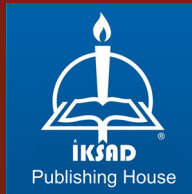

MUSTAFA FEVZÎ bin NU'MÂN
MENÂKIB-I HASENİYYE
FÎ AHVÂLİ'S-SENİYYE

(İnceleme – Metin)

Hazırlayan:
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

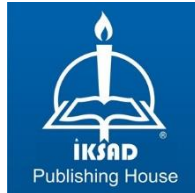
İKSAD
Publishing House

MUSTAFA FEVZÎ bin NU‘MÂN

MENÂKIB-I HASENİYYE
FÎ AHVÂLİ’S-SENİYYE
(İnceleme – Metin)

Hazırlayan:
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

Ankara, 2021

Copyright © 2021 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2021©

ISBN: 978-625-8061-79-6
Editör: Ramazan EKİNCİ
Tezhip: Jale Çelen
Cover Design: İbrahim KAYA
December / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16x24 cm

ÖZGEÇMİŞ

Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

12.11.1987 Keçiören doğumlu. İlkokulu memleketi Yozgat'ta, ortaokul ve liseyi Kayseri'de okudu. 2004 yılında kazandığı Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. 2010 yılında Bozok Üniversitesi'nde Eski Türk Edebiyatı alanında yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2011 yılında Celâl Bayar Üniversitesi'nde başladığı doktora eğitimini 2014 yılında tamamladı. 2018 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak atandı. 2020 Yılında İslam Tarihi ve Sanatları alanında Doçent unvanını aldı. Hâlen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda çalışan Öztürk, evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim:

erdemcanozturk@gmail.com

erdem.ozturk@hbv.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	9
Kısaltmalar	13
Giriş.....	15

I. BÖLÜM • 19

MUSTAFA FEVZÎ bin NU'MÂN

1.1. Hayatı	19
1.2. Dinî-Tasavvufî ve İlmî Şahsiyeti	23
1.3. Edebî Şahsiyeti	27
1.4. Eserleri.....	31

II. BÖLÜM • 47

KASTAMONULU HASAN HİLMÎ EFENDİ

2.1. <i>Menâkıb-ı Haseniyye'</i> ye Göre Hasan Hilmî Efendi'nin Hayatı	47
2.2. <i>Menâkıb-ı Haseniyye'</i> ye Göre Hasan Hilmî Efendi'nin Fizikî ve Ahlakî Özellikleri	55
2.3. <i>Menâkıb-ı Haseniyye'</i> ye Göre Hasan Hilmî Efendi'nin Bazı Kerametleri	56
2.4. <i>Menâkıb-ı Haseniyye'</i> ye Göre Hasan Hilmî Efendi'nin Halifeleri	57

III. BÖLÜM • 59

MENÂKIB-I HASENİYYE FÎ AHVÂLİ'S-SENİYYE

3.1. Şekil Özellikleri	59
3.1.1. Nazım Şekilleri	59
3.1.2. Vezinler.....	62
3.1.3. Kafiye ve Redif.....	66
3.1.4. Edebî Sanatlar.....	72
3.1.5. Dil ve Üslûp Özellikleri	77
3.2. Muhteva Özellikleri.....	80
3.2.1. Eserin Adı	80
3.2.2. Telif Sebebi.....	80
3.2.3. Telif Tarihi.....	83
3.2.4. Bölümleri ve Konuları.....	84
Sonuç.....	96

IV. BÖLÜM • 99

METİN

4.1. Kitabın Genel Tanıtımı	99
4.2. Metnin Transkripsiyonu.....	100
4.2.1. Metnin Transkripsiyonunda Esas Alınan Usûl	100
4.2.2. Sayfa ve Beyit Numaralandırmaları.....	104

4.2.3. Ayet ve Arapça İbarelerin Yazımı.....	104
4.3. Transkripsiyon Alfabetesi	105
4.4. Transkripsiyonlu Metin	107
Kaynakça	217

ÖN SÖZ

Arap harfleriyle yazılmış Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinin günümüz okuyucularının çok büyük bir kısmı tarafından okunamadığı bilinen bir gerçektir. Bu durum, yüzlerce yıllık yazılı kültürümüzün son derece kıymetli ve zengin muhtevaya sahip eserlerinin günümüz okuruna hitap edememesine; okurların onlardan istifade edememesine sebep olmaktadır. Tarihî metin çalışması, metin neşri, tahkikli metin gibi adlarla anılan çalışmalar bu sorunu çözmeyi amaçlayan akademik faaliyetlerdir. Bu türdeki çalışmalarla, Arap harfli Türkçe metinlerin transkripsiyon adı verilen ilmî bir alfabe vasıtasıyla Latin harflerine aktarılması; günümüz okuru tarafından da okunabilir hâle getirilmesi sağlanır. Bu yolla aynı zamanda kadîm kültür ve medeniyetimizin yeni nesillere aktarılması; bilgi, kültür ve medeniyet bağının tesisi sağlanır. Elinizdeki çalışma da böyle bir gayenin ürünüdür. Bu çalışmayla, daha evvel *Mîzânü'l-İrfân* isimli tasavvufî bir eserini neşrettiğimiz Mustafa Fevzî'nin (1871-1924) bir diğer eseri, *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*'nin transkripsiyonlu metni hazırlanarak günümüz okurunun istifadesine sunulmaktadır.

Menâkıb-ı Haseniyye'de, Mustafa Fevzî'nin şeyhi olan Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin (ö. 1329/1911) doğumu, yetişmesi, tahsili, hocaları, şeyhlik makamına geçmesi, müridleri, halifeleri keramet ve menkıbeleriyle ölümü anlatılmaktadır. Eser, Mustafa Fevzî'nin Hasan Hilmî Efendi'yi bizzat tanıyor ve

onun en yakınındaki kimselerden biri olması sebebiyle, Hasan Hilmî Efendi hakkında birinci kaynaktan, güvenilir bilgiler içermesi açısından önemli bir kaynaktır.

Bahriye kâtibî ve *Cerîde-i Sûfiyye* gazetesî yazarlarından olan Mustafa Fevzî, çok tanınan bir zat olmamakla birlikte, küçük yaşlardan itibaren Nakşî-Hâlidî kültürüyle yetişmiş ve seyr ü sülûkünü bu yolda tamamlamıştır. Yeterince meşhur olmasa bile kitap ve makaleleri onun, devrinin önemli mutasavvıf ve müelliflerinden biri olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, Mustafa Fevzî'nin hayatı ve eserleri ile Hasan Hilmî Efendi'nin hayatı ve menkıbeleri hakkında bilgiler verilmiş; *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin transkripsiyonlu metni hazırlanarak eserin şekil ve muhteva incelemesi yapılmıştır. Müellif ve eserin tanıtılması; *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin günümüz okurları tarafından ulaşılabilir ve istifade edilebilir hâle getirilmesi; bu sayede kültür ve medeniyet tarihimize bir nebze de olsa bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmanın genel planı şu şekildedir:

Menâkıb-ı Haseniyye Mustafa Fevzî'nin, şeyhi olan Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'yi anlattığı eseridir. Dolayısıyla çalışmamızın Giriş bölümünde kitabın ana eksenini oluşturan tasavvuf, tarikat, müellif ve menkabe hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmiştir.

I. Bölüm’de, Mustafa Fevzî’nin hayatı ve eserleriyle ilgili biyografik kaynaklarla bizzat kendi eserlerinden elde edilen bilgilere yer verilerek müellifin dinî-tasavvufî, ilmî ve edebî şahsiyeti tanıtılmıştır.

II. Bölüm’de, *Menâkıb-ı Haseniyye*’den hareketle Hasan Hilmî Efendi’nin hayatı, karakteri, fizikî özellikleri ve kerametleri hakkında bilgi verilmiştir.

III. Bölüm’de, *Menâkıb-ı Haseniyye*’nin şekil ve muhteva incelenmesi yapılmış; eserde kullanılan nazım şekilleri, vezinler, edebî sanatlar, redif ve kafiyelerle kitabın genel dil ve üslûp hususiyetleri belirlenmeye gayret edilmiştir. Bunların yanı sıra eserin telif tarihi, konuları, bölümleri ve muhtevasını oluşturan ana unsurlar ayrıntılı şekilde tanıtılmıştır.

IV. Bölüm’de bizzat müellifin kendisi tarafından bastırılmış kitabın fizikî tavsifi yapılmış, metnin transkripsiyonunda esas alınan usûl ve karşılaşılan özel durumlarda uygulanan yöntemler hakkında okuyucuya bilgi verilmiştir. Metin tesisiyle ilgili genel bilgilerden sonra *Menâkıb-ı Haseniyye*’nin metninin yer aldığı asıl bölüm gelir. Bu bölüm, tarihî metin çalışmalarındaki genel teâmüle uygun olacak şekilde transkripsiyon alfabesi kullanılarak hazırlanmıştır. Kitap, sonda yer alan kaynakça ile son bulur.

Hemen ifade etmem gerekir ki Mustafa Fevzî’nin bir diğer eseri olan *Mîzânü’l-İrfân* daha evvel tarafımızca neşredilmişti. *Menâkıb-ı Haseniyye* de yine aynı müellifin benzer türdeki bir

eseridir. Dolayısıyla elinizdeki kitabın hazırlanması sırasında giriş bölümü, Mustafa Fevzî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili bazı bölümlerle eserin neşrine dair bilgilerin yer aldığı kısımlar *Mîzânü'l-İrfân*'dan hemen hemen aynen alınmış ve fakat ilgili bölüm sonlarında gerekli göndermeler yapılmıştır.

Metnin çevirisi sırasında bazı Arapça ibarelerin tercümesinde yardımına müracaat ettiğim Doç. Dr. Nurdoğan Türk'e; kitabın bilhassa metin kısmını kontrol ederek hataların düzeltilmesine yardımcı olan kıymetli dostum Doç. Dr. Ramazan Ekinci'ye; ayrıca manevî destekçilerim eşim Zeynep Öztürk ve oğullarım Ahmet Eymen ile Bahri Selim'e de teşekkürlerimi sunuyorum.

Eseri neşre hazırlarken ne kadar dikkatli davransak da gözden kaçan hatalarımızın olması kaçınılmazdır. Muhtemel hatalarımız için okuyucunun affına sığınıyor; bunların tashihinin bir kazanç olacağına inanıyoruz.

Erdem Can Öztürk
Ankara, 2021

KISALTMALAR

- age** : adı geçen eser
agm : adı geçen makale
agmd : adı geçen madde
agt : adı geçen tez
AKMB : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
asm : aleyhisselâm
Bkz. : bakınız
Bsk. : baskı
C. : cilt
Çev. : çeviren
d. : doğum tarihi
Dr. : doktora
Edt. : editör
H. : hicrî tarih
Hak. : hakkında
Hz. : hazret-i
Haz. : hazırlayan
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
KB : Kültür Bakanlığı Yayınları
M. : miladî tarih
Mad. : maddesi
ö. : ölüm tarihi
R. : rûmî tarih
S. : sayı

- s.** : sayfa
Sad. : sadeleştiren
Sav. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
tas. : tasavvuf
Terc. : tercüme eden
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK : Türk Tarih Kurumu
TÜBAR: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi
Üni. : üniversitesi
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
V. : volume
Yay. : yayınları
YL : yüksek lisans
Yz. : yazma eser
Yzm. : yazmalar

GİRİŞ

İslâmiyetin kabulü, Türk milletinin sadece inanç sisteminde değil, tabîi olarak günlük yaşamdan devlet yönetimine, halk inancı ve geleneklerinden edebiyatına kadar çok geniş bir yelpazede etkisini göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak kadim Türk kültürünün, İslâm inanç ve esasları ile kültürüyle yoğurulup yeniden şekillenmesi neticesinde de Türk-İslâm kültürü denilen yeni bir terkip ortaya çıkmıştır. Bu terkipte birlikte şekillenen bu yeni kültür, dünya tarih, siyaset, sanat, tıp, bilim, edebiyat tarihinde adından söz ettiren güçlü temsilciler yetiştirmiş ve şaheser olarak tanımlanan eserlerin verilmesine zemin hazırlamıştır.

İslâmiyet'in kabulünden sonra Türklerin hayatına giren ve 'İslâm'ın zahirî ve batınî hükümleri çerçevesinde yaşanan manevî hayat tarzı' olarak tanımlanan¹ tasavvuf, İslâmî yaşam tar-

¹ Tasavvufla ilgili pek çok farklı tarif yapılmıştır. Burada genel ve yaygın bir tanıma yer verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, "Tasavvuf", *DİA*, C. 40, s. 119-126; H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2010; Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul 2006; Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2014; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2014; Süleyman Uludağ, *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Toplumlarında Süfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2010; Mahmud Erol Kılıç, *Süfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay., İstanbul 2004; Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvuf Giriş*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017; Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2018; William Chittick, *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, İz Yay., İstanbul 2006; Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*,

zında olduğu kadar devlet yönetiminde ve toplum hayatında da etkili olmuştur. Devletin yönetim şeklinden, toplumun bazı sosyal kurallarının belirlenmesine; ticaret hayatının şekillenmesinden, edebî eserlerin muhtevasına kadar doğrudan etki etmiştir. Bu etkisinin oldukça derin ve sürekli olduğu da muhakkaktır. Öyle ki edebiyatın en önemli muhteva kaynaklarının başında yine tasavvuf gelir.

Tasavvuf ve tarikatlar halk arasında sadece birer dinî müessese olarak değil yeri geldiğinde eğitim merkezi, yeri geldiğinde birer sığınak, güvenli yer görevi görmüştür. Toplumda baş gösteren savaş ya da benzeri huzursuzluk ve güvensizlik ortamlarında bu kurumlar, maddî ve manevî anlamda insanların güven ve huzur bulmalarına yardım etmiştir.

Halkın önemli bir kısmı, tekke ve tarikatlara gitmiş, intisab etmiş yahut bunlarla doğrudan ya da dolaylı olarak irtibat hâlinde olmuşlardır. Bu itibarla gerek tasavvuf gerekse onun müesseseleşmiş yapıları konumunda olan tekke, tarikat ve dergâhların

Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler, Dergâh Yay., İstanbul 2010; Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, TEV Yay., İstanbul 2013; Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Yay., İstanbul 1998; Mahir İz, *Tasavvuf*, Rahle Yay., İstanbul 1969; Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara 2003; Reşat Öngören, “Tarikat”, *DİA*, C. 40, s. 95-105. Ayrıca, H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2010; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Yay., İstanbul 1997; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2014; Necdet Tosun, *Türkiye’de Tarikatlar*, İSAM Yay., İstanbul 2015; Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, TEV Yay., İstanbul 2013; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981.

siyaset, kültür ve medeniyet tarihimizdeki yeri inkar ve ihmal edilemez.

Üzerinde çalıştığımız bu eser de ömrünü böylesine müessir ve güçlü bir konumda bulunan tasavvuf ve tekke-tarikat ortamında geçirmiş; bu çerçevede eserler vermiş bir müellifin kaleminden çıkmıştır. Eserin yazarı Mustafa Fevzî Efendi, daha küçük yaşlarda girdiği tarikat ve tasavvuf çevresinden ömrünün sonuna kadar ayrılmamıştır. Bütün kitap ve yazılarını, güçlü bir temsilcisi olduğu bu fikir ve yaşam tarzını tanıtmak ve savunmak için kaleme almıştır.

Kitabın konusu, Ahmed Ziyâ'eddî-i Gümüşhânevî'nin halifelerinden, Nakşî-Hâlidî kolunun önemli şeyhlerinden, aynı zamanda *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin yazarı Mustafa Fevzî Efendi'nin şeyhi olan Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin hayatı, ailesi ve özellikle de menkabeleri, kendinden zuhur ettiği bildirilen olağanüstü hâllerin nakli hakkındadır.

Menkabe genel olarak, “velilerin örnek hâl, hareket ve yaşama şekillerinin anlatıldığı; söz ve tavsiyelerinin nakledildiği eserler”² şeklinde tanımlanır. Bununla birlikte din büyüklerinin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlakî mezi-

² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2005, s. 241.

yetlerini, olağanüstü iş ve davranışlarını destanî- efsanevî bir üslûpla anlatan fıkra, hikâye vb.³ eserlere de aynı isim verilir.

Mustafa Fevzî Efendi'nin eserinin isminde kullanılan ve 'menkabe'nin çokluk hâli olan 'menâkıb' teriminin, velinin örnek davranışlarından ziyade, kendisinden zuhur eden olağanüstü hâller için kullanıldığı anlaşılır. Zira eserde anlatılanlar -kahir ekseriyetle- Hasan Hilmî Efendi'den zuhur eden ve fakat hayatın normal akışına uymayan, olağanüstü hâl, tespit, olay ve davranışlar kabilindedir.

Menâkıb-ı Haseniyye'de, yakın tarihimizde yaşamış bir Nakşî şeyhinin keramet veya yazarın tabiriyle menkabelerinin, bahis mevzuu hadiselerle bizzat şahit olduğunu ifade eden, kendi hali-felerinden birinin ağzından nakli yer alır. Bu itibarla eserin gerek yakın tarihimiz gerekse tarikat ve tasavvuf kültürü açısından önemi ortadadır. Yine aynı eserde Hasan Hilmî Efendi'den hilafet alan zatlarla, kendisinden önceki silsilenin yer alması da yine tarikat kültür ve literatürü açısından önem arz eder.

³ "Menkabe-Menkıbe", *Kubbealtı Lugatı*, www.lugatim.com. (erişim: 10.12.2021)

I. BÖLÜM

MUSTAFA FEVZÎ bin NU'MÂN⁴

(1871-1924)

1.1. Hayatı

Müellifin adı Mustafa Fevzî, babasının adı Nu'mân'dır. 1871 yılında Erzincan'ın Eğin (Kemaliye) ilçesinde doğmuştur. Manzumelerinde Fevzî mahlasını kullanır. Kitaplarındaysa kendini, eserlerinin neşir tarihinde bulunduğu görevi de bildirmek suretiyle, farklı şekillerde tanıtır. Mesela kendini *Mir'âtü's-Şühûd*'da "Asâkir-i Bahriyye-i Şâhâne Korvet Kâtiblerinden Mustafa Fevzî bin Nu'mân"; *İsbâtü'l-Mesâlik* te "Korvet Kâtibi Mustafa Fevzî"; *Şümûsu's-Safâ* ve *Menâkıb-ı Haseniyye*'de "Mustafa Fevzî bin Nu'mân", *İzhâr-ı Hakikat* te "Fevzî Nu'mân", *Orduya Arz-ı Hâl*'de "Mustafa Fevzî", *Mîzânü'l-İrfân*'da ise "Firkateyn Kâtibi Mustafa Fevzî bin Nu'mân" olarak ifade eder. Bahriyede görevli bulunduğu kâtiplik mesleği ile babasının nisbesini (Mustafa Fevzî bin Nu'mân) kendini tanıtmak için kullanmış, bu suretle Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüş-

⁴ Mustafa Fevzî Efendi'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti, daha önce tarafımızca hazırlanan *Mîzânü'l-İrfân* isimli eserin neşrinde ayrıntılı olarak yer almıştı. Teknik ve usûl olarak bu kitapta da yer alması gerektiğini düşündüğümüz bu bölüm, buraya çok küçük değişikliklerle aynen alınmıştır. İlgili eser için bkz. *Mustafa Fevzî bin Nu'mân Mîzânü'l-İrfân (İnceleme-Metin-Dizin)*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2019.

hânevî'nin halifelerinden Tekirdağlı Mustafa Fevzî b. Emrullâh (ö. 1926) ile karıştırılmamayı murad etmiştir.

Mustafa Fevzî için dönüm noktasının Kassâbzâde Vâiz Efendi ile karşılaşması olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kassâbzâde bir Erzincan ziyaretinde, henüz yedi yaşındaki Mustafa Fevzî'yi görüp zekasına hayran kalır. Onu babasından isteyerek İstanbul'a götürür. İlk eğitimini İstanbul'da dönemin ibtidaiye mekteplerinde tamamlar. Ardından Kassâbzâde Vâiz Efendi'nin derslerine devam eder. Sarf, nahiv, fıkıh, akâid gibi ilimlerin tahsilini tamamladıktan sonra Bahriye mektebine kaydolur. Buradaki eğitimini tamamlayıp aynı yerde kâtip olarak göreve başlar.⁵ Mustafa Fevzî'nin bütün tahsil hayatı Kassâbzâde Vâiz Efendi'nin himaye ve yönlendirmesiyle geçmiştir. Gerek *Cerîde-i Sûfiyye*'deki yazılarından gerekse diğer eserlerinden iyi bir eğitim gördüğü, dinî, tasavvufî ve edebî anlamda kendini iyi yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Yazdığı kitap ve makalelerle bunlarda hem kaynak olarak kullandığı hem de yeri geldiğinde konuyla ilgili olarak okunmasını tavsiye ettiği kitaplar da bu anlamda birer göstergedir.

Tahsilini tamamladıktan sonra hocası Kassâbzâde Vâiz Efendi'nin kızıyla evlenir. Vasfiye Hanım'dan Ziyâ, Mesrûre, Mebrûre ve Ruhsâre isimli dört çocuğu olur. Haremeyn ziyare-

⁵ Mehmet Şahin, *Mustafa Fevzî b. Numan'ın Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Ankara Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2006, s. 15.

tinde bulunarak hac farızasını yerine getirdiği, ömrünün son yıllarında 4 yıl kadar Lastikçi Murtazâ Ticarethanesi'nde veznedarlık yaptığı, uzun boylu, kumral ve sakallı olduğuna dair bilgiler mevcuttur. 1924 yılında, 55 yaşında vefat eden Mustafa Fevzî'nin kabri Edirnekapı Şehitliği'ndedir.⁶

Mustafa Fevzî'nin tasavvufî hayatı, devrinin tanınmış Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'ye (ö. 1893) intisabıyla başlar. On beş yıl kadar şeyhinin hizmetinde bulunan Mustafa Fevzî, onun vefatının ardından Gümüşhânevî'nin halifesi Hasan Hilmî Efendi'ye (ö. 1911) intisab ederek seyr ü sülûkünü tamamlar.⁷ Müellifin 1871 doğumlu olduğu, Gümüşhânevî'nin 1893 tarihinde vefat ettiği ve on beş yıl Gümüşhânevî'ye hizmet ettiği bilgisi⁸ birlikte düşünüldüğünde Mustafa Fevzî, Ahmed Ziyâ'eddîn ile 8 yaşında, yani İstanbul'a geldikten kısa süre sonra tanışmış olmalıdır.

Bahriye teşkilatında brik, korvet ve kalyon kâtipliği görevlerinde bulunur, kolağalığına kadar yükselir ve bu rütbeden emekli olur. Uzun yıllar yürüttüğü bu görevleri sebebiyle tarikat mensupları arasında “kâtip” olarak anılır. Hakkında bilgi veren kaynaklar dürüst, âlim, ârif ve şâir mizaçlı olduğunu beyan eder.

⁶ İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, (Haz. Müjgan Cunbur), C. I, AKMB Yay., Ankara 1999, s. 639.

⁷ İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *age*, s. 639.

⁸ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş), C. 2, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 343.

Eserlerinden derin bir tasavvufî bilgi ve geniş bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁹

Mustafa Fevzî'nin diğer bazı eserleriyle tasavvufî görüşleri üzerine çalışan ve bu vesileyle müellifin hayattaki bazı akrabalarıyla iletişim kurma imkânı bulan araştırmacılar, kaynaklarda yer alan bu bilgilere ilave yeni bilgiler verir. Buna göre müellifin kızı Ruhsâre küçük yaşta veremden vefat etmiştir. Oğlu Ziya Bey'in Hasip isminde bir oğlu ve Nevin isminde bir kızı; Mevrûre Hanım'ın Sıdkı ve Hilmi isimlerinde iki oğlu vardır.¹⁰ Bu şifahî bilgilerin kaynağı ise Mesrûre Hanım'ın ailesidir. Mesrûre Hanım'ın Numan Erdem (d. 1924) isimli bir oğludur. Numan Erdem, Gümüşhânevî Tekkesi şeyhlerinden Ömer Ziyâ'eddîn-i Dağüstânî'nin torunu Necla Hanım'la evlenmiştir. Mustafa Fevzî'nin metrûkât ve hâtırâtına da Mesrûre Hanım vasıtasıyla Numan Erdem ve ailesinin sahip çıktığı anlaşılmaktadır. Mustafa Fevzî'nin daha önce Edirnekapı, Mustafa Paşa Tekkesi civarındaki kabri de yol çalışmaları sebebiyle torunu

⁹ Hayatıyla ilgili bilgiler, müellifin kendi eserleriyle şu kaynaklardaki bilgilerden hareketle hazırlanmıştır: Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Kâtib", *DİA*, C. 12, s. 509-510; İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *age*, s. 639-641; Hüseyin Vassâf, *age*, s. 342-345; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 29-30; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâiyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 33-36; "Fevzî Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1986, s. 213.

¹⁰ Eserlerin yayın/tamamlanma tarihlerinde bu şahıslar hâlâ hayattadır.

Numan Erdem tarafından Edirnekapı Şehitliği'ne nakledilmiştir.¹¹

1.2. Dinî-Tasavvufî ve İlmî Şahsiyeti

Mustafa Fevzî, Nakşî-Hâlidî tarikatının Ziyâ'iyeye koluna mensuptur. Küçük yaşlarda, eldeki bilgilere göre 8 yaşında, Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile tanışarak tasavvufî muhitte ilk ciddi münasebetini kurmuş, şeyhi olan Ahmed Ziyâ'eddîn'e 15 yıl kadar hizmet etmiştir. Onun vefatı üzerine, halifesi Hasan Hilmî Efendi'den hilafet almıştır. Ömrünün sonuna kadar bu muhitte bağını kesmemiş, sürekli irtibat hâlinde olmuştur.

Müellifin, şeyhi Hasan Hilmî Efendi hakkında yazdığı *Menâkıb-ı Haseniyye*'den öğrenildiği kadarıyla şeyhinin yakın hizmetinde bulunmuş, pek çok kerametine şahit olmuştur. Şeyhinin kendisine “kâtip” şeklinde hitap ediyor olması ve iltifatkâr bazı sözleri de onun tasavvufî muhitin önemli bir tanığı ve yolcusu olduğunu gösterir. Bu itibarla tasavvufa dair yazdıklarının kitabî değil, bizzat tasavvuf muhitinde yetişmiş bir mutasavvıfın kaleminden çıkmış bilgiler olması önem arz eder. Tasavvuf ilminin, erbabınca “kâl ilmi değil hâl ilmi” olarak tanımlanması bu durumun öneminin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Eserlerinin hemen hepsi dinî-tasavvufî mahiyettedir. Bilhassa Nakşî tarikatının terimleri, âdâb ve erkânı hakkında geniş bilgiler içerir.

¹¹ Bkz. Yıldız, *age*, s. 36; Şahin, *agt*, s. 12-35; Fikri Akbulut, *Kâtib Mustafa Fevzi b. Nu'man Efendi'nin Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Van 2006, s. 5-6.

Mustafa Fevzî'nin küçük yaşta İstanbul'a getirilmesi ve devrin önemli âlimlerinden Kassâbzâde Vâiz Efendi'nin himayesinde bulunması onun için önemli bir fırsat olmuştur. Bu sayede iyi bir eğitim almış, küçük yaştan itibaren bir tarikat-tasavvuf muhitine adım atarak dinî-tasavvufî tekâmüle başlamış, Nakşî-Hâlidî kolunun şeyhlerinin yakın hizmetlerinde bulunmuştur. Bunun neticesinde kendini dinî-tasavvufî ve ilmî anlamda önemli eserler kaleme alabilecek seviyede yetiştirmiştir.

Mustafa Fevzî, tasavvufun çetin konularından vahdet-i vücud hakkında müstakil bir kitap kaleme almış, tasavvuf felsefesini işlemiş, devrin mutaassıplarına karşı yazılar yazmıştır. Tasavvufun akla gelebilecek hemen her konusunda geniş bilgiler, ilmî ve misalli açıklamalarla zenginleştirilmiş kitap ve makaleler kaleme almıştır. Son dönem ulemâsının tasavvuf anlayışını da açık şekilde aksettiren müellifin genel görüşlerinin, tasavvufun geleneksel felsefe ve yapısına bağlı olduğu, aykırı ve muhalif fikirler olmadığı yazdıklarından anlaşılmaktadır. Sâlik, mürid ve mürşidleri avâm, havâs, hâssu'l-havâs; mübtedî, mutavassıt, mün-tehî gibi çeşitli şekillerde tasnif etmiştir. Bu sınıflandırmaya bağlı olarak içinde bulunulan çeşitli manevî makamlardan bahsedip en alt seviyeden en üste kadar genel bir tablo ortaya koymuştur. Her bir makam ve sınıfın sorumluluklarını, manevî hâl ve seviyelerini, bunlara ulaşmak için yapılması gerekenleri ayrı ayrı ve örneklerle açıklamıştır.

Tarikatların türleri ve metotlarıyla seyr ü sülûkün her bir aşaması ve bunların keyfiyeti hakkında geniş açıklamaları bulunur. Tarikatların ortaya çıkışı ve dayanaklarını da açıklayan Mustafa Fevzî'nin bu konu hakkındaki ifadeleri özetle şu şekildedir: Tarikatların esası on iki olarak beyan edilse de bunun aslı yoktur. Tarikatlar Sıddîkiyye, Fârûkiyye, Osmâniyye ve Hayderiyye olmak üzere dört esasa dayanır. Bunlardan Fârûkiyye ve Osmâniyye'ye, müntesiplerinin sayısının az olması sebebiyle Çin ve Hint taraflarında yayılsa da Osmanlı coğrafyasında pek meşhur olmamıştır. Sıddîkiyye hafî, Hayderiyye ise cehrî zikri esas alır. Bunların her birine intisab edenlerin ortak ve asıl maksatları Hz. Peygamber'i hoşnut edip Allah'ın rızasını kazanmaktır.¹² Görüldüğü üzere Mustafa Fevzî tarafından tarikatların esası dört halifeye dayandırılır ve bunların daha sonra kollara ayrılarak çoğalıp yayıldıkları ifade edilir.

Mustafa Fevzî'nin dinî-tasavvufî kimliğini gösteren bir başka tarafı eserlerinde kullandığı ayet ve hadislerdir. Kitaplarında ele aldığı konuyla alakalı pek çok ayet ve hadis iktibasları yapması müellifin *Kur'ân* ve hadislere vukûfiyetini gösterir. Ancak hadisler konusunda bir mutasavvıf tavrının bulunduğu hatırdatutulmalıdır. Yani hadislerin sahih olup olmadıkları üzerinde durulmamış, sûfilerce hadis olarak kabul edilip yaygın şekilde kullanılmış tüm ibareler, Mustafa Fevzî tarafından "hadis" olduğu beyan edilerek kullanılmıştır. Hadis olarak ifade ve iktibas ettiği

¹² *Mîzânü'l-İrfân*, s. 83-85.

ibareler incelendiğinde, bunların bir kısmının tasavvufî gelenekte sahih ya da keşfen sahih görülmüş rivayetler olup muhaddisler tarafından sahih olmadığı ve hatta hadis olmadığı bildirilen ibareler olduğu görülebilir.¹³

Yazdığı kitapların hemen tamamı manzum ve dinî-tasavvufî mahiyettedir. Mustafa Fevzî'nin kendini, eserleri vasıtasıyla insanlara tasavvufu anlatma, öğretme ve dolayısıyla bu yola davet etmeye adanmış söylenebilir. Müellif hem tarikat ve tasavvufa dair genel bilgileri ve terimleri açıklamış hem de insanlar arasındaki yanlış kanaatleri düzeltmeye gayret etmiştir. Ayrıca kendini mutasavvıf ya da dindar olarak yansıtan ancak yaptıkları ve yazdıkları itibarıyla aslında tasavvufa, insanlara ve İslâm'a zarar veren kimi sözde sûfîleri eleştirerek insanların bunlar sebebiyle yanlış bilgilenmesinin ve tasavvufa karşı olumsuz tavır takınmasının önüne geçmek için mücadele etmiştir. *Cerîde-i Sûfiyye*'deki yazıları, kitapları ve kitaplarında kullandığı kaynaklar; genel mânâda konuya hâkimiyeti Mustafa Fevzî'nin dinî-tasavvufî anlamda iyi bir eğitim aldığı ve kendini yetiştirdiğinin göstergesidir. *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin başında, kullandığı kaynakları sıralayan müellifin bu kaynaklardan yaptığı alıntılar ve bu kitaplar hakkındaki değerlendirmeleri söz konusu eserlere vukûfiyetinin işaretidir. Eserlerinde kullandığı kaynaklarından bazıları şunlardır: *Avârif*, *Behcet*, *Fusûsü'l-Hikem*, *Fütûhât*, *Hâdimî*, *Havzu'l-Hayât*, *Hitâb-ı Pârsa*, *İhyâü Ulûmi'd-dîn*, İncil,

¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bu kitapta yer alan, "Hz. Peygamber ve Hadis İktibasları" başlıklı bölüme bakılabilir.

*Kevâkib, Mesnevî, Kudsî, Mefâhir, Mektûbât-ı Rabbânî, Menâkib, Mevlîd, Miftâh, Mi'yâru'l-'Ulûm, Müzekkî, Necât, Nefehât, Reşehât, Sevâkib, Tâciyye, Tevrât, Vâridât, Vesâyâ, Zebûr.*¹⁴

1.3. Edebî Şahsiyeti

Biyografik kaynaklarda Mustafa Fevzî'nin edebî yönü hakkında geniş değerlendirmeler bulunmaz. Yalnız şâir mizaçlı olduğu söylenilmekle iktifâ edilir. Bu sebeple onun edebî yönü hakkındaki en önemli kaynaklar yazdığı kitap ve makaleleridir.

Müellifin içinde bulunduğu tasavvufî muhit sebebiyle neredeyse tüm eserlerini bu yolda kaleme aldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken bir husus, eserlerini manzum yazmayı tercih etmesidir. Vahdet-i vücud, tasavvufun çeşitli hâl, makam ve terimlerinin açıklanması gibi zor konularda mensur eserler kaleme almanın yazar için büyük bir kolaylık ve daha geniş bir ifade imkânı sağlayacağı muhakkaktır. Ancak müellif bunun yerine kitaplarını manzum olarak yazmayı tercih etmiş ve bu konuda ciddî bir başarı göstermiştir.

Kafiye serbestliği ve beyit sayısında sınırlama olmaması gibi sebeplerle özellikle uzun ve öğretici mahiyetteki eserlerin yazımında tercih edilen mesnevî nazım şekli, Mustafa Fevzî'nin de

¹⁴ Müellifin tasavvufî görüşleri ve kişiliği hakkında geniş bilgi için bkz. Fikri Akbulut, *Kâtib Mustafâ Fevzi b. Nu'man Efendi'nin Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Van 2006.

tercihidir. Müellifin mesnevînin sağladığı bu kolaylıklardan da istifade etmesiyle, şiirdeki ifade gücünün ve şiir tekniğine hâkimiyetinin oldukça iyi bir seviyede olduğu söylenebilir. Zengin bir kelime dünyasına sahip ve tasavvufî anlamda donanımlı olduğu anlaşılan yazar, eserlerini oldukça rahat ve akıcı, konuşma diline yakın bir üslûpla kaleme almıştır. Kullandığı dil sade sayılamayacaksa da anlaşılması güç ve ağır bir dil de değildir. Bütün bunlara ek olarak eserlerinde kafiye kusurlarına neredeyse hiç rastlanmamasıyla aruzun son derece başarılı uygulanmış olması yazarın edebî anlamdaki yetkinliğini göstermektedir.

Mustafa Fevzî bir mutasavvıf, Bahriye’de görevli bir kâtip ve aynı zamanda *Cerîde-i Sûfiyye*’nin yazarlarından. Buna bağlı olarak onun hem tasavvufî hem de güncel konularda yazılar yazması olağan bir durumdur. Eserlerinin çoğunu dinî-tasavvufî mahiyette yazmış olan müellif siyasî-sosyal konularla ülkenin içinde bulunduğu durum sebebiyle millî konularda da yazılar yazmıştır. *Orduya Arz-ı Hâl* isimli müstakil bir kitap bastırılmış, *Cerîde-i Sûfiyye*’de kaleme aldığı yazılarında zaman zaman toplumsal olaylara da değinmiştir. Kitaplarının neredeyse tamamı manzum olan müellifin gazete yazılarında da manzum-mensur karışık bir üslûp tercih ettiği görülür. Bu itibarla onun için devrinin önemli bir şâiri, mutasavvıfı ve müellifi denmesi yanlış olmasa gerektir.

Kitapları manzum olsa bile, bunların tam anlamıyla birer edebî hüviyet taşıdıkları, sanat yapma gayesiyle manzum kaleme alın-

dıkları söylenemez. Bir arkadaşa hitap eder tarzda samimî bir üslûpla yazılmış olan eserler, edebî sanatlar yönünden oldukça fakirdir. Bunda yazarın maksadının tasavvufa dair temel bilgi, makam ve terimleri açıklama gayreti içinde bulunmasının etkisi büyüktür. Çünkü edebî sanatlar bir yandan eserin ritmini artırmak, anlamını derinleştirip zenginleştirmek gibi fonksiyonlara sahip olsalar da öte yandan eserin birden farklı şekilde anlamlandırılabilmesine ve farklı yorumlanabilmesine olanak sağlar. Ayrıca edebî sanatlarla örülü bir şiirin anlaşılması, diğerlerine göre daha fazla çaba ve edebî anlamda daha fazla birikim gerektirir. Mustafa Fevzî'nin eserlerindeki maksadının sanatsal metinler ortaya koymak değil, tasavvufa, İslam'a ve tarikatıyla şeyhi-ne dair bilgiler vermek olduğu düşünüldüğünde, edebî sanatlardan uzak durması anlaşılabilir bir hâl alır. Zira Mustafa Fevzî'nin de örneklerini verdiği öğretici türdeki eserlerin en kolay, en açık ve en doğru şekilde anlaşılabilir olması en önemli özelliklerindendir.

Müellifin manzumelerinde dikkat çeken bir husus, nazım şekillerinin adlandırılmasındaki farklı tasarruflardır. Gerek *Menâkıb-ı Haseniyye*'de, gerek *Mîzânü'l-İrfân*'da, gerekse diğer eserlerinde aslında “muhammes”, “matla” ya da “müseddes” gibi nazım şekilleri olduğu açıkça görülen manzumelerin, “kaside”, “müfred” gibi farklı olarak adlandırılmış oldukları görülür. Yine konusuyla/türüyle alakalı olarak “kitâbe-i seng-i mezâr”, “kaside-i tevhidiyye”, “kaside-i nat'iyye” gibi özel başlıklara yer ve-

rılmıştır. Bu durumun, eserlerin yazıldığı dönemde edebî tür ve şekillerde görülmeye başlanan genel değişimlerle ilgili olduğu düşünülebilir.

Temel maksadı İslam ve tasavvufun daha iyi anlaşılması, insanların tasavvufa ısındırılması, şeyhinin kerametlerinin bilinerek insanların ona ve onun yoluna bağlanmalarını sağlamak olduğundan, konuları en açık şekilde ve örnekler vasıtasıyla açıklamaya gayret eder. Bu sebeple zaman zaman bazı hususlarda okuyucularını uyardığı görülür. Kimi zaman sözlerin “ince” olduğu ve “dikkatle dinlenmesi” gerektiğini ifade ederken kimi zaman ilgili konunun herkesin anlayamayacağı bir mahiyette olduğunu ancak belli bir mertebeye ulaşmış kimselerin anlayabileceğini bildirir. Hatta bazı konularda kendisinin de derin bir vukûfiyyeti olmadığını çünkü o mertebeye erişememiş bulunduğunu beyan eder.

Bu konuda son olarak söylenmesi gereken, Mustafa Fevzî'nin genel anlamda edebî değil öğretici bir tavırla eserler kaleme alsadahi edebî yönü belirgin olan manzumelerinin de bulunduğudır. Kitaplarında mesnevî beyitleri arasına yerleştirilmiş kaside, mu-rabba, muhammes, müseddes gibi nazım şekilleriyle yazılmış tevhid, na't, mevlid, mersiye türündeki manzumelerin, üslûp ve genel yapı itibariyle daha edebî bir tavra sahip oldukları ifade edilmelidir. Mustafa Fevzî, binlerce beyit hacminde manzum metinler kaleme alabilecek; bu eserlerinde gerek dili gerek aruz veznini başarılı bir şekilde kullanabilecek seviyede bir nâzımdır.

Eserleri muhtevalarının giriftliğine rağmen konu, konunun işlenişi, konuya hâkimiyet, dil ve edebî yapı gibi çeşitli yönlerden başarılı birer örneklerdir.¹⁵

1.4. Eserleri

Mustafa Fevzî'nin eserlerinin bir kısmı kendisi hayattayken basılmış, bir kısmı da vefatının ardından neşredilemeden müellif hatlı yazmalar hâlinde kalmıştır. Eserlerinin kâhir ekseriyeti bağlı bulunduğu Nakşî-Hâlidî kolu ve buna bağlı tasavvuf-tarikat âdâbı hakkındadır. Çoğunlukla mesnevî formunda yazdığı eserlerini basılmış ve basılmamış olanlar şeklinde iki ana başlık altında değerlendirmek mümkündür.

1.4.1. Basılmış Eserleri

1.4.1.1. *Hediyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıbı Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâ'eddîn b. Mustafa el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313.

Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin (ö. 1311/1893) hayatı ve menkıbelerini anlatan manzum bir kitaptır. Ahmed Ziyâ'eddîn'in doğumu, eğitimi, seyahatleri, hocaları ve yakın çevresi hakkında bilgiler veren eser 1313 senesinde, 165 sayfa, harekeli ve taş baskı olarak neşredilmiş¹⁶; 2010 yılında da yeni

¹⁵ Ayrıca bkz. Şahin, *agt*, s. 93-99; Kiremitçi, *age*, s. 35-36.

¹⁶ Eser kütüphane kataloğuna yanlış isimle kaydedilmiştir. Katalogda müellif ismi "Ahmed Ziyâ'eddîn b. Mustafa" olarak geçmektedir. Mustafa Fevzî, *Hediyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-ı Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâ'eddîn b. Mustafa el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 4346 ve 7011. Ayrıca; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i*

harflere aktarılmıştır.¹⁷ Mustafa Fevzî'nin, şeyhi olan Gümüşhânevî'yi yakînen tanınması ve bizzat onun ağzından nakiller yapması sebebiyle, Gümüşhânevî hakkındaki ilk elden kaynaklardan olması açısından önemli bir eserdir.

1.4.1.2. *Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd*, İstanbul 1320.

Dinî-tasavvufî mahiyette 1561 beyitlik bir mesnevîdir. Mustafa Fevzî'nin *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* külliyyatında¹⁸ yer alan eserlerden neşrettiği ilk kitaptır. Külliyyatın birinci kısmının üç eserden oluşan serisinin birinci kitabıdır. Müellif tarafından yapılan neşri 84 sayfadır. Tevhid, tevhidin mertebeleri, vahdet-i vücud konularında bilgiler verip Nakşî-Hâlidî bakış açısını yansıtır. Seyr ü sülûk mertebeleri hakkında bilgilerle bir miraciyyenin bulunduğu kitabın sonunda Beyşehirli Ahmet Şâkir Efendi'ye ait bir takriz bulunur.¹⁹ Eser yayımlanmıştır.²⁰

Sâdât, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 30; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 37; Şahin, *agt*, s. 38-39; Akbulut, *agt*, s. 9.

¹⁷ Mustafa Fevzî, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Menkıbeleri*, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İnsan Yay., İstanbul 2010.

¹⁸ Külliyyat hakkında geniş bilgi için bu kitabın *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* başlıklı bölümüne bakılabilir.

¹⁹ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd*, Matbaa-i Ahmed İhsân ve Şürekâsı, İstanbul 1320. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/02; Kiremitçi, *age*, s. 30-31; Yıldız, *age*, s. 37; Şahin, *agt*, s. 39-42; Akbulut, *agt*, s. 10-11.

²⁰ Mahmut Kanık; Fatma Zehra Kavukçu, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, Hece Yay., Ankara 2003; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012.

1.4.1.3. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*, İstanbul, 1323.

Hasan Hilmî Efendi'nin (ö. 1329/1911) doğumu, yetişmesi, tahsili, hocaları, şeyhlik makamına geçmesi, müridleri, halifeleri keramet ve menkıbeleriyle ölümü anlatır. Müellifin Hasan Hilmî Efendi'yi bizzat tanıyor olması sebebiyle onun hakkında güvenilir bilgiler içermesi açısından önemli bir kaynaktır. 944 beyit olan kitabın Mustafa Fevzî tarafından yapılan neşri 48 sayfadır. Mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Eserin 40 ve 48. sayfaları arasındaki kısım mensurdur. Burada şeyhin halifeleri, bazı kerametleri ve zikr-i hafî hakkında bilgiler yer alır.²¹ Bu eserin ayrıntılı tanıtımı, transkripsiyonlu metni ve incelemesi ilerleyen bölümlerde yer almaktadır.

1.4.1.4. *Kitâbu İsbâti'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324.

Kitâb-ı Ziyâ'iyye külliyyatının, birinci kısmının ikinci kitabıdır. Baş kısmında tevhid ve na'atlar bulunur. Zikr-i hafî, rabita-i mevt, rabita-i mürşid, ratıba-i huzur ve Nakşibendî tarikatının esasları hakkında bilgiler yer alır. Mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır ve yaklaşık 1460 beyit civarındadır. Mustafa Fevzî ta-

²¹ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*, İstanbul, 1323. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 6227; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 37; Şahin, *agt*, s. 52; Akbulut, *agt*, s. 11.

rafından neşredilmiş hâli 70 sayfadır.²² Eser sadeleştirilmiş metniyle birlikte yayımlanmıştır.²³

1.4.1.5. *Mîzânü'l-İrfân*, İstanbul 1325.

Tek başına, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* külliyyatının ikinci kısmını oluşturan ve külliyyatın müellif tarafından neşredilmiş son kitabı olan bu eser daha evvel tarafımızca neşredilmiştir. Yirminci yüzyılın başında (1909/1910) yazılmış manzum bir kitaptır. Tasavvuf, seyr ü sülûk, tarikat âdâbı ve türleri, nefsin mertebeleri, insanın yaratılış gayesi, hazerât-ı hamse, letâif-i aşere, mürid ve mürşidin görev ve sorumlulukları *Mîzânü'l-İrfân*'ın temel konularını oluşturur.²⁴

1.4.1.6. *Şümûsu's-Safâ fi Evsâfi'l-Mustafâ*, İstanbul 1331.

Devrin kitap, gazete ve dergilerinde yer alan, Hz. Peygamber'e karşı kasıtlı beyan ve saygısız ifadelere cevap mahiyetinde yazılmıştır. Hz. Peygamber'in doğumu, hilyesi, şemali, hicreti gibi çeşitli hususlarda bilgiler içerir. Mustafa Fevzî tarafından yapılan neşri 80 sayfadır. Mesnevî nazım şekliyle yazılmış yak-

²² Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâti'l-Mesâlik fi Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/03; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 37-38; Şahin, *agt*, s. 42-44; Akbulut, *agt*, s. 11-12.

²³ Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâiyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012.

²⁴ Eserin transkripsiyonlu metni ve ayrıntılı incelemesi için bkz. Erdem Can Öztürk, *Mustafa Fevzî bin Nu'mân Mîzânü'l-İrfân (İnceleme-Metin-Dizin)*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2019. Eser hakkında diğer kaynaklarda yer alan bazı bilgiler için ayrıca bkz. Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38; Şahin, *agt*, s. 45-50; Akbulut, *agt*, s. 12.

laşık 900 beyitlik bir kitaptır. Ayrıca eserde kaside ve farklı nazım şekilleriyle yazılmış manzumeler de bulunur.²⁵

1.4.1.7. *İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 1331.

Bilhassa Abdullah Cevdet ve onun gibi düşünönlere karşı yazılmış mensur bir reddiyedir. Dünya hayatı, örtünme, ictihad gibi meseleler hakkındaki devrin modernist beklentilerine ayet ve hadisler esas alınarak cevaplar verilir. Zaman zaman müellifin üslûbunun sertleştiği görülür. 27 sayfadan oluşan bu kısa eser, Mustafa Fevzî tarafından neşredilen tek mensur kitaptır.²⁶

1.4.1.8. *Orduya Arz-ı Hâl*, İstanbul 1331.

Birinci dünya savaşı başlarında kaleme alınmış orduya cesaret vermek maksadını taşıyan manzum bir destanî kitaptır. 68 adet altışar mısralık bentlerden oluşur. Müellif tarafından yapılan neşri 26 sayfadır.²⁷

²⁵ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Şümûsu's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1998; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38; Şahin, *agt*, s. 53-54; Akbulut, *agt*, s. 12-13.

²⁶ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1434; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38-39; Şahin, *agt*, s. 56-58; Akbulut, *agt*, s. 13-14.

²⁷ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Orduya Arz-ı Hâl*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2432; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 39; Şahin, *agt*, s. 54-56; Akbulut, *agt*, s. 14-15.

1.4.1.9. *Cerîde-i Sûfiyye*'de Yayımlanan Makaleler

Mustafa Fevzî'nin *Cerîde-i Sûfiyye* isimli gazetesinin 60. sayısından itibaren yazdığı dinî-tasavvufî mahiyetteki makalelerdir. Zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte 161. sayıya kadar devam etmiştir. Ayrıca gazetede, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yeğeni Es'ad Efendi'ye ait Arapça *en-Nahdatü'l-Osmâniyye* isimli kitabı da tercüme etmiştir.²⁸

1.4.1.10. *Risâle*

İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunan 14 sayfalık küçük bir risaledir. Müstakil bir başlığı yoktur. Müellif bilgisi ve ketebe kaydı da bulunmayan risale kütüphane kayıtlarına ilk manzumenin adıyla geçmiştir. Kitap, *Hediyyetü'l-Hâlidîn*'de bulunan methiyelerden altısını, Farsça manzum bir silsileyi ve “Münâcât der-Makâm-ı Hazret-i Şeyh Kuddise Sırruhu” başlıklı müstakil bir manzumeyi ihtiva eder.²⁹

²⁸ Kiremitçi, *age*, s. 31-32; Yıldız, *age*, s. 39; Şahin, *agt*, s. 60-63.

²⁹ Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Risâle*, İstanbul [tarihsiz]. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2834; Kiremitçi, *age*, s. 32; Yıldız, *age*, s. 40.

1.4.2. Basılmamış Eserleri

1.4.2.1. *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*

Kitâb-ı Ziyâ'îyye 'yi³⁰ bir tek kitap yerine, Mustafa Fevzî'nin bir eserler dizisi hâlinde tasarladığı külliyyatın genel adı olarak görmek daha uygun olacaktır. Külliyyat, müellifin farklı eserlerinde *Risâle-i Ziyâ'îyye* ya da sadece *Ziyâ'îyye* olarak da anılır.³¹ Yazımı tamamlanmış olmakla beraber basımı tamamlanamamış bu külliyyatın aslında yazarın zihninde de tam anlamıyla oturmamış olduğu söylenebilir. Bu kanaate varmamızın sebebi, yazarın bizzat kendisinin külliyyatın tertibi hakkında farklı bilgiler vermesidir. Mesela 1324'te neşredilen *İsbâtü'l-Mesâlik* 'te, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin yazımının tamamlandığını ancak hepsinin neşrinin tamamlanmadığını bildiren Mustafa Fevzî, külliyyatı üç kısma ayırır. Birinci kısım kendi içinde üç kitaptan oluşur ki bunların birincisi *Rehber-i Zâkir*, ikincisi *İsbâtü'l-Mesâlik* 'tir. Üçüncü eserin ismi burada bildirilmemiştir. *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin ikinci kısmı *Mizânü'l-İrfân*, üçüncü kısmıysa *Hilye-i Sâdât* olarak belirtilir:

“Bir *Ziyâ'îyye* kitâbı söyledim

Ben anı üç kısma taksîm eyledim

³⁰ Yegâne müellif hatlı nüshası Mustafa Fevzî'nin torunu Numan Erdem'de bulunan bu metnin bir fotokopisini göndererek eserin metnine ulaşmamıza yardımcı olan Doç. Dr. Ferdi Kiremitçi'ye teşekkür ederim.

³¹ Bkz. *Mizânü'l-İrfân*, s. I, 4, 63; Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâtü'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324, s. 9; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 66.

ısm-1 evvel üç kitâbdır yâ aı
Zıkr-i Hâ'ı söylüyor onlar daı

Evvelâ âdâb-ı zâhir söyledim
Bundan evvel ben onu nazm eyledim

Rehber-i Zâkir diye etdim be-nâm
Lîk ner olmuş degildir ey hümâm

ısm-1 evvelden birinci o idi
Lîk tehîr etmek îcâb eyledi

Bu ikinciye lüzûm gördüm hemân³²
Nerini tadîme gördüm râyegân

ısm-1 şâni bir kitâb oldu tamâm
Milini görmüş degil çem-i 'avâm

Söyledim *Mizânü'l-İrfân* ad oa
'Avn-i Hâ'la gösterir Mevlâ saa

ısm-1 sâli sora tanzîm eylerim
Hilye-i Sâdât 1 orda söylerim

³² *İsbâtü'l-Mesâlik* kast edilmektedir.

Gerçi bunlar hep tamâmdır bî-kuşûr

Vaqt-i merhûnunda ancak neşr olur”³³

İsbâtü'l-Mesâlik'teki bilgilere göre *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin tertip sırası şu şekildedir.

<i>Kitâb-ı Ziyâ'iyye</i>		
Birinci Kısım	İkinci Kısım	Üçüncü Kısım
1. Kitap: <i>Rehber-i Zâkir</i>		
2. Kitap: <i>İsbâtü'l-Mesâlik</i>	<i>Mizânü'l-İrfân</i>	<i>Hilye-i Sâdât</i>
3. Kitap: İsmi bildirilmemiş		

Burada dikkat çeken husus, *İsbâtü'l-Mesâlik*'ten (neşri 1324) daha önce neşredilmiş olan *Mir'âtü's-Şühûd*'un (neşri 1320), külliyat içinde isminin anılmamasıdır. Mustafa Fevzî'nin bu eseri külliyatın üçüncü kitabı olarak düşündüğü varsayılabilir, ancak bu eserin diğerlerinden önce neşredildiği, hatta külliyatın neşredilen ilk kitabı olduğu unutulmamalıdır. Müellifin külliyatta yer alan farklı kitaplarındaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla yazımı tamamlanmış olan eserler henüz tanzim edilmemiş, eser sırası ve külliyatın son hâli tam olarak düzenlenmemiştir.³⁴

³³ Mustafa Fevzî, *age*, s. 9; Fatih Yıldız, *age*, s. 66-67.

³⁴ “Kısım-ı şâliş soñra tanzîm eylerim
Hilye-i Sâdât'ı orda söylerim

Gerçi bunlar hep tamâmdır bî-kuşûr

Vaqt-i merhûnunda ancak neşr olur”, *İsbâtü'l-Mesâlik*, s. 9.

Zira yazar, daha önce yazdığı ve birinci kitap olarak nitelendirdiği *Rehber-i Zâkir*'in neşrini, sebebini bildirmediği bir lüzum üzerine ertelemiş; ondan sonra yazılmış ve ikinci kitap olarak nitelendirdiği *İsbâtü'l-Mesâlik*'in neşrini öne almıştır. Ayrıca *İsbâtü'l-Mesâlik* te birinci kitap olarak *Rehber-i Zâkir*, ikinci olarak da *İsbâtü'l-Mesâlik*'in ismi verilse bile *İsbâtü'l-Mesâlik* ten (neşri 1324) daha önce basılmış ve aynı külliyyatın parçası olan *Mir'âtü'ş-Şühûd* dan (neşri 1320) hiç bahsedilmemiştir.

İsbâtü'l-Mesâlik te birinci kısmın ilk kitabı olarak *Rehber-i Zâkir*'in ismi verilir, ancak daha sonra neşredilen *Mizânü'l-İrfân*'da bu sıra değişmiştir.

Hem *Ziyâ'iyye* diye nâm eyledim
O kitâbı çokdan itmâm eyledim (37)

Üç kısım kıldım onuñ taqsimini
Üç kitâb yaptım birinci kısmını (38)

“Bir kitâb yazmışdım aqdem nazm ile
Tercemân etdim onu levh-i dile

Hem *Ziyâ'iyye* diye nâm eyledim
O kitâbı çokdan itmâm eyledim
...

Kısım-ı şâliş gerçi hâzırdır habîb
Lîk neşri olmadı el-yevm naşîb

Rehber-i Zâkir'le o kaldı 'aķım
Vaķt-i ta'yininde halk eyler Kerîm”, *Mizânü'l-İrfân*, s. 3-4.

Cüz’-i evveldir ki *Mir’ätü’ş-Şühüd*

Ṭab‘ u neşri evvelen buldu vücūd (39)

Neşr edildi **cüz’-i şānisi** daḥi

O da *İşbātü’l-Mesālik*’dir aḥī (40)

Cüz’-i şāliş de tamāmdır bī-kuşūr

Rehber-i Zākir’dir ismi neşr olur (41)

İşte bu *Mizān-ı ‘İrfān* ’ım daḥi

Ḳısm-ı şānīdir *Ziyā’i*’den aḥī (42)

Ḳısm-ı şāliş gerçi hāzırdir ḥabīb

Lik **neşri olmadı** el-yevm naşīb (43)

Rehber-i Zākir’le o **qaldı ‘akīm**

Vaḳt-i ta‘yīninde ḥalk eyler Kerīm (44)

Bugünkü bilgilerimize göre *Kitāb-ı Ziyā’iyye* külliyyatının Mustafa Fevzî tarafından neşredilmiş son kitabı *Mizānü’l-‘İrfān*’dır. O hâlde külliyyatın tertibi için buradaki bilgileri esas almak akla en uygunu olmalıdır. Ayrıca burada yer alan bilgilerin, külliyyattaki kitapların basım tarihleriyle örtüşüyor olması, bu kararın doğruluğunu destekler mahiyettedir. Ancak *Rehber-i Zākir*’in neşrinin sebebi bildirilmeyen bir lüzuma binaen ertelenmesi ve bir şekilde akīm kalmasıyla *Hilye-i Sâdât*’ın henüz sıra gelme-

diği için neşredilmemiş olması da göz önünde bulundurulmalıdır.³⁵ Anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Fevzî *Rehber-i Zâkir*'ın neşrini erteleme kararının ardından, külliyyattaki birinci kısmın kitaplarının sırasını, mevcut neşirleri esas alarak yeniden tanzim etmiştir. Buna göre, bir külliyyat olarak görülen *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin, *Mizânü'l-İrfân*'da bildirilen, neşredilmiş eserlerin tarihleriyle de doğrulanabilecek nihayî tertip sırası şu şekilde olmalıdır:

<i>Kitâb-ı Ziyâ'iyye</i>		
Birinci Kısım	İkinci Kısım	Üçüncü Kısım
1. Kitap: <i>Mir'âtü's-Şühûd</i> (1320)	<i>Mizânü'l-İrfân</i> (1325)	<i>Hilye-i Sâdât</i> ³⁶
2. Kitap: <i>İsbâtü'l-Mesâlik</i> (1324)		
3. Kitap: <i>Rehber-i Zâkir</i>		

³⁵ *Mizânü'l-İrfân*'ın sonunda *Rehber-i Zâkir*, *Şümûsu's-Safâ* ve *Hilye-i Sâdât*'ın neşir aşamasında olduğu bilgisi yer alır. *Şümûsu's-Safâ* neşredilmiştir ancak bilindiği kadarıyla *Rehber-i Zâkir* ve *Hilye-i Sâdât*'ın neşri yapılmamıştır. Bkz. *Mizânü'l-İrfân*, s. 270+IV.

³⁶ Mustafa Fevzî *Mizânü'l-İrfân*'da, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin üçüncü kısmının hazır olmakla birlikte henüz neşredilmediğini söylerse de kitabın ismini bildirmez. Üçüncü kısmın *Hilye-i Sâdât* olduğu müellifin başka kitaplarından öğrenilmektedir. Fakat külliyyatın bizzat müellif tarafından neşir sırasında yeniden düzenlendiği ve tertip sırasının değiştirildiği, dolayısıyla külliyyatın tamamlanmamış olduğu da unutulmamalıdır. Bkz. Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâtü'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, 1324, s. 9; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 32; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 18-19; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 18-19.

Kitâb-ı Ziyâ'îyye külliyyatında yer alan bütün kitapların yazımı, Mustafa Fevzî tarafından ifade edildiği üzere, kusursuz olarak tamamlanmıştır.³⁷ Bu kitapların bizzat müellif hatlı yazmaları mevcuttur. Bunlardan külliyyatın birinci kısmının üçüncü kitabı olan *Rehber-i Zâkir*'le üçüncü kısmı olan *Hilye-i Sâdât* hariç diğerlerinin neşri müellif hayattayken tamamlanmış, bu eserler müellifin ölümü üzerine neşredilemeden yazma hâlinde kalmıştır.

Eserde bulunan der-kenârlar, müellif tarafından alınmış notlar, bir asıl/taslak/kaynak metin hâlinde bulunan *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin neşir sırasında hangi kitaplara taksim edileceğine dair bilgiler ihtiva eder. Mesela, 212. sayfada bulunan der-kenâr şu şekildedir:

“*Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin birinci kısmının üçüncü³⁸ cüz'ü buradan ihtiyâr edilerek *Rehber-i Zâkir der-Âdâb-ı Zâhir* tesmiye edilmiştir. Ayrıca bir mukaddime ilâve olunacak.”³⁹ Yine bazı sayfaların hangi kitaplara alınacağı/alındığı der-kenârlara yazılmıştır. Mesela, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin 1, 68, 48, 208, 219, 244, 284,

³⁷ “Gerçi bunlar hep tamâmdır bî-kuşûr
Vaqt-i merhûnunda ancak neşr olur”, *İsbâtü'l-Mesâlik*, s. 9.

“Hem *Ziyâ'îyye* diye nâm eyledim
O kitabı çokdan itmâm eyledim

...

Rehber-i Zâkir'le o kaldı 'aķim

Vaqt-i ta'yininde halk eyler Kerim”, *Mizânü'l-İrfân*, s. 4.

³⁸ Önce “birinci” yazılmış, daha sonra bu kelime karalanarak “üçüncü” şeklinde değiştirilmiş.

³⁹ *Risâle-i Ziyâ'îyye*, s. 212

299, 303, 308, 332 vb. sayfalarında *Mir'âtü'Ş-Şühûd*; 210, 230 vb. sayfalarında *İsbâtü'l-Mesâlik*; 4, 65 vb. sayfalarında *Hilye-i Sâdât*; 7, 23 vb. sayfalarında *Şümûsu's-Safâ*'nın ismi geçer. *Mîzânü'l-İrfân* ise eserin geniş bölümüne yayılmış olmakla birlikte şu sayfalarında ismen zikredilir: 13, 14, 25, 181, 188, 238, 284, 287. Kitabın 64. sayfasında bulunan notta "Tazarru'-ı Dîger" başlıklı manzumenin hiçbir kitaba dâhil olmadığı yazılıdır.

Külliyatta yer alan kitapların basım aşamasında, yazar tarafından bazı ekleme ve çıkarmaların, kısmî düzenlemelerin yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda⁴⁰ *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* külliyatında yer alan kitapların metinleri tamamlanmış olsa bile, külliyatın bütününe tanzim ve neşri tamamlanamamıştır denilebilir.

Risâle-i Ziyâ'iyye başlığını taşıyan ve müellif hattıyla yazılmış olan büyük boy 350 sayfalık bu yazma metin, külliyattaki kitapların metinlerini ihtiva eden bir ana metin, taslak ya da hazırlık çalışması olarak değerlendirilebilir. Burada yer alan metinler müellif tarafından yeniden düzenlenmek ve çeşitli ilaveler yapılmak suretiyle farklı kitaplar olarak neşredilmiştir. *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin baş tarafında, kitabın yazımı sırasında kullanılan kaynakların ve mündericatinin gösterilmesi de önemli bir ayrıntı olarak not edilmelidir. Yegâne nüshası Mustafa Fevzî'nin torunu Numan Erdem'in şahsî kütüphanesindedir.⁴¹

⁴⁰ Yıldız, *age*, s. 18-19.

⁴¹ Kiremitçi, *age*, s. 32; Yıldız, *age*, s. 40; Akbulut, *agt*, s. 15-16.

1.4.2.2. *Rehber-i Zâkir*

Tam adı *Rehber-i Zâkir der-Âdâb-ı Zâhir*'dir. Müellif hattı olup manzum bir eserdir. *Kitâb-ı Ziyâ'îyye* külliyyatından olan kitap *İsbâtü'l-Mesâlik*'te birinci kısmın ilk kitabı olarak gösterilmesine karşın son tertibine göre birinci kısmın üçüncü kitabıdır. Mustafa Fevzî gördüğü lüzum üzerine bu kitabın neşrini ertelediğini söyler ancak gerekçesi hakkında bilgi vermez. Eser daha sonra da neşredilememiştir. *Mîzânü'l-İrfân*'ın en son sayfasında yer alan, müellifin basılmış ve basılmakta olan eserlerini bildiren nota göre *Rehber-i Zâkir* matbaada basım aşamasındadır. Ancak neşri -bilindiği kadarıyla- mümkün olmamıştır.⁴² *Risâle-i Ziyâ'îyye* içinde dağınık hâldedir. Mustafa Fevzî, bu eserin başına bir mukaddime ilave edeceğine dair not düşmüştür.⁴³

Eserde zikre hazırlık ve zikir esnasında uyulacak kurallar, genel mânâda zikrin nasıl yapılacağı ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Zikrin bâtinî yönüyle zikir ve rabitanın tesiri hakkında geniş bilgiler yer alır.⁴⁴

1.4.2.3. *Hilye-i Sâdât*

Kitâb-ı Ziyâ'îyye'nin üçüncü kısmı olarak düşünülen eser, müellif tarafından neşredilememiştir. *Mîzânü'l-İrfân*'ın en son sayfasında yer alan, müellifin basılmış ve basılmakta olan eser-

⁴² Bkz. *Mîzânü'l-İrfân*, s. 270+IV.

⁴³ *Risâle-i Ziyâ'îyye*, s. 212; Şahin, *agt*, s. 44.

⁴⁴ Kiremitçi, *age*, s. 32; Yıldız, *age*, s. 40; Şahin, *agt*, s. 45.

lerini bildiren nota göre *Hilye-i Sâdât* matbaada basım aşamasındadır. Ancak neşri mümkün olmamıştır.⁴⁵ *Risâle-i Ziyâ'îyye*'nin 4-6. sayfalarındaki 67 beyit ile 65-179. sayfaları arasındaki 2804 beyit olmak üzere toplam 2871 beyitten oluşur. Farklı nazım şekilleri içermekle birlikte genel itibarla mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Mustafa Fevzî bu eserini, Nakşibendî sâdâtının hilyesini, onlara benzemek maksadıyla yazdığını bildirir. Nakşî-Hâlidî silsilesine mensup meşâyihin hayatları, şemâilî ve kerametleri anlatılır.⁴⁶ Ferdi Kiremitçi tarafından yazarın notları dâhilinde düzenlenip transkribe edilerek bir inceleme, sözlük, tıpkıbasım ve dizinle birlikte yayımlanmıştır.⁴⁷

⁴⁵ Bkz. *Mizânü'l-İrfân*, s. 270+IV.

⁴⁶ Kiremitçi, *age*, s. 37, 68; Yıldız, *age*, s. 41; Şahin, *agt*, s. 50-51.

⁴⁷ Bkz. Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017. Müellifin hayatının, edebî yönünün ve eserlerinin tanıtıldığı bu bölüm büyük oranda daha önce tarafımızdan neşredilen *Mizânü'l-İrfân*'dan alınmıştır. Bkz. Erdem Can Öztürk, *Mustafa Fevzî bin Nu'mân Mizânü'l-İrfân (İnceleme-Metin-Dizin)*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2019, s. 21-36.

II. BÖLÜM

KASTAMONULU HASAN HİLMÎ EFENDİ

(1824-1911)

2.1. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*'ye Göre Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin Hayatı

Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye Hasan Hilmî Efendi'nin hayatını ve kerametlerini anlatmak için yazılmıştır. Buna göre onun hayatı ve ailesiyle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Hasan Hilmî Efendi, Mustafa Fevzî tarafından 'kutb-ı aktâb' ve 'şeyh-i kâmil' olarak tanımlanır. Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin varisi olduğu ve kitabın yazıldığı sırada (1327) vefat etmiş olduğu ifade edilir. Hasan Hilmî Efendi, Gümüşhânevî'nin ilmî anlamda da varisi olarak nitelendirilir. Burada yer alan bilgilere göre kendisi Nakşibendî âdâbına sahiptir. Bu tarikatın Hâlidî kolunun ve Vâhidiyye'nin muteber isimlerinden olduğu söylenir.⁴⁸

Kastamonu'nun Azdavay nahiyesinde, H. 1240 (M. 1824/25) senesinde dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Abdullah'tır. Ümmî fakat ilm-i ledün sahibi, velî bir zattır. Hasan Hilmî Efendi'nin babası hakkında Mustafa Fevzî'ye bizzat naklettiği kerametlerinden bir tanesi şu şekildedir: Abdullah Efendi, bir

⁴⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 5.

hastalığa yakalanır ve zayıf düşer. Bir Cuma günü hane halkını toplayıp ömrünün tamam olduğunu, Hakk'a vuslat vaktinin geldiğini ve Cuma'dan gelen cemaatin naaşını taşıyacaklarını söyler. Kendisini yıkayıp gusül ettirmelerini ister. Sonrası tıpkı dediği gibi olur. Ailesi kendisini yıkadıktan sonra ruhunu teslim eder ve Cuma'dan gelen cemaat tarafından cenazesi defin için götürülür. Bu hâl Mustafa Fevzî tarafından velayetin delili olarak gösterilir ve Hasan Hilmî Efendi'nin de velayet sahibi olduğu dile getirilerek 'bir velîden başka bir velînin zuhur ettiği yani nur üzere nurun parladığı' söylenir.⁴⁹

Abdullah Efendi, oğlunun iyi bir eğitim alması için gayret sarf ettiği gibi kendisi de bu ilimlerden istifade etmeye çalışmıştır. Oğlunun yaşı ve ilmi, olgunluğa eriştiğinde de tahsil için onu İstanbul'a gönderir. Hasan Hilmî Efendi, burada Hoca Hâzım Efendi'den fıkıh ve tefsir dersleri alır. Bu ilimlerdeki ihtimamlı gayretleri neticesinde kendini iyi yetiştirmiş, bu sırada da Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile tanışmıştır. Mustafa Fevzî, bu tanışmayı kendisine bizzat Hasan Hilmî Efendi'nin anlattığını söyler ve hadiseyi birinci ağızdan şu şekilde nakleder:

Tekkeye 400 adım mesafede Cağaloğlu'nda bir medrese var idi. Hasan Hilmî Efendi ilim tahsili için oraya giderdi. O sıralarda Fatma Sultan Camii oldukça تنها vaziyetteydi. Öğle ve ikinci vakitleri dışında kapalı kalırdı. Hasan Hilmî Efendi oraya müezzin olur ve hiçbir karşılık beklemeksizin camiye hizmet etmeye

⁴⁹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 6.

başlar. Baş müezzîn olarak camiye beş vakit ibadete açar. Onun gayretleri neticesinde caminin cemaati de artar. Bu sırada Şeyh Ervâdî'ye intisab etmiş olan Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî de yeni yeni ders vermeye başlamıştır ve sık sık bu camiye gelecek Hasan Hilmî Efendi ile sohbet etmektedir.⁵⁰

Hasan Hilmî Efendi bir Cuma günü camiye gelir. Gümüşhânevî'nin orada olmadığını öğrenince nerede olduğunu sorar. Tekkede olduğu ve birazdan geleceği kendisine söylenir. Tam bu esnada Gümüşhânevî gelir ve iki dost oturup sohbe başlar. Hasan Hilmî Efendi, Gümüşhânevî'ye tekkenin yerini sorup bu yolun hak yol olduğunu söyler ve onun gittiği yola kendisini de götürmesini ister. Gümüşhânevî ise kendisine itimat etmesinden memnuniyet duyduğunu ifade edip kendisine vasıta olmayı görev kabul eder. Gümüşhânevî, kendi şeyhinin burada olmadığını söyleyerek Hasan Hilmî Efendi'yi Halid-i Bağdadî'den hilafet almış olan Abd-i Fettah'a götürür ve Hasan Hilmî Efendi onun vasıtasıyla tarikata intisab eder. Gümüşhânevî, kendisi de evvela Abd-i Fettah'a intisab etmeye niyet etmiştir. Fakat bu esnada Şeyh Evrâdî zuhur ederek kendisine intisab etmesi gerektiğini, feyz ve nasibinin kendisinde olduğunu, Abd-i Fettah'ın da bunu tasdik edeceğini söyler. Hatta İstanbul'a kendisini irşad için geldiğini ve bu işe memur olduğunu dile getirir. Gümüşhânevî, Abd-i Fettah'ın da tasdiki üzerine Şeyh Ervâdî'ye intisab eder. Hasan Hilmî Efendi ise Gümüşhânevî'nin tavsiyesi üzerine ev-

⁵⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 7-8.

vela Abd-i Fettah'a intisab eder. Abd-i Fettah'ın vefatı üzerine de o sırada hilafet almış bulunan Gümüşhânevî'ye intisab eder.⁵¹

Hasan Hilmî Efendi hem Gümüşhânevî'ye intisab edip ve ondan hadis dersleri almış hem de bu iki zat arkadaşlık etmişlerdir. Dostluk ve alakaları 50 yıl sürer. Gümüşhânevî hacca giderken Hasan Hilmî Efendi'yi vekil olarak tayin eder. Onun bir müddet de Mısır'da kalması üzerine Hasan Hilmî Efendi 4 yıl vekillik yapar. Gümüşhânevî döndüğünde ihvanının feyiz ve muhabbetlerinin çokluğunu görüp onları Hasan Hilmî Efendi'ye ısmarladığını söyler. Hasan Hilmî Efendi, Gümüşhânevî'nin izniyle Geyve'ye giderek bir medrese inşa eder ve orada hem ders vermeye hem de tarikatını yaymaya başlar. Burada uzun zaman kalır. Civar köyleri tamamen gezerek halkı irşad etmeye çalışır. Halkın hemen hepsi namaza başlar ve kimse kendisine karşı çıkmaz. Hatta tesettürün reddedildiği ve yaygın olmadığı bölgelerde pek çok kadın, Hasan Hilmî Efendi'nin tesiri ile tesettüre girer. Bu hâl çevrede şaşkınlıkla karşılanırken ona duyulan saygıyı da artırır.⁵²

Gümüşhânevî, bir müddet sonra Hasan Hilmî Efendi'yi yanına İstanbul'a çağırır. Kendisi henüz hayattayken onu kendi makamına geçirir ve mihrabı da ona bırakır. Hasan Hilmî Efendi'nin Cağaloğlu'ndaki tekkeye gelişi şu şekilde anlatılır:

⁵¹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 8-9.

⁵² *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 9-10.

Gümüşhânevî yaz aylarında Beykoz'da bulunur ve ancak Cuma günleri Cağaloğlu'ndaki tekkeye gelirdi. Pek çok halifesi olmasına karşın Cuma günleri mutlaka tekkeye gelir ve hatmi bizzat kendisi yapardı. Hasan Hilmî Efendi'nin geldiği gün ise Gümüşhânevî, Beykoz'dan gelmemiş ve bir haber de göndermemişti. O gün hatm-i hacedanı Hasan Hilmî Efendi yaptı ve genç-yaşlı bütün ihvan da ona tâbi oldu. Sonraki Cumalarda da Gümüşhânevî gelmedi ve Hasan Hilmî Efendi hatmi kendisi yaptırdı. Kış gelip de Gümüşhânevî Beykoz'dan döndüğünde yine mihraba geçmedi ve vazifelerini Hasan Hilmî Efendi'ye bıraktı. Gümüşhânevî'nin vefatının ardından da Hasan Hilmî Efendi şeyhliğe geçti ve bütün ihvan kendisine tâbi oldular. Onun şeyhliğinde ihvanın hem sayısı hem de feyiz ve muhabbetleri arttı.⁵³

Mustafa Fevzî, tarikata yeni girenler için kendi gördüklerini ve sureti anlattığını, bâtının ancak mânâ ehli tarafından anlaşılabilirliğini de ayrıca kaydeder.⁵⁴

“Der-Beyân-ı Menkabe-i Hac” başlıklı bölümde Hasan Hilmî Efendi'nin hac hatıraları anlatılır. H. 1314 (M. 1896/97) senesinde hacca gider. Mekke'den Medine'ye Hz. Peygamber'in kabrini ziyarete gittiğinde orada 18 gün kalır. Cömert biri olarak tarif edilen Hasan Hilmî Efendi hac ibadeti esnasında 15.000 kuruş para harcar. Medine halkı zengin-fakir, genç-yaşlı kendisini tanır ve hürmet gösterirler. Medine'de Gümüşhânevî'ye

⁵³ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 10-12.

⁵⁴ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 12.

mensup ve 30 yıl kadar orada kalmış bir mürid var idi. İsmi söylenmeyen ve Hasan Hilmî Efendi'ye de nisbeti olan bu mürid, Hasan Hilmî Efendi'yi de çocukluğundan beri tanırdı ve Medine ziyaretinde evinde onu misafir etmişti. Bu mürid Medine'de Hasan Hilmî Efendi'nin pek çok harikulade hâline şahit olmuş ve bunları Mustafa Fevzî'nin de içinde bulunduğu ihvanına anlatmıştır. Mustafa Fevzî, kendisinin de pek çok kerametine şahit olduğunu ancak bazılarının anlatılmasına, aşikar edilmesine müsaade olmadığını ifade eder. Hasan Hilmî, hac dönüşü sırasında Hicaz'da da bulunmuş ve burada da bazı harikulade hâller tezahür etmiştir. Mustafa Fevzî, Hasan Hilmî Efendi'nin 15 yıl şeyhlik makamında kaldığını ifade eder.⁵⁵

Hasan Hilmî Efendi hastalanıp zayıf düşer. Uzun bir müddet hatmeye gidemeyince müridlerinde bir endişe ortaya çıkar. Onun yokluğunda, vefatından sonra yerine geçecek olan Hoca İsmail Necati Efendi yerine vekâlet eder. İsmail Necati Efendi, Hasan Hilmî Efendi henüz hayattayken kendisi tarafından bizzat halife olarak tayin ve ilan edilmiştir.⁵⁶

Hasan Hilmî Efendi uzun süre hatmeye gelmemiş ve ihvanı arasında merak, hasret ve endişe ortaya çıkmıştır. Bir Cuma günü Hasan Hilmî Efendi'nin hizmetkârlarından biri gelerek Mustafa Fevzî'nin de aralarında bulunduğu bir grup ihvanı ona götürür. Mustafa Fevzî, orada pek çok halife ve muhterem zat bulundu-

⁵⁵ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 13.

⁵⁶ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 16.

ğunu söyler. Bu ziyaret sırasında Hasan Hilmî Efendi oturmakta-
dır ve vefatının yakın olduğu, hanenin manevi havasından se-
zilmektedir. Herkes susmaktadır. Hasan Hilmî, elinde bir vasi-
yet-name tutmaktadır. Bu vasiyet-namede Şeyh İsmail Necati'ye
tâbi olunması ve benzer bazı hususlarla kimi nasihatler kayde-
dirmiştir. Bunlar oradakiler tarafından okunup ihvana ilan edilir.
Hasan Hilmî, birkaç gün kimseye görünmez ve yeme-içmeden
de iyice kesilir.

Mustafa Fevzî, bu hâlden çok etkilendiğini ve bu durumun bir
gece rüyasına girdiğini ifade eder. Rüyasında Medine'ye, Hz.
Peygamber'in kabrine gitmiştir. Burada Mescid'in ve Kubbe-i
Hadra'nın yıkılıp harap olduğunu görür. Orada bu hâli görüp
feryad ettiği sırada arkasından bir ses duyar. Ses, 'korkma
erbâb-ı dîn bu kubbeyi yeniden inşâ eder' der. Bu hâlden şeyhi-
nin vefat ettiğini anlar. Gidip ihvanına Hasan Hilmî Efendi'nin
durumunu sorar ancak kimseden sağlıklı bir bilgi alamaz. Ar-
dından H. 24 Safer 1329 Perşembe günü (M. 24 Şubat 1911)
öğle vakti Hasan Hilmî Efendi'nin vefat ettiğini öğrenir. O gün
Hasan Hilmî Efendi'nin naaşını da gören Musafa Fevzî, çehresi-
nin nuranî bir hâlde olduğunu aktarır. Hasan Hilmî Efendi'nin
cenazesini Hafız Ahmed yıkarken Mustafa Hilmî ve Hafız Said
isimli zatlar da su dökerek ona yardım ederler.⁵⁷

Hasan Hilmî Efendi'nin defni ertesi gün yapılacaktır. O gece
bekçiliğini Mustafa Hilmî, Hafız İsmail ve kardeşinin oğlu Ya-

⁵⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 16-18.

kup yaparlar. İhvanın çoğunluğu da o gece orada kalarak *Kur'ân* okuyup dua eder. Cuma günü büyük bir kalabalık hâlinde toplanan ihvan, tekbir ve dualarla, saygı ve ihtimamla Hasan Hilmî Efendi'yi hürmetle parmakları üzerinde taşıyarak defin için götürür. Cenaze namazı Hazım Efendi imametinde Beyazıt Camii'nde kılınır. Hasan Hilmî, Süleymaniye Camii haziresine Ahmed Ziyâ'eddin-i Gümüşhânevî'nin kabrine bitişik olacak şekilde defnedilir. Defin esnasında ve sonrasında devrin meşhur hafızları tarafından Yasin ve Mülk sureleri okunur.⁵⁸

Mustafa Fevzî, bizzat şahit olduğu hastalık, vefat ve defin hadiselerini naklettikten sonra yakınlarından duyduklarını da anlatır:

Hasan Hilmî, vefatından bir gün önce saat 10'da uyanır ve eşlerine abdest almak istediğini söyler. Abdestten sonra hırkasını ve ayakkabısını/meshini giyip namaza durur. Ardından yatağına geçip kibleye karşı dua ve tazarru eder. Bu sırada gözleri kapalı vaziyette ve ağlamaklı bir şekilde hem dua hem de şefaet eder. Bir saat kadar sonra gözlerini açarak gülümser bir hal ile ihvanına müjdelere verip tekrar gözlerini kapatıp yatağına yatar. Eşi yanına gelerek bu hâlin rihlet vakti olup olmadığını ve ihvanına bir vasiyeti olup olmadığını sorar. Hasan Hilmî Efendi, o sırada gözlerini açarak rihlet vaktinin geldiğini, ihvanını da hayatta iken kendilerine de söylediği üzere Şeyh İsmail Necati'ye ema-

⁵⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 19.

net ettiğini tekrar eder. Ardından gece boyu sadece bir kez “Allah!” diye nida etmekten başka şey söylemez.⁵⁹

Hasan Hilmî Efendi'nin vefatıyla ilgili bir başka hatıra da Tahsin Efendi'den nakledilir. Buna göre, Hasan Hilmî Efendi vefatından bir gün önce Tahsin Efendi'ye artık veda vaktinin geldiğini ve ihvanına zahmet olmasın diye güneşli bir günde ölmek istediğini söyler. Şubat ayında kar ve yağmurun şiddetli olduğu günler yaşanmasına karşın Hasan Hilmî Efendi, o mevsim için benzeri ender görülecek şekilde güneşli bir günde vefat eder ve defnedilir.⁶⁰

2.2. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye'*ye Göre Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin Fizikî ve Ahlakî Özellikleri

Kitabın “Der-Beyân-ı Hilye vü Şemâ'il-i Hazret Kuddise Sırruhu” başlıklı bölümünde Hasan Hilmî Efendi'nin fizikî ve karakteristik özellikleri hakkında bilgi verilir. Buna göre;

Hasan Hilmî, mütevazı ve güzel ahlak sahibi bir zattır. Sürekli zikir ve ibadetle meşgul olan bir zühd ve takva ehlidir. Hasta olsa dahi evinde durmaz, insanlara hizmet için gayret eder ve bunu ibadet telakki eder. Kendi hizmetinde bulunanlar ve müridleri ile bir akran ve dost gibi yakın ilişkiler kurar, tevazu konusunda benzerini bulmak güçtür. Cömertlikte de onun dengi nadir

⁵⁹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 19-21.

⁶⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 21-22.

görülür. Mustafa Fevzî, Hasan Hilmî Efendi ile birlikte olduğu bir sırada onda 10 kuruş miktarınca para olduğunu biliyordum. Bir ihtiyaç sahibine o paranın tamamını sadaka olarak verdi. Benim şaşkınlığımı görünce de ‘Üzülme, Hak bizi bunun için göndermiştir. O bize yine para gönderir, ihtiyaç sahibini boş çevirmek gafilliktir.’ dedi, diyerek bir hatırasını nakledeceğiz.⁶¹

Hasan Hilmî orta boylu, aksakallı ve buğday tenlidir. Sevimli ve nur yüzlü olarak tavsif edilir. Çekme burunlu, kaşlarının arası açık ve ela gözlüdür. Başına bir taç ve beyaz bir sarık takar. Geniş cübbe şeklinde bir hırka giyer. Sarı renkli ve serhadlik adı verilen bir tür çizme/mesh giyer. Elbiseleri mutlaka açık renktir.⁶²

2.3. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli’s-Seniyye*’ye Göre Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi’nin Bazı Kerametleri

Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli’s-Seniyye’de Hasan Hilmî Efendi’nin kerametlerine dair “Harika” başlığı altında 14 manzum ve 14 mensur olmak üzere 28 menkabe yer alır. Bunların tamamının kısa özetleri, bu kitabın muhteva incelemesi bölümünde yer almaktadır.⁶³

⁶¹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 14-15.

⁶² *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 15-16.

⁶³ Bkz. 3.2.4. Bölümleri ve Konuları.

2.4. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye'*ye Göre Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin Halifeleri

Hız. Peygamber'den Hasan Hilmî Efendi'ye gelinceye kadarki silsile eserin baş tarafında şu şekilde sıralanır:

“Hız. Muhammed Mustafa → Ebû Bekr-i Sıddîk → Selmân-ı Fârisî → Kâsım İbni Muhammed İbni Ebû Bekr → Câfer-i Sâdık → Bâyezîd-i Bistâmî → Ebû Hasan el-Harkânî → Aliyyü'l-Farmedî → Yûsuf-ı Hemedânî → Abdülhâlık-ı Gucdüvânî → Şeyh Ârif Rivgerî → Mahmûd-ı Fağnevî → Ali Râmitenî → Muhammed Baba Semmâsî → Seyyid Emîr Külâl en-Nesefî → Bahâeddin-i Şâh-ı Nakşibend → Alâeddin Muhammed Attar → Yakûb-ı Çerhî → Ubeydullâh Ahrâr-ı Semerkandî → Şeyh Muhammed Zâhid → Şeyh Muhammed Derviş → Muhammed Hâcegî Emkengî → Muhammed Abdülbâkî → Ahmed Fârûkî Sirhindî → Muhammed Masûm → Mevlânâ Seyfüddin → Muhammed Bedevânî → Şemseddin Cân-ı Cânân Mazhar → Abdullâh Dihlevî → Mevlânâ Ziyâ'eddin Hâlid-i Bağdâdî → Ahmed İbni Süleymân Ervâdî → Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî → Hasan Hilmî İbni Abdullâh el-Kastamonî.”⁶⁴

Hasan Hilmî Efendi'nin halifeleri ise eserin sonuna -Mustafa Fevzî'nin ifadesiyle- teberrüken alınmıştır. Buna göre Hasan Hilmî Efendi'nin halifeleri şunlardır:

⁶⁴ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 3-5.

“Ermiyeli Mustafa Necîb, Kastamonulu Hâfız Ahmed, Tîmûrcalı Hâfız Mehemed Emîn, Bursalı el-Hâc ‘Alî, İslimiyeli el-Hâc ‘Alî, Beşiktaşlı Mehemed Hâzım, Yenişehirli el-Hâc ‘Osmân, Bosnalı Hâcî İbrâhîm, Karahisâr-ı Şarkîli Hâcî Mehemed, Hemşinli Hamîd, Kırımî el-Hâc ‘Abdu’llâh, Medîneli el-Hâc Hâfız Ahmed, Aydınli Mustafa Hilmî, Ispartalı Şerîf, Tîmûrcalı el-Hâc Hâfız Mustafa Hilmî, Bayrâmiçli el-Hâc ‘Alî, Debreli el-Hâc ‘Osmân, Pirlepeli Hasan Hüsni, Kazanlı Dost Mehemed, Kazanlı Salahu’d-dîn, Şâmlı Sâlih, Şâmlı Halîl, Bilecikli el-Hâc Mehemed, Âsitâneli el-Hâc Mehemed Muhyi’d-dîn, Amasyalı el-Hâc Eyyûb Sabrî, Kâtib el-Hâc Mustafa Fevzî, Tîmûrcalı el-Hâc Mehemed Sa’îd, Şâmlı Çerkes ‘Ömer Hulûsî, Ünyeli Mûsâ Kâzım, İnebolulu Hâfız ‘Abdu’r-Rahmân, Kazanlı Süf-yân, Bolvadinli Ahmed, Ankaralı Hâcî Rif’at, Atinalı Hasan, Sürmeneli Hüseyin, Bosnalı Halîl, Atapazarlı Ahmed, Aluçralı ‘Osmân, Aluçralı Hâcî ‘Alî, Karahisârlı ‘Alî Rızâ, Oflu Mehemed, Cürcânli Satlık el-Hâc ‘Abdu’llâh, Hendekli İsmâ’il, Ünyeli ‘Osmân, Ünyeli Mehemed, Kayseriyeli ‘Alî Rızâ, Kâğıstânlı Hâcî Mehemed, Mar’aşlı Hâce Mehemed, Eregli-
li Hâcî ‘Osmân, Yozgadlı Mehemed ‘Alî, Kazanlı ‘Abdu’llâh, Oflu Hüseyin, Tekfûrtâglı Hâfız Emîn, Karahisârlı Mehemed, Oflu Resûl, Geyveli el-Hâc Yûsuf Bahrî.”⁶⁵

⁶⁵ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 45-46. Bu bölümün hazırlanmasında büyük oranda, daha önce tarafımızca sunulan ve aynı eserin tanıtımını içeren tebliğden yararlanılmıştır. Bkz. Erdem Can Öztürk, “Mustafa Fevzî’nin Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli’s-Seniyye İsimli Eserine Dair”, *Toplumsal Araştırmalar Kitabı* (Editör: Ökkeş Nariç), Yüzde İki Yayınları, Ankara 2021, s. 101-127.

III. BÖLÜM

MENÂKIB-I HASENİYYE FÎ AHVÂLİ'S-SENİYYE

3.1. Şekil Özellikleri

3.1.1. Nazım Şekilleri

Menâkib-ı Haseniyye, asıl bölümü mesnevî nazım şekliyle ve *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezniyle yazılmış manzum bir eserdir. Manzum olan kısmının toplam beyit sayısı 785'dir. Çoğunluğu mesnevî şeklinde yazılmış olan eserde gazel, gazel-i müzeyyel, matla' ve müfred gibi farklı nazım şekillerine de rastlanır.⁶⁶ Konusu geldiğinde söylenen mersiye ve tarih gibi farklı türlerdeki manzumelerin, fark edilmesini sağlamak ve eserdeki monotonluğu kırmak amacıyla farklı nazım şekilleriyle yazıldıkları söylenebilir. Burada ifade etmek gerekir ki eserin Klasik Türk Edebiyatı'nın yerini batı edebiyatına bıraktığı bir dönemde yazılmış olması sebebiyle, nazım şekillerinde bazı esneklikler göze çarpar. *Menâkib-ı Haseniyye*'deki mesnevî dışındaki nazım şekilleri ve bunların özellikleri, kitaptaki sırasına göre şu şekildedir:

⁶⁶ Mustafa Fevzî'nin eserlerinde nazım şekillerinin geleneğe aykırı şekilde yer alabildikleri ve bazılarının tam olarak belirlenemediklerini ifade etmek gerekir.

3.1.1.1. Gazel

Kitabın 279 beytinden itibaren “Hicâz’dan ‘Avdetde Söylenilen Neşide”⁶⁷ başlığını taşıyan bir gazel başlar. Bu gazel *Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün* vezniyle yazılmış olup 6 beyitten ibarettir. Hilmî Efendi’nin Hicaz’dan döndüğünü duyan Mustafa Fevzî gazeli, bu sevinç üzerine yazmıştır. İlk ve son beyitleri şöyledir:

“Naşıl fūrkatle yanmışdı dil ü cānım

Vişâliñ neş’esi artırdı efgānım

Ṭuyunca maḫdem-i teşrîfiñi Fevzî

Dedi el-ḫamdüli’llāh geldi cānānım”⁶⁸

3.1.1.2. Matla‘

Menâkıb-ı Haseniyye’nin 22. sayfasında ve 473. beytinde “Tārîḫ-i Manzūm Ḥabîb-i Edîb”⁶⁹ başlıklı bir tarih matla‘ı bulunur. Bu matla‘, ebced ile Hasan Hilmî Efendi’nin vefat tarihini vermektedir:

“Āh cenāb-ı Ḥilmi-yi ḫuṭb-ı zamān

Oldu bugün mücîb da‘vet-i Raḫmān”⁷⁰

Bunu “Tārîḫ-i Menşūr-ı Ḥabîb-i Lebîb”⁷¹ başlıklı mensur bir tarih takip eder: “Āh yā Rabbî ḫuṭb-ı zamān, Cenāb-ı Ḥilmî bugün med‘uv-ı Raḫmān’dır.”⁷²

⁶⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 14.

⁶⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 14.

⁶⁹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁷⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

3.1.1.3. Müfred

Eserin 474. beyti, Mustafa Fevzî tarafından müfred olarak adlandırılmıştır: “Mümā-ileyhden Zuhūr Eden Nazm-ı Müfred”.⁷³ *Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün* vezniyle yazılan bu müfred, Hasan Hilmî Efendi’nin vefatı üzerine duyulan üzüntüyü yansıtmaktadır.

“A üstâdım maķâm-ı vuşlat-ı Raķmân’da ķaldıñ sen
Va ĥünkârım mekân-ı ġurbet ü hicrânda yandım ben”⁷⁴

3.1.1.4. Gazel

Eserin 480-489. beyitleri arasında gazel nazım şekliyle yazılmış, “Merşiyeye” başlığını taşıyan bir manzume bulunur. *Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün* vezniyle yazılmış olan bu mersiye Hasan Hilmî Efendi için yazılmıştır. İlk ve son beyitleri aşağıdadır:

“Deprenip derd-i derūnum sîne sūzân aġlarım
Aġlarım āh eylerim ĥayrân ĥayrân aġlarım

Söyleyiñ Fevzî bizimdir ey iki ķuţb-ı cihân
Rüz-ı maĥşerde beni terk etmeyiñ ķan aġlarım”⁷⁵

⁷¹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁷² *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁷³ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁷⁴ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁷⁵ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 23-24.

3.1.1.5. Gazel-i Müzeyyel

Bu mersiyei, yine *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezniyle yazılmış “Kitâbe-i Seng-i Mezâr-ı Hâzret Kuddise Sırruhu” başlığını taşıyan ve Hasan Hilmî Efendi'nin mezartaşı kitabesi olduğu ifade edilen müzeyyel gazel tarzındaki manzume takip eder. 490-495. beyitler arasında bulunur. Bu manzume, Hasan Hilmî Efendi'nin mezar taşı üzerinde de yer almaktadır. İlk beyti ve sondan iki beyti aşağıdadır.

“Pîr-i rüşen ‘ârif-i bi'llâh kûtbu'l-evliyâ
Şani işneyn-i cenâb-ı hâzret-i Aḥmed Zîyâ

İrtibât-ı kalb edip gör ki ne feyz eyler zühür
Öldü zann etme ḥaḳîkatde onu sen Fevziyâ

Ṭur oku İhlâş ile bir Fâtiḥa ol muntazır
Maḥzen-i feyz-i İllâhî'dir kûbûr-ı aşfiyâ”⁷⁶

3.1.2. Vezinler

Mustafa Fevzî'nin eserleri ekseriyetle manzum olup aruz vezniyle yazılmıştır. Seslerin uzunluk ve kısalığına; açıklık ve kapalılığına dayanan bu vezin, klasik Türk şiirinin en önemli ahenk unsurudur denilebilir.⁷⁷ Mesnevî şeklinde yazılmış ana metin, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır.

⁷⁶ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 24.

⁷⁷ Klasik Türk şiirinde ahenk için bkz. Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 76-82.

279. beyitten itibaren başlayan “Hicâz’dan ‘Avdetde Söylenilen Neşide”⁷⁸ başlıklı manzume *Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün*; 474. beyitte yer alan “Mümâ-ileyhden Zuhûr Eden Nazm-ı Müfred”⁷⁹ *Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün*; 480-489. beyitleri arasında bulunan “Merşiyeye” başlıklı kısım *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün*; 490-495. beyitler arasında bulunan “Kitâbe-i Seng-i Mezâr-ı Hâzret Kuddise Sırruhu” başlıklı manzume ise *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* vezniyle yazılmıştır.

Mustafa Fevzî’nin aruz konusundaki başarısı dikkat çekmektedir. Diğer eserlerinde olduğu gibi *Menâkıb-ı Haseniyye*’de de aruz veznini başarılı şekilde tatbik etmiştir. Mustafa Fevzî, son derece akıcı ve sade bir tarzda, konuşma üslûbuna yakın kaleme aldığı eserlerinde aruzu neredeyse kusursuz olarak uygulamıştır.

Aruz vezninin *Menâkıb-ı Haseniyye*’de uygulanışına dair hususiyetler şu şekilde örneklendirilebilir:

Vasl: Sonu ünsüzle biten bir kelimeyi vezin gereği kendisinden sonra gelen ve ünlü ile başlayan kelimeye bağlayarak okumaktır. Aruzda kusur sayılmaz.⁸⁰ Eserde sıkça kullanılmıştır.

⁷⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 14.

⁷⁹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 22.

⁸⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 142-145; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1999, s. 12-13; M. Ali Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafîye*, 3F Yay., İstanbul 2007, s. 208-210.

Naşıl fūrkatle yanmışdı di/l ü cānım
Vişālîñ neş'esi artırdı efgānım (279)

Ṭabī'î mūcib-i efgā/n olur fūrkat
Ne sırrdır vuşla/t içre böyle nālānım (281)

İmâle: Bir kelimedeki kısa ünlüyü, uzun ünlü gibi okumak; yani açık heceyi kapalı hece yerine koymaktır. Genellikle kusur olarak görülse de atıf vavları ve tamlama kesrelerinin imâlesi kusur kabul edilmez. Türkçe kelimelerde imâle ise özellikle kelime ortasında olduğunda ve “i” ünlüsü dışında, çoğunlukla kusur kabul edilir.⁸¹ Eserde imâle fazlaca görülmektedir.

Çünkü sen varsıñ o varlık sendedir
Varlığıñla bu ‘avālim zindedir (3)

Olmasa hestî-yi zāt-ı lâ-mekān
Nerde bulsun varlığıı kevn ü mekān (4)

Çünkü gitdi bu me‘ārif h̄vācesi
Zāhir oldu kuvve-i kudsiyyesi (197)

Medd: Sonu iki ünsüzle veya bir uzun ünlü ve bir ünsüzle biten kelimenin, bir uzun bir kısa (bir buçuk hece) okunmasıdır. Genellikle kusur sayılmaz ve ahengi artırmak için kullanılır.⁸²

⁸¹ Dilçin, *age*, s. 13-14; İpekten, *age*, s. 145-155; Saraç, *age*, s. 210-211.

⁸² Dilçin, *age*, s. 14-15; Saraç, *age*, s. 211-215.

Es-selâm ey **tâc**-dâr-ı ma‘nevî
Şeyh Ziyâ’üd-dîn-i Gümüşhânevî (6)

Es-selâm ey **Seyh** Ervādî meded
Es-selâm ey nûr-ı feyz-i Nakşibend (57)

Pîr-i rûşen ‘ârif-i bi’**llâh** kûţbu’l-evliyâ
Şani işneyn-i cenâb-ı hâzret-i Aḥmed Ziyâ (490)

Zihâf: Uzun okunması gereken hecenin kısa okunmasına yani kapalı hecenin açık hece hâline gelmesine denir. Genellikle kusur sayılmakla birlikte, medli kelimenin bir buçuk hece okunmayarak zihâf yapılması kusur kabul edilmez.⁸³ Eserde oldukça az görülür.

Hem **Hafîz** Taḥsîn Efendi’ydi vaşî
Eyledi îfâ bu emri muḥtaşî (341)

Tahfif (Kasr): Şeddeli bir harfin vezin gereği şeddesiz okunmasıdır. Genellikle tek heceli kelimelerde görülür.⁸⁴ Eserde çok kullanılmamıştır.

Hak selâm etsin saña her ân müdâm
Hak’dan olsun rûḥuña bî-**had** selâm (31)

⁸³ Dilçin, *age*, s. 15-16; İpekten, *age*, s. 155-158; Saraç, *age*, s. 215-217.

⁸⁴ Dilçin, *age*, s. 16; Saraç, *age*, s. 219.

Bütün bunlara ek olarak Mustafa Fevzî'nin, mısraları vezne uy-
durabilmek için zaman zaman kelimeler üzerinde tasarruflarda
bulduğunu da ifade etmek gerekir. Bazı kelimelerde ara sesle-
rin ilave edildiği veya çıkarıldığı görülür. Bu tasarrufların, keli-
melerin Türkçe telaffuzlarına uygun olduğu da söylenmelidir.

3.1.3. Kafiye ve Redif

Redif söz, kafiye ise ses tekrarlarının mısra sonlarında ahengi
temin edecek tarzda kullanılmasıdır. Klasik Türk şiirinde redif
ve özellikle kafiye son derece önemlidir. Bunların kullanımı
gelenek içinde şekillenmiştir. Şiirin nazım şeklini belirleyen
temel bir unsur olarak da kullanılan kafiye, genellikle müstaki-
len kullanılır. Ancak zaman zaman kafiyenin işlevi redif olan
ek/kelime vasıtasıyla da sağlanabilir. Redif ve kafiye ahengi
artırmak ve şiirin ritmik bütünlüğünü sağlamak için iki önemli
unsurdur.⁸⁵ Gelenekte kafiyenin göz için olduğuna dair genel bir
kanı bulunmasına karşın aslında bunun tam anlamıyla doğru
olmadığı, kafiyenin temel itibarıyla bir ses benzerliği olarak
görüldüğü akılda tutulmalıdır.⁸⁶

Kafiye hakkındaki bir başka önemli konu, Latin harfli metinlerle
Arap harfli metinlerin yapısal farklılıklarından kaynaklanan
özelliklerinin göz önünde bulundurulmasıdır. Latin harfli alfa-
bede bütün ünlüler harflerle gösterilirken Arap harfli alfabe için

⁸⁵ Macit, *age*, s. 83; Saraç, *age*, s. 257-263.

⁸⁶ Saraç, *age*, s. 258-259.

aynı şey söz konusu değildir. Buradan hareketle M. A. Yekta Saraç, günümüz için geçerli kabul edilebilecek bir kafiye tasnifinin (yarım, tam, zengin vb.) Arap harfleriyle yazılmış klasik Türk şiiri için geçerli olmadığını ve bu metinlerin geleneğin bağlı bulunduğu kafiye ölçütleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler.⁸⁷ Bu sebeple eser üzerinde yapacağımız kafiye ve redif incelemesinde geleneğin ölçütleri esas alınmıştır.⁸⁸

Menâkıb-ı Haseniyye'nin mesnevî nazım şekliyle yazıldığı daha önce de belirtilmişti. Beyitlerin her biri kendi arasında kafiyelidir (aa, bb, cc, ...). Metne ilave edilen diğer manzumeler de kendi içinde bir kafiye bütünlüğü arz ederler. Eserde kullanılan kafiye türleriyle rediflerin bazı hususiyetleri şu şekilde örneklendirilebilir:

Mücerred Kafiye: Sadece revî harfi kullanılarak yapılan kafiye-
dir. Başka bir ifadeyle kafiye kelimesinde sadece sonda tek sesin
tekrar etmesidir.⁸⁹ Eserde sıklıkla kullanılan kafiye çeşitlerin-
dendir.

Bu havâtır gerçi vermez bir keder
‘İbret al da eyle mühlikden hâzer (655)

⁸⁷ Saraç, *age*, s. 262-263.

⁸⁸ Bkz. Öztürk, *age*, s. 46-47.

⁸⁹ Saraç, *age*, s. 272.

Zillet ü tahkîre katlanmaz ‘Arab
Bâ-ħuşuş kavminde şahş-ı munteħab (670)

Mürdef Kafiye: Ridf harfinin bulunduğu kafiyedir. Yani kafiye-
nin son harfi olan revîden önce bir uzun ünlünün tekrar etmesi-
dir.⁹⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*’de en çok kullanılan kafiye çeşidi-
dir.

Emr-i Ĥaħ’la onlar eyler iltimās
Böyle ĥâli mümkün olmaz ihtisās (633)

Vaħ‘a-i Belkıs’a baħ sen kı1 kıyās
Ordan et bu mâcerâyı iktibās (635)

Böyle söylerken cenâb-ı dest-gîr
İhtirâz etmiş sevincinden faħîr (715)

İltizâm: Revî harfinin birden fazla olması durumudur.⁹¹ Eserde
sık kullanılan kafiye çeşitlerindedir.

Muħtedâya ĥazret-i Aħmed Ziyâ
Şeyħ-i şânî Aşaf bin Berħiyâ (637)

Çün cevâsîsü’l-ķulûbdur evliyâ
Evliyâ nezdinde sen etme riyâ (653)

⁹⁰ Saraç, *age*, s. 272.

⁹¹ Saraç, *age*, s. 269.

Hem velîdir hem de kuṭb-ı evliyâ
Ḥazret-i Ḥilmî fedâ-kâr-ı Ẓiyâ (692)

Ek Redif: Kafiye kelimesinin sonunda yer alan ek vasıtasıyla kurulan rediftir. Eserde sık kullanılmıştır.

Sâlifü'l-ma'rûz ḥavâtır sâdedir
O mehâlikden bütün âzâdedir (654)

Ḥazrete etmiş tevessül sîneden
Tâ ki ḳurtulsun o maḥbûs-ḥâneden (711)

Müjde etmiş nâtüvân bî-çäreye
Merhem urmuş o derünî yaraya (713)

Müjdeyi evvelce aldım ben demiş
Şeyhîniñ tebşîrini zîkr eylemiş (719)

Şüretâ ḥiddetli sözler söylemiş
Bir teveccühle şifâ-yâb eylemiş (731)

Hem muzaffer eyler Allâh devleti
O 'azîziñ âb-ı rüyı ḥürmeti (742)

Sâye-i Ḥilmî'dedir bu cilveler
Evliyâyâ Ḥaḳ neler vermiş neler (744)

Kelime Redif: Kafiyei meydana getiren seslerden sonra gelen kelimelerle kurulan redif türüdür. Eserde sık kullanılan redif çeşitlerindedir.

Al da git def^ç-i zarûret **eyle sen**
‘Â’ileñle var ziyâfet **eyle sen** (702)

Muṭlakâ Yünâniyân mağlûb **olur**
‘Asker-i düşmen bütün menkûb **olur** (743)

Menâkıb-ı Haseniyye’de kafiye ve redif kullanımı genel olarak yukarıda sıralanan kurallar dâhilindedir. Bununla beraber bunların dışında bazı hususlara da değinmek faydalı olacaktır. Bunların ilki daha evvel bahsi geçen, kafiye için mi yoksa kulak için mi olduğuna dairdir. *Menâkıb-ı Haseniyye*’de genel itibariyle göz kafiyesi esas alınmıştır. Ancak azımsanamayacak şekilde kulak kafiyesi kullanıldığı da görülür. Bu Mustafa Fevzî’nin diğer eserlerinde de görülen bir durumdur.⁹² Aslında bu durum, müellifin aruz konusundaki görüşünün yansımasıdır:

Es-selâm ey yâr-ı gâr-ı Muşafâ (مصطفى)
Es-selâm ey menba^ç-ı şıdķ u vefâ (وفا) (34)

Es-selâm ey ehl-i beyt-i Muşafâ (مصطفى)
Es-selâm ey âl ü aşhâb-ı şafâ (صفا) (40)

⁹² Bkz. Öztürk, *age*, s. 50-52.

Zât-ı sâbık ki cenâb-ı Muştafâ (مصطفى)

Bir hikâyetle verir şadra şafâ (صفا) (734)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, göz kafiyesinin genellikle elif ve elif-i maksûre arasında yapıldığı da dikkat çekmektedir.

Redif ve kafiye konusunda söylenmesi gereken son söz, eserin Arap harflerinden Latin harflerine aktarılması ve bunun kafiye ile alâkası hakkındadır. Arap harfli asıl metinde göz kafiyesine sahip kimi beyitler, okumada/transkripsiyonda, ilgili bölümlerde açıklanan gerekçelerle, konuşma dili esas alındığından gayr-ı mukaffa bir görüntü arz etmektedir. Eserin yazıldığı tarihte kelimeler eskiden beri süregelen klasik bir imla ile yazılsa da aslında telaffuzlarının bugünkünden çok da farklı olmadığı kanaatine binaen kelimeler günümüz okuyuşuna/konuşmasına uygun transkribe edilmiştir. Bu durumda çalışmamızın metin kısmında kafiyesiz gibi görünen kimi beyitlerin Arap harfli hâllerinin göz kafiyesine sahip olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Aynı durum müellifin bir diğer eseri *Mîzânü'l-İrfân* için de geçerli olduğu da ifade edilmelidir.⁹³

Çünkü celb etdi kerâmet ma‘deni (معدنى)

Der-‘aşab kâ‘im-mağâm etdi onu (اونى) (201)

Pek severdi hâzret-i şeyhim onu (اونى)

Bende pek sevdim onuñ ‘irfânını (عرفانىنى) (477)

⁹³ Bkz. Öztürk, *age*, s. 51.

3.1.4. Edebî Sanatlar

Bir metnin anlam derinliği ve zenginliği kazanması büyük ölçüde edebî sanatlar vasıtasıyla sağlanır. Sanatlardan yoksun olan metinler kuru, edebî zevkten mahrum olarak kalırlar. Mânâ kadar, metnin ahengi için de sanatların önemi yadsınamaz. Bilhas- sa kelime ve seslere dayanan sanatlar eserin edebî ahengini artıran önemli unsurlardır.⁹⁴ Bu noktada unutulmaması gereken husus, eserin yazılış maksadıdır. Çünkü sanatlar, edebî maksatla yazılmış eserlerde ön planda tutulurken, didaktik, dinî, tasavvufî amaçlarla yazılan eserlerde göz ardı edilebilir ya da ikinci, üçüncü plana atılabilir.

Menâkıb-ı Haseniyye, daha evvel de dile getirildiği üzere edebî maksatla yazılmış bir eser değildir. Mustafa Fevzî'nin, şeyhinin ardından ve onun hatırasını yaşatmak, onu tanıtmak, kerametle- rini naklederek insanların irşadına vesile olmak maksadıyla ka- leme aldığı bir eserdir. Dolayısıyla edebî bir divan yahut mes- nevî gibi sanatların ön planda olmasın beklenmemelidir. Bu cümleler, kitabın edebî sanatlardan tamamen yoksun, bir ahenk ve üslûptan berî olduğu anlamına gelmez.

Mustafa Fevzî, eserini telif ederken metnin ahengine de önem vermiş; eserini yalın ve sıkıcı bir anlatımdan uzak tutmak için gayret sarf etmiştir. Bu konuda başarılı olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü konuşma üslûbuna yakın bir tarzda kaleme aldığı

⁹⁴ Dilçin, *age*, s. 405.

eseri, okuyucuyu sıkmaz. Metinde ahengi sağlayan en önemli unsurun, aruzdan kaynaklanan ahenk olduğu da söylenmelidir.

Eserin genel durumuna bakıldığında, genellikle redif, kafiye ve belirli ses/söz tekrarlarının kullanıldığı; edebî sanatlardan sınırlı ölçülerde istifade edildiği görülür. Hatta belki, edebî sanatların sözün akışı içerisinde kendiliğinden oluştuğu, özel bir sanat gayesinin ürünü olmadığı bile söylenebilir. Eserde fazlaca sanat görülmemekle birlikte mevcut bazı edebî sanatlar ve örnekleri şöyledir:

Teşbih: Sözü daha etkili kılmak için aralarında ilgi bulunan işi şeyden güçsüz olanı güçlü olana benzetmektir.⁹⁵ Eserde fazlaca örneği bulunan bir sanattır.

Bâğ-ı cennetdir Cemâl'in mîvesi
Nâr-ı düzağdır Celâl'in zübdesi (16)

İstiâre: Bir şeyin aralarındaki benzerlik sebebiyle kendi adı dışında, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anılmasıdır. Benzeyen ve benzetilenden sadece birinin kullanılması söz konusudur.⁹⁶ Sık olmasa da örneklerine rastlanır.

Şems-i tâbân-ı semâ-yı mes'adet (Hasan Hilmî Efendi)
Eylemiş taşşîl-i 'ilm ü ma'rifet (108)

⁹⁵ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yay., İstanbul 2007, s. 129; Dilçin, *age*, s. 405.

⁹⁶ Saraç, *age*, s. 118; Dilçin, *age*, s. 412.

Gel seni ol şeyhe teslim eyleyem
Mâh-tâbı şemse taqđım eyleyem (141)

Tenâsüb: Bir konu üzerinde, aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ya da deyimi bir beyit içinde rastgele sıralamaktır. Ancak sözcükler arasında karşıtlık ilgisi bulunmamalıdır.⁹⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*, Kastamonulu Şeyh Hasan Hilmî Efendi'nin hayatı ve menkabeleri hakkında bir kitap olmak dolayısıyla tarikat-tasavvuf ekseninde bir eserdir. Dolayısıyla, tarikat ve tasavvuf ile ilgili pek çok kelimenin/terimin beyitlerde bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu itibarla tenâsüb, kitapta nispeten daha sık rastlanılan sanatlardan biridir.

Aşlımız birdir bizim Aḫmed Ziyâ
Şeyḫimizdir ser-firâz-ı evliyâ (159)

Çünkü ihvâni maḫabbetli bulur
Nisbet ü feyzi de keşretli görür (183)

Der ki onlar evliyâdır şeyḫimiz
Şeyḫimizden çok kerâmet görmüşüz (753)

Nidâ: Duygu ve heyecanın artması neticesinde “ey, hey, yâ, eyâ” gibi ünlemler kullanarak yapılan seslenme sanatıdır.⁹⁸ Kitapta konuşma ve akrana hitap eder tarzda bir üslûp kullanılması sebebiyle örneğine çokça rastlanır.

⁹⁷ Saraç, *age*, s. 160; Dilçin, *age*, s. 431.

⁹⁸ Dilçin, *age*, s. 453.

Şöyle söyler hazret-i pîr-i celîl
Var zarûret sende ey mîr-i Halîl (701)

Yâ efendi seyyidî sen kııl kerem
Baş ayağın re'sime ey muhterem (665)

Kıl 'inâyet bizlere ey zât-ı pāk
Eyledik rāh-ı harāba insilāk (554)

İstifhâm: Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacı gütmeyen, duygu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir. Sık olmamakla beraber örneklerine rastlanır.

Söyleyin ey dostlarım var mı bu derdiñ çāresi
Çāresiz bir derde düşdüm gitdi cānān ağlarım (481)

Hārık-ı 'ādāt olur 'aks-i zılāl
Zıll ile meşgūl olur mu ehl-i hāl (511)

Bu sefer de zāhir olmaz mı 'aceb
Eylesek bizler de içmi'nān-ı kalb (754)

Tekrîr: Sözü etkisini artırmak için aynı sözcük ya da sözcük öbeklerini arka arkaya sıralamaktır.⁹⁹

Söyleyin ey dostlarım var mı bu derdiñ çāresi
Çāresiz bir derde düşdüm gitdi cānān ağlarım (481)

⁹⁹ Saraç, *age*, s. 196; Dilçin, *age*, s. 452.

Gösteriñ cānānımı rü'yāda olsun bir nefes
Gece gündüz ağlarım her yerde her ān ağlarım (483)

Fürkatiñ yaqdı beni ey dest-gīr-i muḥterem
Verdi hicrāniñ baña hicrān hicrān ağlarım (487)

Tezâd: Anlam bakımından aralarında zıtlık bulunan kelimeleri bir arada kullanmaktır.¹⁰⁰

Söyleyin ey dostlarım var mı bu derdiñ çāresi
Çāresiz bir derde düşdüm gitdi cānān ağlarım (481)

Çün bu dürlü mācerā oldu hemīn
Ġālib ü maġlūb için yokdu yaqīn (743)

Cinâs: Söyleniş ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır. Temel olarak “tam cinas” ve “tam olmayan cinas” olarak ikiye ayrılmakla beraber sözcüklerin, harf ve harekelerin benzerlik durumlarına göre çok farklı türleri olan bir sanattır.¹⁰¹

Her zamān yokluq idi her bir sözü
Bir mücessem yokluq olmuşdu özü (499)

O böcekler maḥv olur der-ḥāl bütün
Bāğdaki maḥşüller artar büsbütün (530)

¹⁰⁰ Saraç, *age*, s. 163; Dilçin, *age*, s. 449.

¹⁰¹ Saraç, *age*, s. 245-253; Dilçin, *age*, s. 467-480.

Böyledir ahvâl-i ehlu'llâh daği
Vâriş-i peygamber onlardır ağı (237)

Hem okundukça *Menâkıb* leyl ü rüz
Rağmet ü luğf-ı Hüdâ eyler bürüz (242)

Tarih: Bir olayın tarihini ebced hesabıyla gösteren şiire denir.¹⁰² *Menâkıb-ı Haseniyye*'de Hasan Hilmî Efendi'nin vefatı üzerine düşürülen bir tarih-i tam yer alır.

Târîh-i Manzûm Hâbîb-i Edîb
Âh cenâb-ı Hîlmi-yi kûşb-ı zamân
Oldu bugün mücîb da'vet-i Rağmân (T. 1329) (473)

Eserde, iktibas sanatının da örneklerine rastlanmakla birlikte bunlar ayrı başlık hâlinde müstakilen incelendiğinden burada tekrar edilmemiştir.

3.1.5. Dil ve Üslûp Özellikleri

Herhangi bir eserin dili ve üslûbu, yazılış amacıyla doğrudan bağlantılıdır. Şayet maksat edebî yönden güçlü ve sanatsal bir metin ortaya koymaksa kullanılan kelimeler, üslûp ve sanatlar buna göre şekillenir; edebî ve sanatsal, dolayısıyla ağır bir dil tercih edilir. Fakat amaç okuyucuya bilgi vermek, bir konuda açıklamalar yapmak ya da nasihatler vermek olduğunda maksadı

¹⁰² Saraç, *age*, s. 300; Dilçin, *age*, s. 502. Bkz. İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

temin edecek mahiyette açık, sade ve anlaşılır bir dil tercih edilir.

Ancak klasik kültürde, bir eserde bahis konusu edilen zatın konumuna göre dil ve üslûbun şekillendiği de bilinen bir gerçektir. Söz gelimi, sade bir dille yazılan bir kitapta Cenab-ı Allah'tan, Hz. Peygamber'den, tarikat ve tasavvuf ulularından, devrin padişahından veya devlet erkânından bahsedilmeye başlandığında, dilin birden daha süslü ve sanatlı bir hâl aldığı müşahade edilebilir. Bu durumun *Menâkıb-ı Haseniyye* için de geçerli olduğu söylenebilir. Konusu itibariyle eserin sade bir dille yazılması beklense de bahis konusu zatın, müellifin şeyhi olması sebebiyle eserde nispeten orta derecede bir Arapça-Farsça kelime, terkip ve gramer yoğunluğu görülür. Bununla birlikte eserin, tam bir konuşma dili sadeliğinde olmasa dahi, rahatlıkla anlaşılabilir bir dile sahip olduğu; mensur bölümlerin ise manzum kısımlara göre nispeten sade bir dille yazıldığı da ifade edilmelidir.

Mustafa Fevzî'nin üslûbu, genel itibarla, bir arkadaşıyla konuşur ve ona nasihat eder tarzdadır. Eserde sık sık hitap, seslenme, uyarı ibarelerine rastlanır:

Çünkü meşhûdâtımı etdim beyân

Diñle mesmû'âtımı ey sâlikân (407)

Söyleyin ey dostlarım var mı bu derdiñ çâresi

Çâresiz bir derde düşdüm gitdi cânân ağlarım (481)

Bu meger o zāt-ı pākdir ey refîk
Hâzret-i Hâlid'den almışdı ʔarîk (145)

Konu dağıldığı yahut uzadığı vakit, yine konuşma üslûbu içinde bir uyarı beytiyle asıl konuya dönülür ya da söz sonlandırılır:

Söz uzandı gerçi ey ihvân-ı dîn
Söyledir hicrân-ı şeyh-i bihterîn (376)

Mustafa Fevzî, diğerk eserlerinde zaman zaman hiddet göstergesi olan ifadelere de yer verir.¹⁰³ Ancak *Menâkıb-ı Haseniyye*'nin müellifin şeyhinin ardından yazılmış bir hatıra kitabı ve bir tür vefa göstergesi olması hasebiyle, bu tür ifadelere bu kitapta rastlanmaz.

Bütün bunların neticesinde özet olarak söylemek gerekirse, Mustafa Fevzî *Menâkıb-ı Haseniyye*'de konuşma dili derecesinde olmasa bile, nisbeten sade bir dil ve konuşma tarzına yakın bir üslûp tercih etmiştir. Eserini, şeyhinin hayatını ve kerametlerini, bir sohbet ortamında ihvanına anlatır; onlarla sohbet eder tarzda kaleme almıştır. Kitapta özellikle edebî bir üslûp tesis etme gayreti bulunmaz. Metnin en güçlü ahenk unsurunun, aruz vezninden gelen ahenk olduğu söylenebilir.

¹⁰³ Bkz. Öztürk, *age*, s. 63-64.

3.2. Muhteva Özellikleri

3.2.1. Eserin Adı

Bu çalışmada ve matbû eserin baş tarafında kısaca *Menâkıb-ı Haseniyye* olarak anılan eserin tam adı *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*'dir. Kitap adı iç kapakta kısa hâliyle (*Menâkıb-ı Haseniyye*); metnin hemen üzerinde ise tam olarak açıkça yazılıdır. Ayrıca 163, 171 ve 242 beyitlerde de eserin adı kısaca *Menâkıb* olarak anılır.

Var bu mebhâşden *Menâkıb*'da kelâm
Git oku tafşîlini ondan tamâm (163)

Bu huşûşu eyledim şerh ü beyân
Evvela nazm-ı *Menâkıb*'da 'ayân (171)

Hem okunduğca *Menâkıb* leyl ü rûz
Rağmet ü luğf-ı Hüdâ eyler bürüz (242)

3.2.2. Telif Sebebi

Menâkıb-ı Haseniyye'de sebep-i telif başlığını taşıyan müstakil bir bölüm bulunmaz. Ancak eserin baş kısımlarında müellif tarafından telif sebebine dair bazı ifadeler dile getirilir. Buna göre eserin telif sebebi, tarikat mensuplarının Hasan Hilmî Efendi'yi daha iyi tanınması ve nakledilecek bazı kerametleri vasıtasıyla bazı kimselerin irşadına vesile olmak için onun hayatını ve kerametlerini anlatmak; geride kalanlara da bir hatıra bırakmak-

tır.¹⁰⁴ Aşağıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Mustafa Fevzî ayrıca, bu vesileyle kendisi de manevî bir feyz almak niyetindedir.

“Vaşfını takrîre yeltendi kalem
İltimâs et Rabbiñe ey pür-kerem

Gâ’ib oldu gerçi cismâniyyetiñ
Müncelîdir büsbütün mâhiyyetin

Yardım etsin rûh-ı pâkiñ bendeñe
Ey efendim himmet et şermendeñe

Tâ ki vaşf-ı pâkiñi yâd eyleyem
Söyledikce âh u feryâd eyleyem

Ger muvaffak eylese Perverdigâr
Eyleyem ihvânîña bir yâdigâr

Şân-ı pâkiñde yazıp bir meşnevî
Eyleyem taḥşîl-i feyz-i ma‘nevî”¹⁰⁵

“Ḥâzret-i Ḥilmî idi çün maḳşadım
Bildigimce vaşfını naḳl eyledim”¹⁰⁶

¹⁰⁴ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 5-6.

¹⁰⁵ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 5-6.

¹⁰⁶ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 12.

Aşağıdaki alıntılarda da açıkça görüleceği üzere, Mustafa Fevzî'nin bir diğer maksadı, Hasan Hilmî Efendi'nin kerametlerini ihvanıyla paylaşmak ve bu yolla onların ibret almalarına, manevî hâllerine dikkat etmelerine vesile olmaktır.

“Ol sebebden burda taqrîr eyledim

Ĥârık-ı ‘ādât-ı pîri söyledim

“Ĥâl-i şeyhden söyleyem bir kaç mişâl

Mâ-‘adāsından sen artık ‘ibret al”¹⁰⁷

“Nūr-ı ‘aynım ‘ibret al bu vaķ‘adan

Bir qarâr verme şaķın fikr etmeden”¹⁰⁸

Kitabın sonunda teberrük maksadıyla Hasan Hilmî Efendi'den hilafet almış zatların isimleri de sırasıyla anılır.¹⁰⁹

Eserin son kısmında ise zeyl/ek olarak kabul edilebilecek bir bölüm bulunur. Burada Mustafa Fevzî, “Evvelce tertîb edilmiş olan ādāb-ı zıkr ta‘rifelerinde zıkr-i ĥafiniñ ādābı pek muĥtaşar olmağıla mübtedî ihvāniñ añlayacağı derecede biraz taşrihi münāsib görülmekle ber-vech-i zîr dercine ictisār olundu.”¹¹⁰ der. Buna göre, Mustafa Fevzî'nin daha önce yazdığı eserlerde zikir ādābı bahsi çok kısa (muhtasar) olduğu için tarikata yeni girmiş ihvan tarafından yeterince anlaşılammaktadır. Bu eksik-

¹⁰⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 26.

¹⁰⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 31.

¹⁰⁹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 45-46.

¹¹⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 46.

liği gidermek isteyen müellif, eserinin sonuna bu hususta açıklamaların ve zikir âdâbının yer aldığı bir bölüm eklemiştir.¹¹¹

3.2.3. Telif Tarihi

Menâkıb-ı Haseniyye, 1327 (M. 1911-12) senesinde İstanbul'da Matbaa-i Bahriyye'de basılmıştır. Kitabın başında yer alan bu tarihin Hicrî mi yoksa Rumî mi olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmaz. Ancak Mustafa Fevzî'nin eserlerinin basım tarihi için genellikle Rumî tarihi kullandığı bilinmektedir.¹¹² Dolayısıyla bu tarihin de Rumî olma ihtimali hayli yüksektir. Bu durumda eserin basım tarihinin R. 1327, M. 1911/12 olduğu söylenebilir. Ayrıca metinde yer alan ve Hasan Hilmî Efendi'nin vefatına düşürülen tarihler de 1329 tarihini taşır. Bu da serin başında bulunan 1327 tarihinin Rumî olduğunun kesin delilidir. Ancak matbû olan eserin bazı baskılarında¹¹³ basım tarihi 1323 olarak kaydedilmiştir. 1323 senesi Hicrî olarak Miladî 1905/6'ya Rumî olarak da Miladî 1907/8 senesine karşılık gelmektedir. Hasan Hilmî Efendi'nin vefatından (1329 - 1911) sonra yazıldığı bilinen ve onun vefatını anlatan eserin, Hasan Hilmî Efendi'nin ölümünden önce yazılması mümkün değildir. O

¹¹¹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 45-48.

¹¹² Bkz. Öztürk, *age*, s. 72-73.

¹¹³ Mesela İSAM'da yer alan metin.

hâlde bazı baskılarda 1323 olan basım tarihinin yanlış olup doğrusunun R. 1327 olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹¹⁴

3.2.4. Bölümleri ve Konuları

Menâkıb-ı Haseniyye, Hasan Hilmî Efendi'nin hayatını, vefatını ve menkabelerini anlatan eserdir. Baştan itibaren manzum, mesnevî şeklinde başlayan eserin ilerleyen bölümlerinde ve son kısmında mensur parçalar da bulunur.

Kitap, klasik eser tertibine uygun olarak *Besmele* ile başlar. Devamında Allah'ın varlığından, birliğinden, kudretinden bahsedilen; vahdet-i vücud anlayışını da yansıtan beyitler yer alır.

Tevhid, münacat ve hamdele türündeki bu beyitleri Hz. Peygamber hakkındaki beyitler takip eder. Burada evvela Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilerek söze başlanır. Na't türündeki bu kısımda müellif, Hz. Peygamber'i Allah medh ederken kendisinin bu hususta aciz kalacağından bahseder. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in çeşitli vasıflarını da sayarak ona dua ve selam eder.

Hz. Peygamber hakkındaki beyitleri, dört halife ile ilgili olanlar takip eder. Burada, halifelerin isimleri yerine meşhur vasıfları ve sıfatları zikredilerek; hilafet sıralarıyla kendilerine dua ve selam

¹¹⁴ Bkz. Erdem Can Öztürk, "Mustafa Fevzî'nin Menâkıb-ı Haseniyye fi Ahvâli's-Seniyye İsimli Eserine Dair", *Toplumsal Araştırmalar Kitabı* (Editör: Ökkeş Narinç), Yüzde İki Yayınları, Ankara 2021, s.120-121.

gönderilir. Hz. Peygamberin aile fertlerine selam ve dua ile devam edilir.

Mustafa Fevzî, bu bölümün hemen devamında, mensubu olduğu tarikatın Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir aracılığıyla şeyhi Hasan Hilmî Efendi'ye kadar gelen silsilesini manzum olarak sıralar. *Mizânü'l-İrfân*¹¹⁵ ve diğer eserlerinde de sıralanan bu silsile yukarıda zikredilmiştir.¹¹⁶

Burada Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ve Hasan Hilmî Efendi ile ilgili dua faslını diğerlerine nispetle daha uzun tutarak eserin telif sebebine değinir.

Hasan Hilmî Efendi'nin doğum tarihi, doğum yeri, anne ve babası hakkında bilgiler verir. Babasının vefatıyla ilgili bir kerameti de burada zikrederek onun da velî kullardan olduğunu ve bir velîden başka bir velînin doğduğunu söyler.

Devamında Hasan Hilmî Efendi'nin nerelerde, hangi hocalardan ve hangi ilimleri tahsil ettiğinden bahseder. Hemen ardından Hasan Hilmî Efendi'nin Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile nerede ve ne şekilde tanıştıklarını ayrıntılı şekilde anlatır.

Burada Hasan Hilmî Efendi'nin tarikate nasıl girdiği, nerelerde görevlendirildiği ve hangi halifelere/şeyhlere intisab ettiği ile şeyhlik makamına ne zaman ve ne şekilde geçtiği de uzun bir

¹¹⁵ Bkz. Öztürk, *age*, s. 17-18.

¹¹⁶ Bkz. 2.4. *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*'ye Göre Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin Halifeleri.

bölümde, tafsilatlı şekilde izah edilir. Burada nakledilen bilgiler, Mustafa Fevzî'nin ifadesine göre¹¹⁷ Hasan Hilmî Efendi tarafından kendisine bizzat aktarılmıştır. Dolayısıyla bilgilerin birinci kaynaktan alınması ve yeni birinci kaynak tarafından nakledilmesi, burada yer alan bilgilerin güvenilirliğini gösterir; eseri Hasan Hilmî Efendi hakkındaki en önemli kaynaklardan biri yapar.

Uzunca bir kısımda, Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin Hasan Hilmî Efendi'yi vekil tayin ederek uzun süren bir Hac ve ardından Mısır yolculuğuna çıktığı; bu vekâlet süresinde ihvanın Hasan Hilmî Efendi'den ne kadar memnun olduğu ve bunu gören Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin dönüşte, kendisi henüz hayatta olmasına karşın şeyhlik makamını Hasan Hilmî Efendi'ye devretmesi tafsilatlı şekilde anlatılır.

Kitabın devamında, 12. sayfada bulunan “Der-Beyân-ı Menka-be-i Hacc” başlıklı bölümde, Hasan Hilmî Efendi'nin Hac, Mekke ve Medine seyahatleri ile bunların süreleri, burada karşılaştığı kimseler ve onlarla yaşadığı bazı hadiseler anlatılır. Mustafa Fevzî, gerek bu seyahatlerde gerek Hicaz seyahatinde şeyhinin pek çok kerametinin zuhur ettiğini ancak bunları nakletmeye izinli olmadığı için yazmadığını ifade eder. Kitapta nakledeceklerinin, kendisine müsaade edinler olduğunu da ayrıca bildirir.

¹¹⁷ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 9.

Eserin 14. sayfasında “Hicâz’dan ‘Avdetde Söylenilen Neşîde” başlıklı bir manzume yer alır. Bu, adından da anlaşılacağı üzere, Hasan Hilmî Efendi’nin Hicaz’dan dönmesi üzerine, Mustafa Fevzî’nin mutluluğunu anlatan bu ve mutluluk üzerine kendisi tarafından yazılmış bir manzumedir.

Bu manzumeyi “Der-Beyân-ı Hilye vü Şemâ’il-i Hâzret Kuddise Sırruhu”¹¹⁸ başlıklı bölüm takip eder. Burada Hasan Hilmî Efendi’nin ahlakı, tabiatı, karakteri, davranışları, hastalık durumlarında neler yaptığı, ibadetleri, insanlarla ve ihvan ile münasebet ve samimiyeti, fiziksel özellikleri, giyim-kuşamı hakkında bilgiler bulunur.¹¹⁹

Bu kısmın hemen akabinde “Der-Beyân-ı Vefât-ı Hâzret Kuddise Sırruhu”¹²⁰ başlığını taşıyan; Hasan Hilmî Efendi’nin vefatının nerede, ne zaman ve ne şekilde vuku bulduğunu; defin ve cenaze işlerinin kimler tarafından yapıldığını; namazının kim tarafından kıldırıldığını anlatan kısım yer alır. Burada nakledilen hadiseler, Hasan Hilmî Efendi’nin vefatına, öncesine ve sonrasına bizzat şahitlik eden Mustafa Fevzî Efendi’nin kendi hatıratı ve ilk ağızdan nakli olarak ayrı bir önem taşır.

¹¹⁸ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 14.

¹¹⁹ Buradaki bilgiler, Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi’nin bahis konusu edildiği II. Bölümde ayrıntılı şekilde yer aldığından burada tekrar edilmemiştir.

¹²⁰ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 15.

Mustafa Fevzî bu nakillerin ardından “Çünkü meşhûdâtımı etdim beyân / Diñle mesmû‘âtımı ey sâlikân”¹²¹ diyerek, bizzat şahit olduğu hadiselerin ardından, duyduklarını da nakleder. Burada da Hasan Hilmî Efendi’nin vefatından evvelce yaşanan ve kendisinin vefat edeceğini önceden bildiğini gösteren vakıalar nakledilir.

Menâkıb-ı Haseniyye’nin 22. sayfasında bulunan “Tārîḫ-i Manzûm Ḥabîb-i Edîb”, “Tārîḫ-i Menşûr-ı Ḥabîb-i Lebîb” ve “Mümâ-ileyhden Zuhûr Eden Nazm-ı Müfred” başlıklı bölümlerde Hasan Hilmî Efendi’nin vefat tarihi ebced ile verilir; ölümü üzerine duyulan hüzün dile getirilir.

23. sayfada bulunan “Merşiyye” başlıklı bölümde Mustafa Fevzî’nin, şeyhinin ölümünden duyduğu derin üzüntü dile getirilir. Bunu takip eden “Kitâbe-i Seng-i Mezâr-ı Ḥazret Ḳuddise Sırruhu” başlıklı bölüm, adından da anlaşılacağı üzere, Hasan Hilmî Efendi’nin mezar kitabesinde yer alan manzumudur. Buradan, Hasan Hilmî Efendi’nin mezar kitabesinin müellifinin Mustafa Fevzî olduğu anlaşılmaktadır.

25. sayfada yer alan “Der-Beyân-ı Ḥavârîḫ-ı ‘Ādât” başlıklı bölümde, Hasan Hilmî Efendi’nin takvasından ve bazı hususî hâllerinden bahsedilir. Kerametlerin bu gibi zatlar nezdinde önemi olmasa dahi, ihvan için faydasına değinilir. Bu gibi harikulade

¹²¹ *Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 19.

hâllerin ancak Allah'ın iradesi ile ortaya çıkabileceği ifade edilir.

26 ile 38. sayfalar arasındaki “Hâriqa” başlıklı 14 bölümde Hasan Hilmî Efendi'nin çeşitli harikulade hâlleri dile getirilir. Bunların bir kısmı Mustafa Fevzî'nin bizzat şahit olduğu hâller iken bir kısmı da yakın çevresinden duyduklarıdır.

38. sayfadan başlamak üzere 45. sayfaya kadar, yine “Hâriqa” başlığını taşıyan ancak bu kez mensur olarak yazılmış 14 harikulade hadise daha nakledilir. Böylece, diğer kısımlarda söz arasında nakledilenler hariç olmak üzere, doğruan “Hâriqa” başlığı altında nakledilen menkabelerin sayısı 28 olur.

Burada aktarılan menkabelerin sayısı fazla olduğu ve metinleri bu çalışmanın sonunda tamskripsiyonlu olarak yer aldığı için, her birinin burada tafsilatlı olarak nakledilmesine gerek duyulmamıştır. Söz konusu 28 menkabenin mevzuları genel olarak, sırasıyla ve kısaca şu şekildedir:

Geyve'de bostanlara zarar veren ve çare bulunamayan zararlı haşerattan bölge halkını, üzerine okuduğu bir miktar toprak ile kurtarması.

Geyve'de hayvanların ölümüne sebep olan bir hastalıktan bu hayvanları kurtarıp bölge halkını teskin etmesi.

Meyhaneye girmeye niyetlenmiş bir müridinin yanında zuhur etmesi; yalnızca bu müride görünüp onu, oraya girmekten alıkoyması ve müridin ağlayarak yanına gelip tevbe etmesi.

Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile birlikte buldukları bir mecliste ruha hitabeden hoş bir nağme duyup bunun kimden geldiğini sorması; Gümüşhânevî'nin kendisinden (Hasan Hilmî Efendi'den) geldiğini ifade etmesi.

Oldukça hasta bir çocuğun ailesinin Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'den yardım istemesi; Gümüşhânevî'nin Hasan Hilmî Efendi'yi, şifa maksadıyla bir kasidenin küçük bir kısmını okumak için görevlendirmesi; Hasan Hilmî Efendi'nin ise insiyatif kullanarak kasidenin tamamını okuyup şifaya vesile olması ve Gümüşhânevî tarafından takdir edilmesi.

Hasan Hilmî Efendi'nin, eşinin içinden geçirdiklerini keşfen sezip kendisine söylemesi.

Hac dönüşünde atına bineceği sırada Arap kavimlerinden birinin reisinin, Hasan Hilmî Efendi'nin atına binebilmesi için eğilip sırtına bastırması. (Araplarda bilhassa Arap kavimlerinin reislerinde böyle hâller görülmezmiş.)

Medine'de bulunduğu sırada bir zatın eşinin yedi yıldır geçmeyen ve hekimlerin deva bulamadıkları yarasını tamamen iyileştirmesi.

Medine’de bulunduğu sırada kendisine intisab eden Miralay Halil Bey, keşke şeyhime hediye edecek bir şeylerim olsa da bu vesileyle ondan himmet almama vesile olsa diye düşünürken; Hasan Hilmî Efendi’nin, onun gönlünden geçenleri anlayıp kendisine mukabele etmesi.

Yine Medine’de bulunduğu sırada askeri ekâbirden birinin kendisine intisab etmesi; o zatın hapse düşmesi; gönlünden Hasan Hilmî Efendi’yi geçirip ondan yardım istemesi; Hasan Hilmî Efendi’nin orada zuhur edip kendisine kurtulacağına müjdesini vermesi ve bir müddet sonra hapisten kurtulması.

Ahmed Ziyâ’eddîn-i Gümüşhânevî’nin halifelerinden Mustafa isimli bir zatın kardeşinin oğlunun hastalığına şifa bulunamaması; Hasan Hilmî Efendi’nin çocuğun hastalığını iyileştirmesi.

Yunanlıların Osmanlı devletine saldırdıkları sıralarda, Hasan Hilmî Efendi’nin ‘onların mutlaka mağlup olacaklarını’ söylemesi ve dediği gibi olması.

Geyve’de bulunduğu sırada, ihvandan bir kısmının şeyhimiz gönlümüzden geçirdiğimiz yemeklerin isimlerini bilse, bizim de kalbimizde tam bir tatmin olsa diye geçirmeleri ve huzura vardıklarında Hasan Hilmî Efendi’nin bütün hadiseleri ve gönüllerinden geçirdiklerini kendilerine söylemesi.

Hira Dağı’nda bulunan ve Kabe’ye 4 saat mesafedeki bir makama gençler bile güçlkle çıkarken, Hasan Hilmî Efendi’nin ko-

laylıkla ve tez bir şekilde çıkması; bununla birlikte hiçbir yorgunluk alameti göstermemesi.

Buraya kadarkiler manzum iken buradan sonraki menkabeler mensurdur:

Geyve’de medresesinde bulunduğu sırada, ayaklarına dolaşan kedisine “artık öl”, demesi ve kedinin can vermesi.

Bir bayram sabahı camiye gideceği sırada iki eşinin, namaz sonrası dergâha gitmeden önce evlerine gelip kendilerine teberrüken bayram hadiseyi vermesini istemeleri; Hasan Hilmî Efendi’nin “size beşer kuruş versem elli kuruş eder.” demesi üzerine anlam verememeleri; namaz dönüşü ihvandan sekiz hanımın evde ziyarette bulunmaları; Hasan Hilmî Efendi’nin eşleriyle birlikte on kişi olmaları ve Hasan Hilmî Efendi’nin başta zikrettiği gibi beşerden elli kuruş hediye dağıtması.

Bir ziyaret esnasında, hane hizmetkârının, ‘gelen zatlardan hangisi haneye evvelce girerse onu manen büyük sayacağını’ içinden geçirmesi; Hasan Hilmî Efendi’nin bunu sezip haneye en son girmesi ve böylece Hz. Peygamber’in bu sünnetini de yerine getirmesi.

Habib Efendi isimli bir zatın arkadaşıyla birlikte, Geyve’de Hasan Hilmî Efendi’yi ziyaret etmeleri; gece karanlıkta dönerken korkuya kapılmaları; tam bu esnada Hasan Hilmî Efendi’nin

zuhur ederek gün aydınlanana kadar onlara eşlik etmesi; gün aydınlandığında kaybolması.

Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin Hasan Hilmî Efendi'ye iltifatları.

Huzuruna ilk kez çıkan ve o güne kadar hiç görmediği bir zatı ismiyle çağırması.

Müslüman halka olduğu kadar gayrimüslim halka da sevimli gelmesi; gayrimüslim esnafın, onun dükkânlarının önünden geçmesinden hoşnutluklarını dile getirmeleri.

Trabzonlu bir hanımın ellerinde çıkan yaralar sebebiyle namaz ve abdest sırasında çok acı ve zorluk çekmesi; namazda Allah'tan şifa dileyip Hasan Hilmî Efendi'ye tevessül etmesi; Hasan Hilmî Efendi'nin de o anda orada zuhur edip kadının şifa bulmasına vesile olması.

Soğuk ve fırtınalı bir kış gününde bir müridin etrafının kurtlar tarafından sarılması; bu zatın Hasan Hilmî Efendi'ye tevessül etmesi; Hasan Hilmî Efendi'nin de orada zuhur ederek genç müridi bu vahşi hayvanların saldırısından kurtarması ve iltifat ederek güvenli bir yere kadar götürmesi.

Hasan Hilmî Efendi'nin hanım bir müridinin, askeri binbaşı olan eşinin rütbe alması için dua istemesi; Hasan Hilmî Efendi'nin bunun hayırlı olmadığını ve hanelerine faydası olmayacağını

söylemesi; bir müddet sonra o zatın rütbe alıp hemen akabinde vefat etmesi.

Mustafa Fevzî'nin, Hasan Hilmî Efendi'nin hizmetinde, gece nöbetinde bulunduğu bir günde karnının acıkması; şeyhine ait et kavurmasından yemeyi aklından geçirdiği sırada şeyhinin uykudan kalkıp 'acıktım, kavurma getir de yiyelim' diyerek Mustafa Fevzî Efendi doyana kadar kendi yemeyip, onunla birlikte sofrada oturması.

Mustafa Fevzî'nin, Perşembe geceleri Hasan Hilmî Efendi'yi hamamda yıkama görevinde bulunduğu bir günde, şeyhinin kendisine 'Kâtib zahirde beni yıkıyor, ben de manen onu yıkıyorum' demesi ve bunun üzerine Mustafa Fevzî'nin büyük bir manevî haz hissetmesi.

Mustafa Fevzî Efendi'nin babasının, intisab maksadıyla Hasan Hilmî Efendi'nin huzuruna çıkmak istemesi ancak kim olduğunu söylememesini istemesi; Hasan Hilmî Efendi'nin kendisini görünce 'Kâtib babasını getirmiş' diyerek keşfen tanıdığını belli etmesi.

Mustafa Fevzî Efendi'nin babasının vefat etmeden hemen önce oğlunu görüp, hasret giderdikten sonra vefat etmesi; Mustafa Fevzî Efendi'nin de bunu şeyhine anlatmak üzere huzura çıktığı sırada Hasan Hilmî Efendi'nin 'Kâtib, baban pek ihlaslı imiş, seni beklemiş, Allah rahmet eylesin' diyerek durumdan haberdar olduğunu izhar etmesi.

Kitabın 45 ve 46. sayfalarında, Hasan Hilmî Efendi'den hilafet alan zatların isimleri sıralanır. 46. sayfadan eserin sonuna yani 48. sayfasına kadarki bölümde de zikir âdâbına dair bilgiler verilerek eser son bulur.

Sonuç

Henüz 7 yaşındayken Kassâbzâde Vâiz Efendi tarafından fark edilerek İstanbul'a getirilen ve onun himaseyinde iyi bir eğitim gören Mustafa Fevzî, daha 8 yaşında Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile tanışarak Nakşî-Hâlidî tarikatına girmiştir. Seyr ü sülûkünü tamamlayan Mustafa Fevzî, ömrünün sonuna kadar bu yoldan ayrılmamış, eserleriyle tarikatına hizmet etmeye gayret etmiştir. Bir tanesi hariç bütün eserlerini manzum olarak yazan ve edebî kudreti küçümsenemeyecek seviyede olan müellif, bütün eserlerinde tarikat şeyhlerine hizmet etmeyi; tarikat yoldaşlarına (ihvanına) eserleriyle faydalı olabilmeyi kendisine gaye edinmiştir. Yine gazete ve benzeri mecralarda yazdıklarıyla, İslam'ın savunucusu olmayı kendisine şiar edinmiştir.

Küçük yaştan itibaren içinde yetiştiği ve hayatının sonuna kadar da ayrılmadığı bu muhit ve yaşam tarzı, onun hayatının en önemli şekillendiricisi olmuştur. Kimi eserlerinde tasavvuf ve tarikatlara dair izahat ve açıklamalar yaparak ihvanına yol göstermeye gayret etmiş, yazılarında da İslam'a saldıranlara karşı güçlü bir İslam savunucusu olarak ortaya çıkmıştır.

Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye Mustafa Fevzî'nin, şeyhi Hasan Hilmî Efendi'nin hayatını, eğitimini, ailesini, görevlerini, çeşitli seyahat ve hac hatıralarını, vefatını, özellikle de keramet ve menkabelerini anlattığı; çoğu manzum ve mesnevî

şeklinde, bir kısmı da mensur olarak yazılmış; Rûmî 1327 sene-sinde, Matbaa-i Bahriyye’de basılmış olan eseridir.

Müellifin bu eseri, seyr ü sülûkünü gözetimi altında tamamlayıp kendisinden hilafet aldığı şeyhini tanıtmak, onun hatırasını yâd etmek, bu yolla onun manevî feyz ve himmetinden istifade etmek; şeyhinin kerametlerini aktarmak suretiyle ihvanının ona ve tarikatlarına bağlılıklarının artmasına vesile olmak maksadıyla yazılmıştır. Bu itibarla her ne kadar kuru ve sıkıcı bir üslûba sahip olmasa bile, bu eserin edebî yönden güçlü olduğu söylenemez. Maksadına uygun şekilde edebî bir gaye gözetilmeksizin yazılan kitap, konuşma üslûbu içinde fakat akıcı bir tarzda kaleme alınmıştır. Dil itibariyle sade olmasa da ağır bir dili olduğu da söylenemez.

Mustafa Fevzî’nin bizzat, Hasan Hilmî Efendi’nin hizmetinde bulunmuş olması; eserde nakledilen bilgilerin çoğunun doğrudan Mustafa Fevzî’nin şahitliğinde gerçekleşmesi; diğerlerinin de birinci kaynaklardan edinilmiş bilgiler olması, eserin güvenilirliğini artırdığı gibi *Menâkıb-ı Haseniyye*’yi Hasan Hilmî Efendi hakkındaki en önemli kaynaklardan biri yapar.

IV. BÖLÜM

METİN

4.1. Kitabın Genel Tanıtımı

Menâkıb-ı Haseniyye, Mustafa Fevzî'nin R. 1327 (M. 1911/12) senesinde İstanbul'da Matbaa-i Bahriyye'de basılan 48 sayfalık manzum-mensur karışık matbû eseridir. Büyük bölümü mesnevî nazım şekliyle manzum olarak yazılmış olup son kısımlarında mensur parçalar da yer alır.

Kitabın iç kapağında eserin kısa adı *Menâkıb-ı Haseniyye* ibaresi ve altında eserin mahiyet ve muhtevası hakkında bilgi veren kısa bir not bulunur. Bunun altında *Nâzımı Mustafâ Fevzî bin Nu'mân* ve *Matbaa-i Bahriyye, 1327* ibareleri yer alır. Kitabın bazı baskılarında 1323 ibaresi bulunsa da inceleme kısmında beyan edildiği üzere bu tarihin doğru olma ihtimali yoktur.

2. sayfada kitabın tam adı *-Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye-* yazılarak *bessmele* ile esere giriş yapılır. Toplam 48 sayfa olan kitabın ilk 38 sayfası manzum olup kalan kısımları mensurdur.

Eserdeki ana metnin yani mesnevînin dışındaki bölümler ayrı ayrı başlıklarla adlandırılmış; kerametlerin anlatıldığı rivayetlerin her biri de *Harika* başlığı altında nakledilmiştir.

Eser harekesiz olsa da bazı Arapça ibareler ve Arapça bir beyit hareketli olarak yazılmış; metinde geçen ayetler de fark edilmesi için parantez içine alınmıştır.

Kitabın her sayfasında ortalama 24 beyit bulunur. Çift sayfaların üzerinde *Menâkıb-ı Haseniyye* tek sayfaların üzerinde de *fi Ahvâli's-Seniyye* yazılıdır.

4.2. Metnin Transkripsiyonu

4.2.1. Metnin Transkripsiyonunda Esas Alınan Usûl

Tarihî metin neşri çalışmalarında transkripsiyon ya da çevriyazı olarak adlandırılan sistemin kullanılması genel bir teâmül hâlini almıştır. Transkripsiyon sisteminin kurallarının neler olması gerektiği; çevriyazıda Arapça-Farsça kelime, edat, ek ve terkiplerin nasıl gösterilmesi gerektiği hakkında farklı çalışmalar yapılmış ve çeşitli teklifler ileri sürülmüştür. Bazı çalışmalarla da mevcut metin neşirleri tenkit edilerek transkripsiyonlu metin neşrinin nasıl yapılması gerektiği hakkında fikirler ortaya konulmuştur.¹²²

¹²² İsmail Ünver, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89; İsmail Ünver, “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevrisinde Karşılaşılan Yanlışlar, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu’nda -17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara- tebliğ olarak

Bütün bu çalışma, uygulama, tenkit ve teklifler arasında İsmail Ünver'in çevriyazı konusundaki teklifleri¹²³, en çok kabul göreni ve uygulananı olmuştur. Biz de transkripsiyonlu metin neşri esasına dayanan bu çalışmamızda genel teâmüle uyararak metnin

sunulmuştur.); İsmail Ünver, “Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız”, *Türk Dili*, S. 500, s. 118-126; Tunca Kortantamer, “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlıları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1993, C. VII, s. 253-267; Ahmet Ateş, “Metin Tenkidi Hakkında (Dâsitan-ı Tevârih-i Âli Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267; Osman Horata, “Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ ile İlgili Bazı Problemler”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu'nda -17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara- tebliğ olarak sunulmuştur.); Adnan İnce, “Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu'nda -17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara- tebliğ olarak sunulmuştur.); Ziya Avşar, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies*, V. 3/6, Fall 2008, s. 75-111; Zeynep Korkmaz, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayımlarında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türkoloji Dergisi*, C. VIII, s. 67-78; Mertol Tulum, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, s. 175-228; Mehmet Çavuşoğlu, “Bir Divan Neşri Üzerine Notlar”, *Erdem*, C. I, S. 3, Eylül 1985, s. 801-824; Atabey Kılıç, “Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Nu: 1, Yıl 2004, s. 331-345; Ahmet Tanyıldız, “Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları”, *Turkish Studies*, V. 2/3, Summer 2007, s. 526-534; Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Emel Matbaacılık, Ankara 1976; Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl (Menâkıbü'l-Kudsîyye Üzerine Bir Deneme)*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000; M. Ali Tanyeri, *Divanlar Üstüne Eleştiriler*, Turkuaz Yay., İstanbul 2005; Gotthelf Bergstrasser, *Metin Tenkidi ve Yazma Metinleri Yayımlama İlkeleri*, (Haz. Muhammed Hamdî el-Bekrî), (Çev. Eyyüp Tanrıverdi), Kitabevi Yay., İstanbul 2011; Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, MÜİFY, İstanbul 2010 vb. Ayrıca Erciyes Üniversitesi II. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına, Kayseri, 15-16 Mayıs 2008) imlâ ve metin neşri konularında pek çok tebliğ sunulmuş ve bu tebliğler yayımlanmıştır: *Turkish Studies (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına)*, V. 3/6, Fall 2008.

¹²³ İsmail Ünver, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.

çevriyazısını hazırlarken genel olarak İsmail Ünver'in tekliflerine bağlı kaldık.¹²⁴

Bunlara ek olarak, Arap harfli metnin imlâ özellikleri ve bu metnin yeni harflere aktarımıyla ilgili ifade edilmesi gereken bazı hususlar şunlardır:

Metnin transkribe edilmesi sırasında zaman zaman metin tamiri de yapılmış, vezin gereği fazla olup çıkarılması gereken kelimeler parantez “()” içine alınmıştır. Yine vezin icabı mısrada bulunması gerektiği düşünülen kelimeler ise köşeli parantez “[]” içinde gösterilerek, bu kelimenin tarafımızca eklendiğinin fark edilmesi sağlanmıştır. Vezin gereği müellif tarafından imlâsında bazı tasarruflarda bulunulan kelimeler, vezne uyacak ve yazarın tasarrufuna sadık kalınacak şekilde transkribe edilmiş, doğru şekilleri dipnotlarda gösterilmiştir.

Metnin transkripsiyonunda kullanılacak dil hakkında oldukça önemli bir husus da kelimelerin okunuşunda/transkripsiyonunda, eserde yer alan imlânın mı yoksa dönemin hâkim dil kullanımının, başka bir deyişle dönemin telaffuz/konuşma dilinin mi esas alınacağı hususudur. *Menâkıb-ı Haseniyye*, 1911/1912 yıllarında, yirminci yüzyılın başında neşredilmiş bir yakın dönem eserdir. Buna mukâbil, Osmanlı Türkçesi'nin genel bir özelliği olarak kelimelerin imlâsının önemli ölçüde sabit kaldığı, kelimele-

¹²⁴ Ünver'in teklifleri, ilgili çalışmasında açık ve geniş bir şekilde izah edildiği için burada tekrar etmeye gerek duyulmamıştır.

rin okunuşları zamanla değişse bile “klasik imlâ” şeklinde tabir edilen ve eskiden beri süregelen şekilde imlâ edildikleri bilinmektedir. *Menâkıb-ı Haseniyye*’de kullanılan imlâ da klasik imlânın devamı niteliğindedir. Dudak uyumuyla eklerin düzlük-yuvarlaklık durumlarında ve birçok kelimenin yazımında klasikleşmiş imlânın korunduğu/kullanıldığı görülmektedir:

“*virşün, itsün, tarafdan, karşı, incitmesün, eylesün*” kelimelerinin imlasında dar ve yuvarlak ünlüler kullanılmış, sertleşme gösterilmemiştir. Eserin Rûmî 1327 (M. 1911/1912) tarihli olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve bu dönemle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu kelimelerin seslendirilişinin bugün kullanıldığı şekillerde olması gerektiği ifade edilmektedir. Her ne kadar kelimelerin imlası değişmemiş ve klasik hâliyle süregelmiş olsa da bu tarihte artık konuşma dilinin bugünkü dile oldukça yakın -hatta neredeyse aynı- olduğu ve kelimelerin klasik imlayı sürdürmekle birlikte bugünkü gibi telaffuz edildiklerine dair bir kanaat mevcuttur.¹²⁵ Özetle ve genel bir kanaatle, *Menâkıb-ı Haseniyye*’de ve onun yazıldığı tarihte kelime “itsün/ايتسون”, “aňa/اكا”, “anı/ أنى” şeklinde yazılsa da “etsin”, “ona”, “onu” diye okunuyor olmalı. Biz de bu görüşlere itibar ederek metnin transkripsiyonunda, düzlük-yuvarlaklık açısından kelimelerin o tarihte seslendirildiği/okunduğu hâllerini tercih

¹²⁵ Yavuz Kartalhoğlu, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, *Turkish Studies*, V. 3/6, Fall 2008, s. 458-481; Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, TDK Yay., Ankara 2011, s. 189-199.

ettik. Ancak sertleşme konusunda yine aynı sâiklerle imlaya sadık kaldık. Aynı tercih ve usûl, daha evvel tarafımızca yayımlanan ve aynı müellife ait olan *Mîzânü'l-İrfân* 'da da kullanılmıştı.¹²⁶

4.2.2. Sayfa ve Beyit Numaralandırmaları

Kitapta yer alan sayfa numaraları transkirbe metinde, köşeli parantez “[]” içinde gösterilmiştir. Metni sayılara boğmamak adına beyitler her on beyitte bir numara gösterilmek suretiyle numaralandırılmıştır. Metnin manzum kısmı baştan sona kadar aralardaki diğer nazım şekilleri göz ardı edilerek bir bütün olarak numaralandırılmıştır.

4.2.3. Ayet ve Arapça İbarelerin Yazımı

Metinde bir adet ayet ve bir Arapça beyit bulunmaktadır. Bunlar Arapça orijinal hâlleriyle metindeki yerlerine yazılmıştır. Türkçe anlam ve mealleri dipnotta verilmiştir. Meal tırnak içinde yazıldıktan sonra *Kur'ân-ı Kerîm*'deki sure adı, numarası ve ayet numarası bildirilmiştir: “Yemin ederim...”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Beled, 90/1.

¹²⁶ Bkz. Öztürk, *age*, 132-135

4.3. Transkripsiyon Alfabeti

Ünlüler				
a) Kısa :	ا: a, e, ı, i, u, ü	َ, ِ, ُ, ِ: a, e	ِ, ِ, ِ: ı, i	ُ, ِ, ِ: o, ö, u, ü

b) Uzun :	ا: ā	ِ: î, ā	و: ū, ō
-----------	------	---------	---------

Ünsüzler :

ء	ء	ص	ş
ب	b, p	ض	đ, ž
پ	p	ط	ţ
ت	t	ظ	ẓ
ث	ṯ	ع	‘
ج	c, ç	غ	ğ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ḫ	ك	k, g, ñ
د	d	گ	g
ذ	ẓ	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
ژ	j	ه	h
س	s	و	v
ش	ş	ی	y

4.4. TRANSKRİPSİYONLU METİN

Menâkıb-ı Haseniyye fi Ahvâli's-Seniyye

Ecille-i Meşâyiḡ-i Hâlidiyyeden Kıtḡü'l-‘Arifin Gü-
müşhânevî Ahmed Ziyâ’ü'd-dîn Efendi Hâzretleriniñ Kâ'im-
maḡâm-ı İrşâdları ‘Arif-i Bi’llâh Vâsıl-ı İla’llâh eş-Şeyḡ el-Hâc
Hasan Hilmî Efendi Hâzretleriniñ Menâkıb-ı Celîle-i Velâyet-
penâhileridir.

Nâzımı

Muştafâ Fevzî bin Nu‘mân

Maḡba‘a-i Bahriyye

1327

Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1 Vâcibü'z-zât u şifât-ı zü'l-Celâl
Hayy u Kayyüm u Kadîm-i lâ-yezâl

Vech-i Bâkî vü Hudâvend-i Ehad
Yâ İlâhî el-Gıyâş u el-Meded

Çünkü sen varsıñ o varlık sendedir
Varlığıñla bu 'avâlim zindedir

Olmasa hestî-yi zât-ı lâ-mekân
Nerde bulsun varlığı kevn ü mekân

Bir hayâlât gösterip verdiñ vücüd
Mevcelendi neşve-i bûd u ne-bûd

O hayâlâtdır ki icâd eylediñ
Bizleri o dâma münkâd eylediñ

Söylemek bilmem zamîr-i sînemi
Bu hayâlât zâtıña âyîne mi

Sensiñ ancaq hâkimi vicdânımıñ
Sen bilirsniñ hissini öz cânımıñ

Hissimi izhâr için âyîne
Yoq münâsib lafz u ma'na sinede

10 Hiss-i vicdân-ı buñunuñ zübdesi
Yoqdur olmaz zâtınıñ âyînesi

Hep müzâhirdir o mir'âtdan merâm
O müzâhirden göründü intizâm

O müzâhirden şifâtıñ cilve-sâz
Zât-ı pāk-i aqdesiñdir bî-niyâz

Bu müzâhirdir ki mücellâ-şifât
Ondan eyler ehl-i dil hall-i nükât

Gâh cemâliñden edersniñ behrever
Gâh olur vech-i celâliñ cilve-ger [3]

'İlm ü imâniñ Cemâl'dir maşdarı
Cehl ü hüsrândır Celâl'iñ mazharı

Bâğ-ı cennetdir Cemâl'iñ mîvesi
Nâr-ı dūzağdır Celâl'iñ zübdesi

Çünkü İmân mazhar-ı sırr-ı Cemâl
Kadr-i imâni bilir erbâb-ı hâl

Çünkü hüsrân mazhar-ı sırr-ı Celâl
Ehl-i dil hüsrâna etmez imtişâl

Zâhir ü bâtın çü sensiñ hâşılı
Senden olmuşdur müzâhir müncelî

20 Çünkü sensiñ vahy ü inţâk eyleyen
Cümle dillerden de sensiñ söyleyen

Sen seni taḥmîd edersin yâ İlâh
Ben ne söylersem o noḡşân u tebâh

Ḥamd u bî-ḡadd ü şenâ senden saña
Şükrüñü idrâk için luḡf et baña

Yâ Resûla'llâh ilâ yevmi'l-kıyâm
Rûḡuña olsun şalât ile selâm

‘Arş u kürsîden semâ vü sidreden
Kâbil-i imkân olan her zerreden

Tâ ḡazâ-yı fevḡ-i ‘arşdan taḡte dek
Zerreler biñ biñ tezâ‘uf ederek

Her ‘aded biñ ‘ālem olsa bî-kerān
O ‘avālim olsa biñlerce cihān

Her cihāniñ cüz’-i ferdi biñ cihān
Onlarıñ icrā-yı ferdince revān

Es-selām ey zāt-ı maḥbūb-ı Hudā
Ve’s-selām ey müctebā vü muḳtedā

Yā ḥabība’llāh ḥaṭāda ḳalmışım
Kendi fikrimce ḥisāba ṭalmışım

30 Mādiḥiñ Allāh iken ben n’eyleyem
Na‘t-ı zātıñ nice taḳrīr eyleyem

Ḥaḳ selām etsin saña her ān müdām
Ḥaḳ’dan olsun rūḥuña bî-ḥad selām

Şalli yā Rabbü ‘alā şemsi’ḍ-ḍuḥā
Şalli yā Rabbü ve leyse’l-müntehā¹²⁷

Şalli yā Rabbü ‘alā nūri’l-enām
Şalli yā Rabbü ‘aleyhi bi’s-selām¹²⁸

¹²⁷ Salat et yâ Rabb, duhâ güneşine (hz. peygambere); salat et yâ Rab, (salat) sona ermiş değildir!

¹²⁸ Salat et yâ Rabb, canlıların nuruna; salat et yâ Rab, selam ile ona!

Es-selâm ey yâr-ı ğâr-ı Muştafâ
Es-selâm ey menba^c-ı şıdk u vefâ

Es-selâm ey fahr-ı aşhâb-ı güzîn
Es-selâm ey mâhtâb-ı ‘adl ü dîn

Es-selâm ey tâc-ı fahr-ı aşfiyâ
Es-selâm ey mağzen-i hilm ü hayâ

Es-selâm ey zât-ı pāk-i Haydarî
Es-selâm ey ehl-i kalbiñ serveri

Es-selâm ey her dü sıbteyn-i Resûl
Es-selâm ey Fâtıma şemsü’l-Beṭûl [4]

Es-selâm ey cümle zevcât u benât
Es-selâm ey ehl-i fahr-ı kâ’inât

40 Es-selâm ey ehl-i beyt-i Muştafâ
Es-selâm ey âl ü aşhâb-ı şafâ

Es-selâm ey ehl-i Bedr ü sâbıķîn
Es-selâm ey cümle aşhâb-ı güzîn

Es-selâm ey hazret-i Selmân-ı pîr
Es-selâm ey Kâsım-ı pîr-i münîr

Es-selâm ey Ca'fer-i 'âlî-tebâr
Es-selâm ey Bâ-Yezîd-i nâm-dâr

Es-selâm ey Şeyh Haraķân-ı 'azîm
Es-selâm ey Fârmedî pîr-i kerîm

Es-selâm ey Yûsuf-ı kûţbu'z-zamân
Es-selâm ey H'vâcegân-ı Ğucdûvân

Es-selâm ey 'Ârif-i bi'llâh-ı dîn
Es-selâm ey H'vâce Maĥmûd-ı güzîn

Es-selâm ey ĥazret-i Râmîtenî
Es-selâm ey H'vâce Semmâsü's-senî

Es-selâm ey ĥazret-i Mîr-i Külâl
Es-selâm ey şâh-ı ferĥunde-cemâl

Es-selâm ey H'vâce 'Aţţâr-ı cihân
Es-selâm ey H'vâce Ya'ķûbu'z-zamân

50 Es-selâm ey H'vâce Aĥrâr-ı 'azîm
Es-selâm ey Zâhid-i zât-ı kerîm

Es-selâm ey ĥazret-i Dervîş-i Haķ
Es-selâm ey H'vâcegî dil-rîş-i Haķ

Es-selâm ey Bâkı-yi ‘Abdu’ş-Şamed
Es-selâm ey Aḥmed el-Hindî meded

Es-selâm ey Ḥvâce-i Ma‘şüm-ı dîn
Es-selâm ey ḥazret-i Seyfü’l-metîn

Es-selâm ey seyyid-i nûru’l-hüdâ
Es-selâm ey Mazḥar-ı sırr-ı Ḥudâ

Es-selâm ey pîr-i şâh-ı Dihlevî
Es-selâm ey pâdişâh-ı ma‘nevî

Es-selâm ey pîr-i Mevlânâ-yı mâ
Es-selâm ey Ḥâlid-i şemsü’s-semâ

Es-selâm ey Şeyḥ Ervādî meded
Es-selâm ey nûr-ı feyz-i Naḫşibend

Es-selâm ey ser-firâz-ı evliyâ
Es-selâm ey ḥazret-i Aḥmed Ziyâ

Es-selâm ey kuṭb-ı aḫṭâb-ı cihân
Es-selâm ey şems-i tâb-ı ḥvâcegân

60 Es-selâm ey cân-ı cânân es-selâm
Es-selâm ey derde dermân es-selâm

Es-selâm ey baħr-ı ‘ummân-ı ‘ulûm
Es-selâm ey âfitâb-ı mülk-i Rûm

Es-selâm ey manzar-ı Yûsuf-likâ
Es-selâm ey şâh-ı iqlîm-i beķâ [5]

Es-selâm ey tâc-dâr-ı ma‘nevî
Şeyh Ziyâ’üd-dîn-i Gümüşhânevî

Es-selâm ey hıvâcegânım es-selâm
Es-selâm ey rûh-ı sâdât-ı kirâm

Es-selâm ey kuṭb-ı aķtâb es-selâm
Es-selâm ey Hîlmi-yi cennet-mekân

Es-selâm ey hâzret-i pîr-ı münîr
Es-selâm ey ‘Ârif-i Firdevs maşîr

Es-selâm ey hâzret-i sulṭân-ı ‘aşķ
Es-selâm ey maħzen-i ‘irfân-ı ‘aşķ

Es-selâm ey hâzret-i kuṭb-ı güzîn
Es-selâm ey faħr-ı erbâb-ı yaķîn

Es-selâm ey şems-i feyyâz-ı Hudâ
Es-selâm ey mürşid-i şâh u gedâ

70 Es-selâm ey mâh-ı iklîm-i fenâ
Es-selâm ey sırr-ı Hakk'a âşinâ

Es-selâm ey kıdve-i ehl-i beka
Es-selâm ey şâh-ı taht-ı ittikâ

Es-selâm ey nûr-ı şemsü'l-ârifin
Es-selâm ey zât-ı gavşu'l-vâşılîn

Es-selâm ey menba'-ı hilm ü hayâ
Es-selâm ey vâriş-i Aḥmed Ziyâ

Vaşfiñi takrîre yeltendi kalem
İltimâs et Rabbiñe ey pür-kerem

Ġâ'ib oldu gerçi cismâniyyetiñ
Müncelîdir büsbütün mâhiyyetin

Yardım etsin rûḥ-ı pâkiñ bendeñe
Ey efendim himmet et şermendeñe

Tâ ki vaşf-ı pâkiñi yâd eyleyem
Söyledikce âh u feryâd eyleyem

Ger muvaffak eylese Perverdigâr
Eyleyem iḥvâniña bir yâdigâr

Şân-ı pâkiñde yazıp bir meşnevî
Eyleyem taḥşîl-i feyz-i ma‘nevî

80 Raḥmet-i Haḫḫ’a ğarîḫ ol ey kerîm
Sırrıñı taḫdîs ede Rabbü’l-‘azîm

Şeyh-i kâmil menba‘-ı ḫilm ü ḫayâ
Vâriş-i ‘ilm-i füyûzât-ı Ziyâ

Mürşid-i pür-feyz-i şer‘-i Aḫmedî
Reh-ber-i rāh-ı rızâ-yı sermedî

مقبل انس هو الله احد
معرض وجه سواله الصمد¹²⁹

Ol şüreyyâ-yı semâ-yı ma‘rifet
Māh-ı ḫal‘at tâb-ı burc-ı mes‘adet

Ḥâmil-i âdâb-ı şâh-ı Naḫşibend
Ḥâfız-ı erkân-ı sâdât-ı bülend

Ḳıdve-i ehl-i ḫarîḫ-i Ḥâlidî
‘Umde-i ‘uşşâk-ı rāh-ı Vâhidî [6]

¹²⁹ (Kendisine) ünsiyete (yakınlaşmaya) yönelene, Allah ehad (ortağı ve benzeri yoktur, bu açıdan o, bir ve tek)tir. Allah’tan başkasından yüz çevirene, Samed (ihtiyaçların giderilmesi için kendisine başvuru)dur.

Şeyh Hasan Hilmî ki pîr-i pür-kerem
İbni ‘Abdu’llâh ‘azîz-i muhterem

Kaşamonu şehr-i meşhûr-ı qarîb
Azdavay nâhiyesinde ol necîb

Biñ iki yüz kırkda ol şâfî-cenân
Eylemiş teşrîf-i eyvân-ı cihân

90 Vâlidî ümmî imiş lâkin velî
Onda ef‘âl-i velâyet münceî

Öyle bir ümmî ki ol zât-ı edîb
Haqq oña ‘ilm-i ledün etmiş naşîb

Hâzret-i pîr-i münîrim söyledi
Ba‘z-ı ahvâlin hikâyet eyledi

Çok garâ’ib söyledi pîr-i celîl
Söyleyem bir dânesi olsun delîl

Hastalanmış vâlid-i pîr-i münîr
Hastalıktan çok za‘îf olmuş o pîr

‘Âkıbet bir cum‘a gün olmuş zamân
Ehl-i beytin toplamış ol nâgehân

Der beni ğasl etdiriñ sizler hemân
Tâ şahâretle bulunsun cism ü cân

Çünkü ‘ömrüm ihtitâm etdi bugün
Hakk’a vuşlatdır merâmım büsbütün

Siz beni tañhîr ediñ bi’l-ihitimâm
Cum‘adan gelsin cemâ‘at bi’t-tamâm

Na‘şımı alsın getirsinler o dem
Cum‘adır Rabb’im baña eyler kerem

100 Hâşılı ölmezden evvel ğasl eder
Der-‘aşab teslîm-i rûh eyler o er

Her ne etdiyse vaşiyet bî-kuşūr
O vaşiyet bi’t-tamâm etmiş zuhūr

İşte bak şavr-ı velâyetdir bu hâl
Biz gibi ğâfillere bunlar muhâl

Bir velîden bir velî etmiş zuhūr
Şânki işrâk eylemiş nūr üzre nūr

İşte ‘Abdu’llâh-ı Ümmî hâzreti
Her cihetden buldu ‘izz ü devleti

Sa‘y eder taḥşil için maḥdūmumı
Ecr-i ‘ilme ortaḫ etmiş kendini

Sen temeyyūze erince ol zamān
Pāy-ı taḫta gönderir ol dem hemān

Ḥazret-i Ḥilmī gelip İstānbul’a
Sālik olmuş rāh-ı ‘ilme sa‘yile

Şems-i tābān-ı semā-yı mes‘adet
Eylemiş taḥşil-i ‘ilm ü ma‘rifet

Ḥazret-i Ḥāzım Efendi ḫvācesi
‘İlm ü fenniñ zübde vü dībācesi

110 Şol büyük Ḥāzım Efendi’dir bu pīr
Ondan öğrenmiş ‘ulūmu dest-gīr [7]

Ondan almışdır ‘ulūm-ı ‘āliye
Fıḫ u tefsīr ü fūnūn-ı āliye

Çünki taḥşil eylemiş bi’l-ihimām
‘Āḫıbet bulmuş Ziyā’yı ol hümām

Söyleyem bu mebḫaşiñ tafşilini
Ḥazret-i şeyḫ muṫṫalī‘ etdi beni

Var Cağaloğlu'nda bir hoş medrese
Tekkeye dört yüz adım bi'l-hendese

Orda iskân eylemiş pîr-i Hudâ
Orda taḥşîle gidermiş ibtidâ

Fâṭma Sultân Câmi'î ıssız imiş
O zamânlar pek cemâ'atsiz imiş

O idi gūyâ ki ber-dâr-ı sükût
‘Ādetâ olmuşdu beyt-i ‘ankebût

Ḥazret olmuşdur mü’ezzin ol zamân
Ḥizmet etmiş mescide rûz u şebân

Parasız pulsuz edermiş ḥizmeti
Mescidi şenlendirirmiş ḥazreti

120 Ḥazret-i Ḥilmî o demde genc imiş
Fâṭma Sultân'da temekkün eylemiş

Hîç açılmazmış o mescid ibtidâ
Bir zuhurdan bir ‘aşırdan mâ-‘adâ

Çünkü teşrîf eylemiş ol nev-cüvân
Beş vaḳit açmış o bâbı her zamân

Ser-mü'ezzin olmuş orda pîr-i Hâk
Yok idi ondan daha bir müsteħak

Ol zamânlar ser-firâz-ı evliyâ
Tâc-ı fâhırım hâzret-i Aħmed Žiyâ

Şeyh Ervâdî'ye etmiş intisâb
Derse çıkmışdı henüz 'âlî-nişâb

Hâzret-i Hilmî ile sırdâş idi
Bir muħabbet ma'deni kardaş idi

Hâzret-i Hilmî gelirmiş ekşerî
Şoħbet eylermiş biriyle diğeri

Hîç ziyâretde kuşûr etmezmiş o
Her zamân teşrif edermiş ħüb-rû

Geldi Hilmî hâzreti bir cum'a gün
Hâzret-i Aħmed Žiyâ yokdu o gün

130 Şordu tilmîzinden ol zât-ı şerîf
Nerdedir oğlum o üstâd-ı nazîf

Hânķâha gitdi der tilmîz-i pîr
Bekleyiñ şimdi gelir ol dest-gîr

Etmemişdi bu kelâmlar ihtitâm
Yâ henûz encâma ermişdi kelâm

Ḥazret-i Aḥmed Żiyâ etdi vürüd
Her iki zât-ı kerîm etdi ƙu‘üd

Ḥasb-i ḥâl eylerken ol ‘abd-i İlâh
Şordu ḥazret nerededir ol ḥânƙâh [8]

Gitdigiñ yol râh-ı Ḥaƙ’dır bî-riyâ
Sen beni al ḥazret-i Aḥmed Żiyâ

Evliyâ bâbında ben ḥâkisterim
Sen giderseñ ben de gitmek isterim

Böyle söyler çünki Ḥilmî ḥazreti
Ḥazret-i Aḥmed görür bu ğayreti

Der ki çünki i‘timâd etdiñ baña
Vâsiṭa olmaƙ gerekdir ben saña

Burda yoƙ üstâd-ı ‘âlî-ma‘denim
Burada şeyḫ şoḫbetim vardır benim

140 Baƙ da gör ol şeyḫ-i şâhib-devleti
Şeyḫimiñ şeyḫinden almış nisbeti

Gel seni ol şeyhe teslîm eyleyem
Mâh-tâbı şemse taqđım eyleyem

Gitdi ol dem her iki yâr-ı vefâ
Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn ü Hilmî bâ-şafâ

‘Abd-i Fettâh’a mülâkî oldular
Feyz-i pâkinden şafâlar buldular

Böyle imiş Hilmî-yi ‘âlî-nişâb
‘Abd-i Fettâh hâzretinden intisâb

Bu meger o zât-ı pâkdir ey refîk
Hâzret-i Hâlid’den almışdı tarîk

Ondan almışdı hilâfet hem daği
Pek mübârek zât idi merd-i saği

Çünkü İstânbul’a gelmiş ol şerîf
Der-‘açab bulmuş onu pîr-i münîf

Çok görüşmüş hâzret-i Aḥmed Ziyâ
Şoḥbet etmiş tâc-ı faḥr-ı aşfiyâ

Çünkü bir gün niyyet ü cezm eylemiş
İntisâb etmekligi ‘azm eylemiş

150 Şeyhe gitmiş h azret-i p ir-i m un ir
'Abd-i Fett ah'dan ola t a m usten ir

Şeyh Erv ad i zuh ur etmiŐ  o na
Der ki ey dostum benimsi  gel ba na

Ey Ziy a' 'd-d in ba na ol m untesib
Bendedir feyz   naŐ ibi  ey edib

Ben seni c n  unki me'm ur olmuŐ um
Hem seni c n bu diy ara gelmiŐ im

Ő ubheden v areste ol ' al i-siyer
'Abd-i Fett ah h azreti taŐ dik eder

Der- aŐ ab gelmiŐ  o dem Ő eyh   m urid
'Abd-i Fett ah nezdine d rr-i ferid

O dahi taŐ dik edip bu cilveyi
Ő eyhe vermiŐ  d rre-i n -dideyi

Der seni  Ő eyhi  budur A med Ziy a
Git onu la bul ziy a-ender-ziy a

Bizde yok biɡ anelik ey nev-c v an
Her iki g l bir aɡacdandır hem n [9]

Aşlımız birdir bizim Aḥmed Žiyā
Şeyhimizdir ser-firāz-ı evliyā

160 İşte mevlānā-yı Aḥmed ḥazreti
Şeyḥ Evrādī'den almış nisbeti

Hem ḫilāfet ondan almış ol münir
Şoñra oldu mülk-i Rūm'a dest-gir

Şeyḥ Evrādī gidince nāgehān
Şoḥbet etmiş 'Abd-i Fettāḥ'la hemān

Var bu mebhāşden *Menākıb*'da kelām
Git oḫu tafşilini ondan tamām

İşte Ḥilmī ḥazreti bir çok zamān
Şeyḥ edindi 'Abd-i Fettāḥ'ı cüvān

Çün ḫilāfet almış ol dem pīrimiz
Ḥazret-i Aḥmed Žiyā iksirimiz

Hem vefāt etdikde ol şeyḫ-i berin
'Abd-i Fettāḥ ḥazret-i pīr-i güzīn

Ḥazret-i Ḥilmī tutuşmuş el ele
Ḥazret-i Aḥmed Žiyā'ü'd-dīn ile

Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn'e etmiş intisâb
Eylemişdi çünkü evvel ictimâb

Hâzret-i Hilmî baña nakl eyledi
Bunları bir bir o hâzret söyledi

170 İbtidâ bi'l-vâsıta olmuş bu pîr
‘Abd-i Fettâh hâzretinden müstenîr

Bu huşûşu eyledim şerh ü beyân
Evvela nazm-ı *Menâkıb*'da ‘ayân

Mürşidi[n] terbiyyesi Aḥmed Ziyâ
Ondan aldı nisbeti kân-ı ḥayâ

Hem ḥadîsi ondan almış bu şerîf
Hem birâder eylemiş pîr-i münîf

Elli yıl birlikde etmiş şoḥbeti
Üns ü şoḥbetden kazanmış devleti

Ḥacca gitdi hâzret-i Aḥmed Ziyâ
Kıṭb-ı bî-hem-tâ-yı cem‘ü'l-aşfiyâ

Ol zamân ta‘yîn ü tevkîl eyledi
Hâzret-i Hilmî'yi tebcîl eyledi

Dört sene kaldı vekâletde o mâh
Ondan elyağ yok idi bî-iştibâh

‘Âkıbet kâ’im-mağâm oldu oña
Dâhil-i sādât idi önden şoña

Çünkü kalmışdı Mışır’da çok zamân
Hâzret-i Aḥmed Ziyâ kuṭb-ı cihân

180 Ol sebebden dört sene oldu vekîl
Zâhir oldu *el-vekîlü ke’l-aşîl*¹³⁰

Hacc-ı şânîdir bu tevkîl-i mağâm
Ol zamân olmuşdu maḳbûl-i enâm

Çün Mışır’dan geldi faḥru’l-evliyâ
Nûr-ı ‘aynım ḥâzret-i Aḥmed Ziyâ [10]

Çünkü ihvânı maḥabbetli bulur
Nisbet ü feyzi de keşretli görür

Keşret-i ihvâna eyler çok nazâr
Şöyle fermân eyler o kîmyâ eşer

¹³⁰ Vekil, asil gibidir.

Ey Hasan Hilmî Efendi ey şerîf
Çünkü sizde görmüşüm feyz-i laîf

Cümle ihvânı saña terk eyledim
Onları birden saña ısmarladım

Bir zamân geçdi ber-â-ber böyle çün
Feyz ü nisbet şu'le verdi gün-be-gün

İzn-i şeyhle Geyve'ye gitdi bu pîr
Şeyh Hasan Hilmî cenâb-ı dest-gîr

Medrese yaptı o yerde ol zamân
Neşr-i 'ilme başladı orda hemân

190 Bir taraftan ders okutdu ol şefîk
Bir taraftan eyledi neşr-i tarîk

Çok zamânlar orda ârâm eyledi
Ol havâlî böyle üstâd görmedi

Hep gezerdi ol havâlî köyleri
Şöyle âgâh eyledi köylüleri

Bir namâz kılmaz kişi hiç kalmadı
Hâzreti inkâr edenler olmadı

Yok idi ba‘z-ı nevâhîde meger
Şol nisâlarda tesettürden eşer

Çok çalışmışdı hükümet erleri
Tâ ki mestür eylesinler onları

Gayr-ı mümkündü tesettür ‘âdetâ
Hâzret-i Hilmî gidince orda tâ

Çünkü gitdi bu me‘ârif hıvâcesi
Zâhir oldu kuvve-i kudsiyyesi

Cümle kadınlar olup mestûre hep
Ehl-i belde bu işe etdi ‘aceb

Çok nüfûsu orda irşâd eyledi
Hâşılı ehl-i dili şâd eyledi

200 Da‘vet etdi ‘âkıbet Aḥmed Ziyâ
Ṭurmasın gelsin diye kân-ı hayâ

Çünkü celb etdi kerâmet ma‘deni
Der-‘aşab kâ’im-maḳâm etdi onu

Cümle ihvânı ona terk eyledi
Ba‘dehu miḥrâba artık geçmedi

Hep oña verdi bütün terbiyyeyi
Hâzret-i Hilmî'ye verdi cümleyi

Her umûru çünki teslîm eyledi
Kimseye artık teveccüh etmedi

Şöyle gördük ol zamân bizler bütün
Geldi Hilmî hâzreti bir cum'a gün

Hânqâhda yok idi pîr-i münîr
Hâzret-i Aḥmed Ziyâ-yı dest-gîr [11]

Yaz idi Begkoz'a naql etmişdi o
Cum'a günlerde gelirdi ḥüb-rû

Var iken bir çok ḥalîfe ol zamân
Cum'ayı terk etmedi bir gün hemân

Cum'a gün muṭlaḳ gelirdi ol şerîf
Ḥatmini bi'z-zât yapardı ol nazîf

210 Cum'ayı hîç kimseye terk etmedi
Çok zamânlar böyle mu'tâd eyledi

Çünki Hilmî hâzreti geldi o dem
Gelmedi Begkoz'dan ol 'âlî-himem

Yok idi zâhirde ašlâ bir haber
İ'tikâdım keşf idi bu cilveler

İşte ol gün hazret-i pîr-i münîr
Şeyh Hasan Hilmî cenâb-ı dest-gîr

Eyledi icrâ-yı hatm-i hâcegân
İnkıyâd etdi oña pîr ü cüvân

Gelmedi Begkoz'dan artık pîrimiz
Şeyh Ziyâ'ü'd-dîn-i dest-gîrimiz

Çünkü yaz geçdi gelip kış mevsimi
Geldi ol nûr buldu hem-dem hem-demi

Geçmedi mihrâba artık ol velî
Dâ'imâ mihrâba Hilmî münceleî

Nice yıllarca görürdük cümlemiz
Hazret-i Hilmî idi hep şeyhimiz

Çün hayatında bu dürlü eyledi
'Âkıbetde hep oña ısmarladı

220 Çünkü gitdi hazret-i Aḥmed Ziyâ
Nûr-ı 'aynım ser-firâz-ı evliyâ

Ḥazret-i Ḥilmî olup kâ'im-maḳâm
İttibâ' etdi oña ihvân tamâm

Zâhir ü bâtında ol pîr-i münîr
Oldu ihvân-ı güzîne dest-gîr

Meslegi etdi şıyânet dâ'imâ
Feyz ü nisbet oldu her dem rû-nümâ

Olsada ba'z-ı tarafından ihtilâf
Ḥazret-i Ḥilmî idi hep pâk ü şâf

Muhtelif ḥâric ḳalırdı her zamân
Evvel âhir böyle oldu bî-gümân

Zât-ı pâk-i ḥazreti bir nûr idi
İnkisâf eyler mi nûr-ı sermedî

Her zamân oldu mu'azzez muhterem
Ḥaḳ te'âlâ eyledi her dem kerem

Dem-be-dem ihvân ederdi izdiyâd
İntişâr etdi bütün feyz ü reşâd

Hep görüldü rûz u şeb feyz-i mezîd
Şûret ü ma'nâda olduḳ müstefîd

230 Ben ki şüret ehliyim şüretdeyim
Dâ'imâ her şeyde şüret-dîdeyim [12]

Bu kitâbda şüreti şerh eyledim
Gördüğüm dem ba'z-ı aḥvâl söyledim

Ma'nevîyi ehl-i ma'nâdan şoruñ
Bâḥını mir'ât-ı zâhirden görüñ

Sen Üveysî ol da Şiddîk söylesin
Hilye-i peygamberi şerh eylesin

Kim ki şiddîkdir bilir peygamberi
Ma'neviyyât-ı cenâb-ı serveri

Çok şemâ'il var egerçi âşikâr
Zâhir-i peygamberi eyler şümâr

Bâḥını görmez bu zâhir gözleri
Dîde-i ma'nâ görür peygamberi

Böyledir aḥvâl-i ehlu'llâh daḥi
Vâriş-i peygamber onlardır aḥî

Nice vaşf eyler onu zâhir-perest
Vâkıf olmaz rütbe-i bālâya pest

Eyledim ben zāhiri şerh ü beyān
Mübtedî sālîklere etdim ‘ayān

240 Rūh-ı şeyhe bu tevessüldür merām
Bir du‘ādır cümle ihvāndan ricām

Rūh-ı Hilmî’ye edilsin intisāb
Feyz ü nūrundan edilsin iktisāb

Hem oğundukca *Menākıb* leyl ü rüz
Raḥmet ü luḫf-ı Ḥudā eyler bürüz

Ḥazret-i Hilmî idi çün maḫşadım
Bildigimce vaşfını naḫl eyledim

Rabṫ-ı ḫalb et ḫazret-i Hilmî’ye sen
Raḥmetu’llāhu ‘ale’ş-şeyhi’l-ḫasen¹³¹

Der-Beyān-ı Menḫabe-i Ḥacc

Geçdi on dōrt yıl biñ üç yüzden tamām
Ḥacca gitdi ḫazret-i pīr-i hümām

Mekke’den çıkdı Medīne rāhına
Geldi faḫr-ı ‘ālemiñ dergāhına

¹³¹ Allah’ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

İltifât etdi oña faħr-ı cihân
Şûret ü ma‘nâ bir oldu ol zamân

Nezd-i pâkinde olan muħliş mürîd
Hâl ü kâlinden olurdu müstefîd

Âh n’olaydı ben de olsaydım o dem
Kesb ederdim orda feyz-i muğtenem

250 Gerçi ‘âlîdir ma‘iyyet rütbesi
Lâkin isti‘dâd onuñ bir zübdesi

Bende isti‘dâd oluca mâyesiz
Nerde olsa kalmış[ız] sermâyesiz [13]

Müsta‘idd mağribde özler pîrini
Şarkda söyler pîr-i Hâk *pîş-i meni*

Müsta‘idd olmazsa sâlik n’eylesin
Nezd-i pîrde raṭb u yâbis söylesin

O ma‘iyyetden alınmış feyz ü nûr
Ondan envâ‘-ı şikâk eyler zuhûr

Hâk şiyânet eylesin o varṭadan
Nezd-i pîrde lâubâlî olmadan

Ḥāşılı pîr-i münîrim ḥazreti
On sekiz gün orda kıldı ʿizzeti

Çok şehâvet maʿdeni bir zât idi
Ḥacda on beş biñ ğurūş ḥarc eyledi

Hep bütün ehl-i Medîne ol zamân
Nerde görse ḥazreti pîr ü cüvân

İhtirâm eylerdi ḥâk-i pâyına
O da luṭf eyler gedâ vü bâyına

260 Var idi ol yerde bir muḥliş mürîd
Feyzini müzdâd ede Rabbü'l-Mecîd

Şeyḫ Ziyâ'ü'd-dîn'e o mensûb idi
Hem otuz yıl orda iskân eyledi

Tâ çocukluğdan bilirdi ḥazreti
Ḥazret-i Ḥilmî'ye vardı nisbeti

Şoñra da ondan ḥilâfet aldı o
Orda ihyâ-yı tarîkat kıldı o

İsmi ben burda izmâr eyledim
Mevzî'-i dîgerde izhâr eyledim

Böyle oldu çünkü ihyâ-yı kelâm
Hâzreti tavşif idi aşl-ı merâm

Şeyhini kıldı müsâfir ol mürîd
Çok havâriğ görmüş o merd-i reşîd

Bizlere naql etdi bir çok hâlini
Kıtb-ı Hakk'ın ordaki ahvâlini

Bu kitâbda ba'zını naql eylerim
Mevkî'inde onları hep söylerim

Haccını ba'de'l-edâ ol dest-gîr
'Avdet etdi hâzret-i pîr-i münîr

270 Görmüşüm çok hâriğ-ı 'âdâtını
Lîk me'zûn eylemezler remzini

Hem Hicâz'da var 'aca'ib cilveler
Ma'nevî orda neler olmuş neler

Bu kadardır lîk me'zûniyyetim
Mâ-verâyı şerhe yokdur kudretim

Belki bundan hâzretim dil-gîr olur
Dergehinden isterim 'afv-ı kuşûr

Ba‘z-ı me‘zûn olduğum şeyler de var
Mevzu‘unda söylerim hep âşikâr

Aşl-ı maqşad vaşf-ı pîr-i muhterem
Mürşid-i fâzıl-ter-i ‘âlî-himem [14]

Oldu on beş yıl maqâmda pâydar
Hâzret-i Hilmî halîl-i Kirdigâr

Meslek-i Aḥmed Ziyâ’dır meslegi
Ondan ayrılma şaḫın merd-i zekî

Rabṭ-ı kalb et ḥâzret-i Hilmî’ye sen
Raḥmetu’llâhu ‘ale’ş-şeyḫi’l-ḥâsen¹³²

Ḥicâz’dan ‘Avdetde Söylenilen Neşîde

[Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün]

Naşıl fûrkatle yanmışdı dil ü cânım
Vişâliñ neş’esi artırdı efgânım

280 Cemâliñ nûruna ğarḫ oldu dünyâlar
Ne nûr ki zerresi maḫv etdi iz‘ânım

¹³² Allah’ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Tabî'î mücib-i efgân olur fûrkat
Ne sırrdır vuşlat içre böyle nālânım

Nedendir hasta rûhum ihtizâz etdi
Nedendir bu sevincli günde giryânım

Seni gördükde gözler istemez gayrı
Vücûduñ var yeter maħbûb-ı zî-şânım

Tuyunca mağdem-i teşrîfiñi Fevzî
Dedi el-ğamdüli'llâh geldi cânânım

Der-Beyân-ı Hilye vü Şemâ'il-i Hâzret Kuddise Sırruhu

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Hüsn-i ahlâk onda olmuşdu tamâm
Menba^c-ı hulq-ı hasendir ol hümâm

Lâubâlî meşrebi feyz-i celî
Pek tevâzu^c ehlidir pîr-i velî

Şöyle yokluk eylemişdir ki o nûr
Bir mücessem yokluk etmişdir zühür

Bilmeyenler yokluğu ey nür-ı cân
Öğrenirlerdi o Һazretten hemân

Zühd ü taķvâ zıkr ü Һâ'atdi işi
‘Aşrımızda hıç bulunmazdı eşi

290 Cehd ü sa'f ü himmeti terbiyyedir
Nisbet-i Naķşıyye'yi taķviyyedir

Hep ‘ibâdu'llâha Һızmet eyledi
Bezî-i vüs'at şarf-ı himmet eyledi

Һasta olsa evde yatmazdı ferîd
Şıhhat u Һâl-i marazda müctehid

Һızmet etmekdi ‘ibâdet ‘âdeti
Bir ğanîmetdi zamânda şöhetbeti

Pek tevâzu'-kâr idi Һıttb-ı cihân
Bunda aķrânı bulunmazdı hemân

Һâdimiyle ‘âdetâ aķrân idi
Sâlikiyle ‘âdetâ bir cân idi [15]

Hem seğâvetde ‘adîli yok idi
Һâriķu'l-‘âde nezîhü'l-Ėulķ idi

Yok idi bir vâridât-ı zâhiri
Bu şehâda kaldı Hâtim pek geri

Zâhiren yok bir medâr-ı intî'âş
Hem degildi hazreti ehl-i me'âş

Üç gelirse beş eder ihsânını
Ben şehâda görmedim akrânını

300 On gurûş nezdinde vardı bir zamân
Ben huzûrunda oturmuşdum o ân

Naqd-i mevcûdu taşadduğ eyledi
O taşadduğda tereddüt etmedi

Eyledim cüz'î tefekkür orda ben
O dedi Hâk gönderir gam çekme sen

Hâk bize şarf eylemekçün gönderir
Gâfil oldur sâ'ili boş dönderir

Bu gibi pek çok şehâvetden mişâl
Söyledim bir vaq'ayı sen 'ibret al

Hâzret-i şeyhim sevimli zât idi
Orta boylu bir melek-sîmâ idi

Nürlü yüzlü aq şağallı pîr idi
Rengi buğdâyî demi iksîr idi

Çekme burnu kaş açık gözler elâ
Evsatı'l-a'zâ idi zât-ı 'alâ

Başda tâc sarık beyâz hırka biniş
Böyle entârî giyer a'lâ-reviş

Şarı serhadlik giyerdi hûb-liķâ
Hep açık rengdi libâsı muṭlakâ

310 Faḥr-ı 'âlem 'aşkına ey Kirdigâr
Ḥazret-i Şiddîķ için Perverdigâr

Cümle sādât-ı 'izâmîñ hürmeti
Dergeh-i Kudsî maķâmîñ hürmeti

Merḥamet kıl biz günehkâr kullara
Ḥizmet etdir dâ'imâ maķbüllere

Bizleri kıl ey Ḥudây-ı müste'an
Sâye-i kudsîlerinde sâye-bân

Ḥazret-i Ḥilmî'ye rahmet eyle sen
Raḥmetu'llāhu 'ale's-şeyḫi'l-ḥasen¹³³

Der-Beyân-ı Vefât-ı Ḥazret Ḳuddise Sırruhu

Ḥastalanmışdı cenâb-ı dest-gîr
Pek za'îf düşmüşdü ol pîr-i münîr

Nice müddet ḥatme gelmezdi o nûr
Eyledi ihvânda çok kaygı zuhûr

Ḥvâce İsmâ'îl Efendi ḥazreti
Etdi îfâ emr-i şâhib-devleti [16]

Çün vekîl-i muṭlaḳ olmuşdu o zât
Hem aşîldir şimdi o 'âlî-şîfât

Eyledi çünkü ḥayâtında vekîl
Hem budur dedi memâtımda aşîl

320 Bu idi emr-i ḳaderde iḳtizâ
Zâhir oldu cilve-i sırr-ı ḳazâ

Bu idi Aḥmed Ziyâ'ya müntesib
Ondan almışdı ḥilâfetden naşîb

¹³³ Allah'ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Şâhib-i fazl u kemâl bir zât idi
Bu maqâmı ondan ikrâz eyledi

Hâşılı şimdi bu şeyh-i muhterem
Bu maqâmda eyliyor bezl-i himem

Rıhlet-i Hilmî idi mâ-nañnü fih
Nice rihlet eyledi pîr-i fakîh

Nice günler görmemişdik hazreti
Câna te'sîr eylemişdi hasreti

Şöyle bir şoñ cum'â gündü nâgehân
Geldi bir hâdim bizi aldı hemân

Nezd-i pîre gitdik o dem der-‘aşab
Girdik o ‘âlî huzûra bâ-edeb

Var idi bir çok halîfe orda hem
Hem de vardı hayli zât-ı muhterem

Hâzret etmişdi şeref-bağş-ı ku'üd
O huzûrda yok idi güft ü şünüd

330 Nûra garķ olmuşdu hücre sū-be-sū
‘Ālem-i ‘ulvîye meyl etmişdi o

Ben oturmuşdum huzūra pek yakın
Bir nazar kıldı huzāra kuṭb-ı dīn

Bir hazine nazardı o nazar
Tā cigergāhımda koydu bir eṣer

El-vedā' etmek zamānıydı o ān
Başkalaşmış büsbütün kuṭb-ı cihān

Bir kağıd tutmuş elinde hāzretim
Muṣṭaribdi o veliyy-i ni'metim

O yazılmış bir vaṣiyyet-nāmedir
Bu meger dehşet-fezā hengāmedir

Öyle hiss etdim ki o pīr-i Hudā
‘Ālem-i lāhūta etmiş iktidā

Başka ‘ālemlerle o meşgūl idi
Hāl ü kâliyle işāret eyledi

O vaṣiyyet eylemişdi ibtidā
Şeyh Necāti'ye ediñ siz iktidā

Bu bütün ihvān için sābit idi
Bu vaṣiyyet-nāme te'yīd eyledi

340 Var daha ba‘z-ı fūrū‘āt münderic
Onda aḥkām-ı veşâyā mündemic

Hem Ḥafîz Taḥsîn Efendi’ydi vaşî
Eyledi îfâ bu emri muhtaşî [17]

Rûḥ-ı maḳşad şerḥ edilmekdir merâm
Fer‘ini icrâ ederler bi’t-tamâm

Ḥaşılı aldık vaşiiyet-nâmeyi
Cümlemiz gördük vedâ‘at-ḥâmeyi

Çıkdık o ‘âlî ḥuzûrdan ve’s-selâm
Eyledik iḥvâna teblîğ-i selâm

Hem oḳundu o naşîḥat-nâmesi
Geldi ol dem ḥüzn ü ğam hengâmesi

Öyle ḥükm etdim ki ol nūr-ı Ḥudâ
Eyliyor cānânına cānı fedâ

Nice eyyâm yemez içmezdi o nūr
Etmedi zâhirde izhâr-ı fütür

Böyle bir kaç gün geçip derd ü elem
Hîç görünmezdi bize ol muḥterem

Geçmemişdi böyle bir hafta henüz
Dâğ-dâr olmuşdu ihvân leyl ü rüz

350 Kimse bilmez kimseniñ ahvâlini
Şerh eder bu bende kendi hâlini

İktidârım yok o hâli şerh için
Münkabız olmuşdu rûhum büsbütün

Hâme ‘âciz vaq‘ayı bildirmege
İnkıbâz-ı rûhumu şerh etmege

Hastalandı ‘âdetâ cân u benim
Kimseye ma‘lûm degil hâlim benim

Bir gece dehşetli bir rü’yâda ben
Rûhumu kıldım merâyâ-yı fiten

Şânki gitdim ben Medîne şehrine
Hâzret-i fahr-ı risâlet kabrine

Orda gördüm bir mu‘ammâ-yı ğarîb
Geldi rûh u cismime hâl-i ‘acîb

Mescid-i ‘âlî harâb olmuş bütün
Kubbe-i Hadrâ yıkılmış büsbütün

Ben ederken orda feryād u figān
Arqadan bir ses işitdim nāgehān

Der ki kōrkma böyle hālden sen şaķın
Qubbeyi tecdīd eder erbāb-ı dīn

360 Bu işāretdir ki şol qutb-ı cihān
Bu yıqanda irtihāl eyler hemān

Çün uyandım uyqudan oldum hāzīn
Añladım gitmek gerek ol qutb-ı dīn

Büsbütün rūhumda artdı hūzn ü ğam
Rāhatı selb eyledi derd ü elem

Ba'zılardan şordum ol sulţānımı
Ol muqaddes pīrimi cānānımı

Vermedi hīç kimse bir şāfī cevāb
Rūy-ı rāhat büsbütün çekdi niqāb

Ben bu hāl üzre yanardım derdime
Bir tesellī bulmadım hīç kendime [18]

İbtidā-yı sāl-i hicretde henüz
Geçdi biñ üç yüz yigirmiden toquz

Hem yigirmi dört idi mâh-ı Şafer
Yevm-i hamsiñ öyle vaqtıydi meger

Hzretim etmiş bu dünyādan sefer
Bu fakıre geldi dehşetli haber

Mātem-i dehşet-fezādır o şabāh
Etdi rü'yā-yı mu'ammā iftitāh

370 Bu vücūdum ra'şelendi orda hep
Dergeh-i pīrāna gitdim der-‘aķab

Bir refiķim hücreye aldı beni
Gördüm orda na'ş-ı gufrān-naķşını

Gördüğümde artdı eski dehşetim
Bir mücessem nūr idi ol hāzretim

Hücre-i ‘uzmāya pīr-i muķterem
Kaşr-ı cennetden nişān verdi o dem

Kendimi gördüm ki pek dermāndeyim
Başka bir rūh başka bir ‘ālemdeyim

ķudretim yoķ o demi ta'rif için
Başkalaşmışdı bu ‘ālem büsbütün

Söz uzandı gerçi ey ihvân-ı dîn
Söyledir hicrân-ı şeyh-i bihterîn

Hâzirûn oldukça temkîn eyledi
Hâzreti techîz ü tekfîn eyledi

Hizmet-i ğaslinde vardı hayli zât
Lâkin onlardan üçü etdi şebât

Şol mücâvir hâzreti ğasl eyledi
Hâfız Aḥmed nâm-ı pāk-i emcedi

380 Şu dökerdi her iki merd-i kavî
Muştafâ Hilmî idi Tîmürceví

Bir refîki var idi Hâfız Sa‘îd
Ġasl ederdi işte bu üç müste‘ad

Biz de etmişdik teberrük orda hep
Bir kaç ihvân u havâdim bā-edeb

Hizmete etdi o zâtlar iştirāk
Her biri derlerdi واروحى فداك¹³⁴

¹³⁴ Ey, ruhum sana feda olsun!

Oldı hâzret o gece mihmânımız
Öyle bir mihmân ki o öz cânımız

Bir çok ihvân aḥşam ‘avdet etmedi
Ḥatm-i *Ḳur’ân* ḥatm-i tehlîl eyledi

Pâs-bân-ı na‘ş-ı pāk-i emcedi
Sâlifü’l-‘arz Muştafâ Ḥilmî idi

Dîgeri Ya‘kûb idi dil-dâdesi
Ḥâzret-i şeyḥiñ birâder-zâdesi

Ḥâfız İsmâ‘îl biri ḥizmetcisi
O gece bunlardı ḳuṭbuñ bekcisi

Cum‘a gün geldi bütün ihvânımız
Şu‘belendi mevce-i efgânımız [19]

390 Āh u vâh etdikce ihvân-ı güzîñ
İbtisâm etdi o tâbût-ı berîn

Feyz ü te’sîr eyledi çün intişâr
Ağladı ol ḥâzrete dâr u diyâr

Ḥatm-i *Ḳur’ân* çok tekerrür eyledi
Ḳalb-i ḳâsîler tenevvür eyledi

Aldık ordan Һazretiñ tábütunu
Naql için Һabre ten-i nāsütunu

Her bir ihvān duymamışken genc ü pîr
Hadden efzūn oldu bir cemm-i ğafir

İnzimām etdi gören ihvān-ı dīn
Barmağ üstünde getirdi mü'minīn

Bāyezīd'de çün tamām oldu şalāt
Hāzreti yüklendi şaf-beste zevāt

Çayşeri Hāzım Efendi-yi hümām
Şeyhiñ emriyle o dem oldu imām

Bāyezīd'e çün tamām oldu şalāt
Hāzreti yüklendi şaf-beste zevāt

Defn için geldik Süleymāniyye'ye
Çün erişdik o me'ālī türbeye

400 Hāzretiñ tábütunu koyduğ yere
Muttaşıl Һabr-i Ziyā-yı servere

Şānki verdi baş başa pîr ü mürīd
Merhabālaşdı iki dürr-i ferīd

Sûre-i Yâ-Sîn okundu bir zamân
Sûre-i Mülk eyledi hem iktirân

Hep müsâbıklarđı ħâfız-ı kirâm
Her biri meşhûr-ı ħurâ³-ı be-nâm

Ķabr-i pür-nûru tamâm oldu o dem
Ķabre ħondu cism-i pîr-i muħterem

Zâhiren meşhûdum oldu işte bu
Sâlikân küll Fâtiħa İħlâş oħu

Raħmetu'llâhu 'ale'r-rûħi'l-ħasen¹³⁵
Fevziyâ mesmû'ũnu şerħ eyle sen

Çünkü meşhûdâtımı etdim beyân
Diñle mesmû'âtımı ey sâlikân

İrtihâlden bir gün aħdem nûr-ı cân
Sâ'at onda çeşmini açmış hemân

Söylemiş ezvâcına ol ħûb-rû
Bu daħıħa etmek isterim vuzû

¹³⁵ Allah'ın rahmeti güzel ruhun üzerine olsun!

410 O muhadderler edip teşmîr-ı sâk
Aldırır âb-dest oña bi'l-ittifâk

Der benim şol hırkamı ilbâs ediñ
Hem iki serhatligi siz giydiriñ

Hem seriñ seccâde-i irşâdımı
Rabb'ime îşâl edem feryâdımı

Burdadır nefse şefâ'atle zafer
Sekr-i mevti hem vuzû teshîl eder [20]

Çün tamâm olmuş bu işler der-‘aķab
İttikâ etmiş firâşa bā-edeb

Kıbleye karşı alıp vaz‘iyyeti
Sırr u ahfâsından etmiş niyyeti

Mā-sivādan göz yumup pîr-i münîr
Çok tazarru‘ eylemiş ol dest-gîr

Böyle bir sâ‘at kadar zâr eylemiş
Maħva düşmüş keşf-i esrâr eylemiş

Gözlerinden yaş akıp etmiş fiğân
Çok şefâ‘at eylemiş ol nûr-ı cân

Bir beşâşetle açıp çeşmânını
Müjde etmiş hâl ile ihvânını

420 Az oturmuş pek beşâşetle o nūr
Başka bir feyz-i Hudâ etmiş zuhūr

Der-‘aķab yatmış firâş-ı mevtine
Göz yumup ol dem sükût etmiş yine

Zevce-i maķbûle-i ‘abd-i İlâh
Şol reşide ẖvâce-i ‘işmet-penâh

Rüy-ı pāk-i hâzreti mess eylemiş
Ba‘z-ı riķkatlı kelâmlar söylemiş

Reşk-i ķalbi eylemiş gözden nişâr
Şöyle istifsâre etmiş ictisâr

Ey muķaddes pîrimiz üstâdımız
Ey mu‘azzam reh-ber-i irşâdımız

Bizlere artık vedâ‘ mı eylediñ
Bizleri yakdıñ kavurduñ n’eylediñ

Biz bu hâli görmeyiz zann etmişiz
Biz ne fūrkatlı zamâna yetmişiz

Bu ne fûrkat bu ne dehşetdir bugün
Bendegānîñ hep yetîm oldu bütün

Bu vedâ‘ eyyâmı mı ey nûr-ı ‘ayn
El-vedâ‘ artık sevinsin hûr-ı ‘ayn

430 Sen gidersiñ sevgili Sübhân’ıña
Bir vaşiyet var mı hiç ihvânıña

Vermek istersiñ mübârek cānıñı
Kimlere terk eylediñ ihvânıñı

Çünkü duymuş bunları ol dest-gîr
Çeşmini açmış hemân pîr-i münîr

Şöyle fermân eylemiş pîr-i celîl
Hakk’a vuşlatdır merāmım müstaķil

Turmak olmaz gitmege söz vermişim
Şimdi rāh-ı rihlete ben girmişim

Söleyiñ ihvânıma benden selām
Ben helâl etdim hûkûku bi’t-tamām

Hakkını onlar baña etsin helâl
Etmesinler ağlayıp kesb-i melāl

Onları ben şeyhe teslîm eyledim
Nice kim hâl-i hayâtda söyledim [21]

Böyle söyler hem sükût eyler hemân
Hâl-i istiğrâk olur ol dem ‘ayân

Öyle geçmiş gecesi hâl-i sükût
Mest ü müstağrak imiş ‘âlî-nu‘ût

440 Böyle müstağrak iken nûr-ı Hudâ
Eylemiş Allâh diye bir kez nidâ

Bu nidâdan hücre etmiş ihtizâz
Şu‘le vermiş ism-i pâk-i bî-niyâz

Bunları zât-ı reşîde söyledi
Bu sözü takrîr ederken ağladı

Eylemiş te’şîr oña ism-i Celâl
Zâhir olmuş ‘âlem-i tavr-ı mişâl

Şöyle nakl etdi bize ol fâzıla
Nağş edildi ol nidâ levh-i dile

Öyle Allâh lafzını hiç duymadı
Lezzet-i ma‘nâ-yı lafza toymadı

O nidāya olmuşum hayret-nişār
‘Ömrüm oldukça o lezzet pāy-dār

O muḥadder gerçi böyle söyledi
Bunlarıñ izhārını kaçd etmedi

İnşirāh-ı kalb için şerḥ eyledim
‘Afvına mağrüren izhār eyledim

Baḥtiyār olsun o faḥru’l-ümmühāt
Rūḥ-ı pāk-i şeyḥe olsun ṭayyibāt

450 Böyle ḥāller çok vuḳū‘ bulmuş idi
Bir daḥi Taḥsîn Efendi söyledi

Bir gün evvel el-vedā‘ etmiş oña
Der ki artık yol görünmüşdür baña

El-vedā‘ etdim size artık bugün
Ben teveccüh eylerim Ḥaḳḳ’a bütün

Vāḳı‘ā bir kaç ay evvel söyledi
Ben mu‘ammer olmak isterdim dedi

Lākin artık istemem gitmek gerek
Vech-i Ḥaḳḳ’a cān fedā etmek gerek

Hem de bir kaç gün muḳaddem söylemiş
‘Ömrüme artık du‘ā yokdur demiş

Siz du‘ā etdikce ol dem muḳtarib
İster artık ‘abdini Rabb-i Mücib

Bir de şöyle söylemiş ol ser-firāz
Eylemiş bir hafta evvel keşf-i rāz

Şu me‘âlde eylemiş keşf-i buṭün
Zübdesi keşfinde olmuş rû-nümün

Bu gidişle ‘âkıbet ḫâkisterim
Bir güneşli günde ölmek isterim

460 Ben temennî eylerim Sübhân’ıma
Olmasın zaḫmet benim iḫvânıma

Çünkü eyyâm-ı şitâ oldu şedid
Berf ü bārân oldu ḫaddinden mezid [22]

Ol sebebden ḫâzret etmişdi recâ
Eylemiş dergâh-ı Ḥaḫḫ’a ilticâ

Öyle bir günde vuḫû‘ buldu vefât
Mişlini ender görürdü kâ’inât

Sāl-i Rūmî gāyesindeydi bu hāl
Çün bin üç yüz yirmi altı oldu sāl

‘Aşr-ı evvel olduğu gündü şubâṭ
Kā’inâtda var idi bir inbisâṭ

Pek müşābihdi bahār eyyāmına
Ġıbṭa eylerdi bahār hengāmına

Hāşılı ol kṭb-ı bî-hem-tā-yı dīn
Öyle günde öldü baḫ ḫalvet-güzīn

Āh u efgān eyledi hep ‘āşıkān
Söyledi tāriḫ-i mevtinden nişān

Ba‘z-ı şā‘irler ḫaşā’id söyledi
Her biri merşiyeye inşād eyledi

470 Nazm u neşri eyledi tāriḫ-i tām
Her biri etdi o pīre iḫtirām

Cümleden bir dānesi şu zāt idi
İrticālen şöyle tāriḫ söyledi

O idi bahriyyeli ehl-i himem
‘Āşık-ı şeyḫ şol ḫabīb-i muḫterem

Tārîḫ-i Manzûm Ḥabîb-i Edîb

Âh cenâb-ı Ḥilmî-yi kuṭb-ı zamân
Oldu bugün mücîb da‘vet-i Raḥmân

1329

Tārîḫ-i Menşûr-ı Ḥabîb-i Lebîb

Âh yâ Rabbî kuṭb-ı zamân
Cenâb-ı Ḥilmî bugün med‘uv-ı Raḥmân’dır

1329

Mümâ-ileyhden Zuhûr Eden Nazm-ı Müfred

[Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün]

A üstâdım maḳâm-ı vuşlat-ı Raḥmân’da ḳaldıñ sen
Va ḥünkârım mekân-ı ğurbet ü hicrânda yandım ben [23]

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Bu idi ol ḥazretiñ dil-dâdesi
Ḥazretiñ didârınıñ üftâdesi

Pek severdi ḥazret-i şeyḫim onu
Bende pek sevdim onuñ ‘irfânını

Ol sebebden eyledim tezkîr-i nâm
Raḥmete olsun vesîle bu kelâm

Rûḥ-ı şeyḥe Fâtiḥa baḥş eyle sen
Raḥmetu'llāhu 'ale's-şeyḥi'l-ḥasen¹³⁶

Merşiyeye

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

480 Deprenip derd-i derūnum sîne sūzân ağlarım
Ağlarım āh eylerim ḥayrân ḥayrân ağlarım

Söyleyin ey dostlarım var mı bu derdiñ çāresi
Çāresiz bir derde düşdüm gitdi cānān ağlarım

Bir zamān āgūş-ı luḫfunda emerken şîr-i 'aşḫ
Deşt-i hecr ü fūrḫatinde şimdiler ḫan ağlarım

Gösteriñ cānānımı rü'yāda olsun bir nefes
Gece gündüz ağlarım her yerde her ān ağlarım

Ağlarım göz yaşımı silmez bu dehr-i bî-emān
Özledim sulṫānımı fikrim perişān ağlarım

¹³⁶ Allah'ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Kim benim ta‘yîb eder bu hâl-i fūrkat-kârımı
Gitdi eyvâh ıuııb-ı dîn üstâd-ı ‘ırfân ağlarım

Sen ben ol da ağlama o servere bîgâne dil
Ağlamaz bîgâne lâkin ben firāvân ağlarım [24]

Fūrkatiniñ yađdı beni ey dest-gîr-i muııterem
Verdi hicrâniñ baña hicrân hicrân ağlarım

Rûııuña rûııumla teslîm etmek isterdim selâm
Belki kıoymaz perde-dâriniñdir Süleymân ağlarım

Söyleyiñ Fevzi bizimdir ey iki kııııb-ı cihân
Rüz-ı maıııerde beni terk etmeyiñ kıan ağlarım

Kitâbe-i Seng-i Mezâr-ı Hâzret Kııııdise Sırruhu

490 Pîr-i rûııen ‘ârif-i bi’llâh kıııııbu’l-evliyâ
ııani işneyn-i cenâb-ı hâzret-i Aıımed Ziyâ

Manııııb-ı feyz-i buııün-ı kevııer-i peygamberi
‘Abd-i şâfi mazhar-ı sırr-ı bekııâ-yı kibriyâ

ııeyııı Hasan Hılmî Efendi hâzret-i faııru’ıı-ııüyüııı
Burda medfündür o zât-ı menba‘-ı hılm ü hayâ

Bir yetişdirmişdi Şeyhi kendine etmişdi yār
Görmemişdi mişlini ‘aşında çeşm-i etkiyā

İrtibā-ı kalb edip gör ki ne feyz eyler zühür
Öldü zann etme haķıķatde onu sen Fevziyā

Ŧur oķu İhlāř ile bir Fātiħa ol muntazır
Maħzen-i feyz-i İlāhi’dir ħubūr-ı ařfiyā

24 Őaferü’l-ħayr Sene 1329 ve
10 ŐubāŦ Sene 1326 Yevm-i Perşembe, 10-8 [25]

Der-Beyān-ı Ħavāriķ-ı ‘Ādāt

[Fā’ilâtün Fā’ilâtün Fā’ilün]

Ħazret-i Ħilmî mükerrerem zāt idi
Her umūru ħāriķ-ı ‘ādāt idi

Lākin o zāt-ı me‘ālî-menķabet
Eyledi yoķluķda kesb-i mefħaret

Perde etdi zātına maħviyyeti
Dā’imā yoķluķ idi her ‘ādeti

Her zamân yoqluğ idi her bir sözü
Bir mücessem yoqluğ olmuşdu özü

500 Muṭlaḳā yoqluğ idi ser-māyesi
İşte bu yoqluğla artdı pāyesi

Böyle bir yoqluđda bulmuşdu vücūd
Maḳşadı olmazdı hıç būd u nebūd

‘Ālemi şatmışdı bir geçmez pula
Bir ‘alāḳa yoğ idi dünyā ile

Gerçi ḫāliş bendegān-ı Kirdigār
Ḫāriḳ-ı ‘ādāta etmez i‘tibār

İstiḳāmetdir onuñ nezdinde yol
İstiḳāmetle bulur rāh-ı vuşul

Hep ‘ubūdiyyetdir aḳşā-yı merām
Bu ḫuşūşa eyler onlar ihtimām

Vuşlat-ı Ḫaḳḳ’ı o merdān-ı Ḫudā
Ḫāriḳ-ı ‘ādāta etmezler fedā

‘Aşḳ-ı Ḫaḳḳ’dır maḳşad-ı erbāb-ı dil
Vaşl-ı cānāndır merāmı müstaḳil

İster o cānānınıñ öz zātını
N'eyler onlar hāriķ-ı 'ādātını

Maķşad-ı aķsā ki Şems-i zāt olur
Bu müzāhir hep oña mir'āt olur

510 Hep müzāhirden zuhūr eyler Őu'ün
'Aks eder mir'āta fer'-i gūne-gūn

Hāriķ-ı 'ādāt olur 'aks-i zılāl
Zıll ile meŐgūl olur mu ehl-i hāl

İstemez[ler] gerçi onlar hāriķa
Berķ urur lākin nüfūs-ı nāṭıka

Çün nüfūs-ı nāṭıka pür-tāb olur
Onda her dem hāriķa eyler zuhūr

Őems-i zātın pertevindendir o nūr
Ol sebebden hāriķa maķbūl olur

Her kerāmet gerçi ihsān-ı İlāh
Ondan eyler ba'z-ı ṭālib intibāh

Ol sebebden burda taķrīr eyledim
Hāriķ-ı 'ādāt-ı pīri söyledim

Hâl-i şeyhden söyleyem bir kaç mişâl
Mâ-‘adâsından sen artık ‘ibret al [26]

Hârîka

Söyledim evvelce takrîrimde ben
Geyve’ye gitmişdi ol nâzük-beden

Eyledi orda tavaṭṭun çün zamân
Sâyesinde çok yetişdi sâlikân

520 Orda pek çok hârîk-ı ‘ādâtı var
Feyzini eylerdi her dem âşikâr

Şöyledir baḡ işte ez-cümle biri
Var kıyâs et vaḡ‘aya dîgerleri

Bir böcekcik bâḡlara verdi ḡasâr
Hep ahâlî ondan etdi ıztırâr

Bu belânıñ çâresi yokdur hemân
Ehl-i emlâk eyledi zâr u fiḡân

Dem-be-dem artardı ol mûzî böcek
Müşkil oldu onları def eylemek

Çok ʿilâc eylerdi ehl-i ihtisâş
Mümkün olmazdı o hayvândan halâş

Geldi şeyhe ʿâkıbet bir kaç kişi
Söyledi onlar bu hâl-i şürişi

Raḥm ü şefkatle ederken istimâc
Eylemiş bir emr ü tedbîr iltimâc

İstemiş ol demde bir miqdâr türâb
Üflemiş toprağa şeyh-i müsteṭâb

Söylemiş ihvânına ol nûr-ı cân
Bu türâbı bâğlara serpiñ hemân

530 O böcekler maḥv olur der-ḥâl bütün
Bâğdaki maḥşûller artar büsbütün

Emr-i şeyhe eylemişler ittibâc
Eylemişler o türâbdan intifâc

Müslimîniñ mâlları maʿmûr olur
Bâğlarında o böcek etmez zuhûr

Ġayr-ı müslimler ederler ilticâ
Ḥazret-i Ḥilmî'ye eylerler recâ

Müslimânlar luṭfuñu gördü bütün
Ġayr-ı müslimler ḫarâb oldu bugün

Onları luṭfuñla dil-şâd eylediñ
Bâĝları bir demde âbâd eylediñ

Eyeriz nezdiñde da'vâ-yı ḫuḫûḫ
O böcekler bizde var onlarda yok

Cümle bâĝlar bâĝçeler hep muttaşıl
Müslimân dil-şâd olur bizler ḫacıl

Mâl-i müslimde ḫarâr etmez böcek
Bizleri bu luṭfa eyle müşterek

Maḫv olup gitsin böcekler ortadan
Bizleri ḫurtar bu müşkil varṫadan [27]

540 Merḫamet ḫıl bizlere Allâh için
Luṭfuñu bizden dirîĝ etme bugün

Diñledi rikḫatle şeyḫ-i müsteṫâb
Merḫametle onlara etdi ḫiṫâb

Müslimânlardan alıñ bir parça ḫâk
Eyleyiñ bu luṭfa siz de iştirâk

Siz oluñ luţf-ı Hudâ'dan hişşe-dâr
Çünki Raĥmân'dır cenâb-ı Kirdigâr

Eyleyince emr-i şeyĥe inkıyâd
Oldular hep ġayr-ı müslimler de şâd

Luţf-ı Haĥķ'a oldu onlar müşterek
Maĥv u nâ-bûd oldu ol müzî böcek

Rûĥ-ı şeyĥe Fâtiĥa baĥş eylesin
Raĥmetu'llâhu 'ale'r-rûĥi'l-ĥasen¹³⁷

Ĥârîķa

Geyve'de sâkin iken ol nûr-ı cân
Böyle bir vaķ'a daha olmuş 'ayân

Zâhir olmuş orda bir dâ'ü'l-baĥar
Eylemiş zirâ'a îrâş-ı zarar

Ĥastalanmış cümle ĥayvân ber-devâm
Yok sirâyet etmedik bir yer tamâm

550 Çünki ĥayvânlar olurlarmış telef
Ĥalmaz olmuş 'âdetâ hiĥ bir ĥalef

¹³⁷ Allah'ın rahmeti güzel ruhun üzerine olsun!

Sa'ı ederken bir tarafından gece gün
Bulmamış bir çäre baytarlar bütün

Çokca tedbîr eylemiş iş erleri
‘Aciz ü dermânde kalmış her biri

Hzrete etmişler artık ilticâ
Eylemişler zât-ı pâkinden recâ

Qıl ‘inâyet bizlere ey zât-ı pāk
Eyledik rāh-ı harāba insilāk

Emr edip zirā‘a ol kuṭb-ı cihān
Bir kazan Şu celb eder ol dem cihān

Bir kaşide ol Őuya der-ḥāl oqur
Hangi ḥayvān içse ondan qurtulur

İçmeyenler hep olur maḥv u helāk
Böyle az müddetde olmuş Geyve pāk

Kim duyup geldiyse der-ḥāl sū-be-sū
Ḥasta ḥayvāna yetişdirdiyse Şu

Qatresi ḥayvāna te’şîr eyledi
Hzret-i Őeyḥ böyle takrîr eyledi

560 Gerçi Hâk te'sîrini halk eyleyen
Dikkat et kimdir sebep ey gül-beden

Çok kaşâ'id çok hizib var çok havâş
Hem de var da'vâ-yı ehl-i ihtisâş [28]

Böyle yapmış varsa takrîr eyleyiñ
Evliyâdan başka varsa söyleyiñ

Küh-i esrâr-ı İlâhî'dir velî
Nefhası feyz-i Hudâ'dan muncelî

Rûh-ı pîrden müstefid et sen seni
Raḥmetu'llâhu 'ale's-şeyhi's-seni¹³⁸

Hârîka

'İşrete igfâl edilmiş bir mürîd
Eylemiş mey-ḥâneye 'azm-i şedîd

Çün 'azîmet eylemiş mey-ḥâneye
Hem qarışmış zümre-i mestâneye

Zâhir olmuş orda bir ḥâl-i 'acîb
Olmamış mey-ḥâneye girmek naşîb

¹³⁸ Allah'ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

Ḥazret-i Ḥilmî zuhûr etmiş hemân
Zann edersin bir tûvânâ pehlevân

Ḥiddet ü şiddetle tekdîr eylemiş
Şöyle bir tehdîd ü ta'zîr eylemiş

570 Bir 'aşâ tutmuş elinde kûtb-ı dîn
Der bu dâr-ı fıskâ sen girme şaşkın

Görmemiş lâkin bu ḥâli dîgerân
Çünkü ol bir şahşa maḥşûş imtiḥân

Girmege cebr eylemiş onlar bütün
Tutmuş o râh-ı firârı büsbütün

Görmüş onlar ki bu olmaz müşterek
Haydi dîger bir yere gitmek gerek

Gitmiş onlar başka bir mey-ḥâneye
Böyle bir kaç mecma'ı mestâneye

Her birinde zâhir olmuş kûtb-ı dîn
Ḥâl-i sâbık vechile olmuş mu'în

Ḥaşılı mey-ḥânenen etmiş firâr
Ḥazret-i Ḥilmî'ye gelmiş zâr u zâr

Tevbe istiğfâr edip âh eylemiş
Mâ-sebağ aḥvâle ikrâh eylemiş

Mâcerâyı naql ü taḫrîr eylemiş
Ḥazret-i Ḥilmî'ye bir bir söylemiş

Çünkü mürşiddir nigeḥ-bân-ı mürîd
‘İbret al bu vaḳ‘adan ol müstefid

580 Rûḥ-ı şeyḫe kıl murâbıt sen seni
Raḫmetu’llâhu ‘ale’s-şeyḫi’s-seni¹³⁹

Ḥârîka

Ḥazret-i Aḫmed Ziyâ-yı dest-gîr
Bir ziyâfet eylemiş cennet-maşîr [29]

Ḥazret-i Yûşa‘da etmişler qarâr
Bir güzel mevki‘ ederler ihtiyâr

Ḥazret-i Ḥilmî o gün mevcûd imiş
Bir ağac altında iskân eylemiş

Bir ḫaşıde söylenir tuymuş o nûr
Eylemiş bir başka elḥânda zuhûr

¹³⁹ Allah’ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

O kırâ'at gerçi çok mesbûk idi
Öyle bir lahın işitmiş yok idi

Başka bir dürlü maķāmdır görmüş o
Hâzret-i Aḥmed Ziyâ'ya şormuş o

Bu maķāmı kimdir icād eyleyen
Nağmesiyle bizleri şād eyleyen

Hâzret-i Aḥmed tebessüm eylemiş
Hem lisân-ı ḥāl ile sensiñ demiş

Nağme-i dil-süz olan laḥn-ı sürür
Hâzret-i Hilmî'den eylermiş zuhür

590 Mazḥar-ı sırr-ı kelām olmuş o cān
Nağme-i lāhūta olmuş tercemān

Sırr-ı aḥfā nağme-dār olmuş meger
Rūḥ-ı 'ālīye vürüd etmiş eşer

Kendini kendi ederken nağme-dār
Rūḥunu o nağmeye kılmış medār

Kendini maḥv eylemiş nūr-ı Hudā
Bilmemiş nerden gelir laḥn u şadā

Şahva gelmiş hâzret-i pîr-i münîr
Hâzret-i Hilmî cenâb-ı dest-gîr

Başka bir hâlet zühûr etmiş o ân
Nağmeyi kendinde duymuş ol zamân

Neş'elenmiş hâzret-i Aḥmed Ziyâ
Tâc-ı faḥrım nûr-ı 'ayn-ı aşfiyâ

Hâzret-i Hilmî'ye fermân eylemiş
Bu maḳâmı hıfz edîñ artık demiş

Bu maḳâmdan bâ'demâ ayrılmayîñ
Laḥn-ı mezkûrdan şaḳın dūr olmayîñ

İşte kırk yıldır dedi o pîr-i Hâḳ
Müştehirdir bizde laḥn-ı mâ-sebaḳ

600 İşte el-yevm şimdi her iḥvân oḳur
Hâzret-i Hilmî'den etmişdir zühûr

Laḥn-ı Hilmî'dir ki îcâd eyledi
Ehl-i zevḳiñ ḳalbini şâd eyledi

Rûh-ı şeyhe eyle minnet-dâr seni
Raḥmetu'llâhu 'ale's-şeyhi's-seni¹⁴⁰

Ḥārîka

Hastalanmış bir çocuk gâyet vaḥîm
Vâlideyni vaḳ'adan olmuş elîm [30]

Her eṭibbâ 'âciz olmuş âşikâr
Zâhir olmuş onda ḥâl-i ihtizâr

Vâlideyniñ o meger bir dânesi
Eylemiş feryâd pederle annesi

Baş ucunda annesi efgân eder
Âh ile esvâka düşmüşdü peder

Ḥazret-i Aḥmed Ziyâ'ya gelmiş o
Der ki imdâd et bize ey ḥüb-rû

El-meded gitdi gider cân pâresi
Tâ cigergâhdan açılmış yarası

Gerçi kesdik biz ḥayâtından ümîd
Luṭf u himmetden bizi ḳıl müstefîd

¹⁴⁰ Allah'ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

610 Hâzret-i Hilmî o dem mevcûd imiş
Hâzret-i Aḥmed Ziyâ emr eylemiş

Git oḡu nıṣf-ı kaṣîde ḡastaya
Ḳıl tesellî vâlid-i dil-besteye

Lîk nıṣfından ziyâde etme sen
Gitmek ister emr-i Ḥaḡḡ'a cān u ten

Ol muḡaddes ḡıdve-i erbâb-ı ḡâl
Eyler ol dem emr-i Őeyḡe imtişâl

Der-‘aḡab eyler ‘azîmet ḡastaya
Raḡm eder ol ḡonce-i nev-resteye

Bir de baḡmıŐ ḡâlet-i mevti ḡarîb
İḡtizârîñ Őiddeti ḡâyet ‘acîb

Pençesin urmuş oña peyk-i ecel
Ortada mevt ü ḡayât eyler cedel

Yok ḡayâtı mevt onu mâl eylemiş
Her ‘uzuv ta‘îl-i işḡâl eylemiş

Çünki görmüş bu ḡarâ’ib dehŐeti
İḡtizâz etmiş ‘urûḡ-ı raḡmeti

Ehl-i beyte ھاıvet emr etmiş o dem
Yalnız kalmış o şeyh-i muhterem

620 Çün kırâ'at eylemiş birkaç faşıl
Direnirmiş hasta ol dem muttaşıl

Nışfa geldikde kaşide nâgehân
Göz açıp kalkmış o hasta nev-cüvân

Rahm ü şefkat mevce-dâr olmuş bütün
Emr-i üstâdı unutmuş büsbütün

Bir kaşide orda ikmâl eylemiş
Hastamız sağlar gibi söz söylemiş

Vâlideyni eylemiş kesb-i neşât
Zâhir olmuş hastada bir inbisât

Nâ'il olmuş ber-hayât-ı tâzeye
İstemiş çıksın der ü dervâzeye

Hâşılı ol tıfl-ı bîmâr ölmemiş
Refte refte kesb-i şıhhat eylemiş

Çünkü duymuş hazret-i Aħmed Ziyâ
İltifât etmiş o fahru'l-evliyâ [31]

Sen naşıl etdiñ cesâret ey Hasan
Tutmadıñ tenbîhimi sen yâ neden

Ben saña ikmâlini emr etmedim
O cesâret râhına ben gitmedim

630 Bu tecellîde sen etdiñ ihtisâş
İltimâsıñla çocuk buldu halâş

Çünkü sen zımnında tutduñ hastayı
Hağ da ihyâ eyledi nev-resteyi

Evliyâ’u’llâh’da vardır böyle hâl
Onlarıñ nezdinde mümkündür muhâl

Emr-i Hağ’la onlar eyler iltimâş
Böyle hâli mümkün olmaz ihtisâş

Nür-ı ‘aynım ‘ibret al bu vağ‘adan
Bir qarâr verme şağın fikr etmeden

Vağ‘a-i Belkıs’a bağ sen kıl kıyâş
Ordan et bu mâcerâyı iktibâş

N’eyledi gör ol Süleymân-ı nebî
İşte bu Ağmed Ziyâ’nıñ mezhebi

Muĸtedāya ħāzret-i Aĸmed Žiyā
Şeyĸ-i şānī Aşaf bin Berĸiyā

Gör ki şol faĸr-ı risālet n'eyledi
Nice biñ Āşafı cem' eyledi

Böyle zāt ümmetde çoĸ eyler zuhūr
Nice yüz biñ Āşaf'a meydān oĸur

640 İşte Ħilmī ħāzreti dürr-dānesi
Āşafān-ı ümmetiñ bir dānesi

Rūĸ-ı şeyĸe kı l murābıt sen seni
Raĸmetu'llāhu 'ale's-şeyĸi's-seni¹⁴¹

Ħāriĸa

Zevce-i pīrim Reşīde ħāzreti
Şeyĸ severdi ol zekā'ī fiĸratı

Şoĸbet eylerken onuñla nūr-ı cān
Raĸm ü şefĸat feyzini kılmış revān

Bir ĸuşūşu himmet-i va'd eylemiş
Va'dini zāhirde ifā etmemiş

¹⁴¹ Allah'ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

Şöyle bir kandîl şabâhı ol münîr
Hücrede âb-dest alırken dest-gîr

Karşısında zevcesi etmiş kıyâm
Kalbini bu hâtıra tutmuş tamâm

Va'd ile şeyhim sevindirdi beni
Lâkin infâz etmedi o va'dini

Bu havâtırla cidâl eylerken o
Der-‘aķab etmiş tebessüm hûb-rû

Ol Reşîde hanıma dönmüş hemân
Şöyle fermân eylemiş kûtb-ı cihân [32]

650 Baķ hanım nefsim baña raķm eyliyor
Va'diñi sen etmediñ ifâ diyor

Böyle söylerken vuzûda ber-devâm
Şöylece keşf-i derûn eyler tamâm

‘İbret al bu vaķ‘adan nûru’l-‘uyûn
Çünkü eyler evliyâ keşf-i derûn

Çün cevâsîsü’l-ķulûbdur evliyâ
Evliyâ nezdinde sen etme riyâ

Sâlifü'l-ma'rûz havâtır sâdedir
O mehâlikden bütün âzâdedir

Bu havâtır gerçi vermez bir keder
'İbret al da eyle mühlikden hâzer

Böyle zata müntesib kııl sen seni
Raḥmetu'llāhu 'ale'ş-şeyḫi's-seni¹⁴²

Ḥārīka

Ḥaccını ikmāl edip pīr-i münīr
'Avdet eylerken cenāb-ı dest-gīr

Şehr-i Yeşrib'den vedā' eylerken o
Toplanır ehl-i Medīne sū-be-sū

Bir tehālükle gelir bāy u faḫīr
Ḥazreti teşyī' eder cem-i ḡafīr

660 Ḥāzır olduğda o dem taḫt-ı revān
Ser-muḫavvim diz çöker ol dem hemān

Nerdübān eyler muḫavvim zahrını
Tā ki binsin ol kerāmet ma'deni

¹⁴² Allah'ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

O ‘Arab ister ki etsin intifâ‘
Bu huşûşdan hâzret eyler imtinâ‘

Hâzrete ısrâr eder şeyhu’l-‘Arab
Zâhrını egdikce egmiş bâ-edeb

Der dirîğ etme şafâ-yı fâhrını
Kıl kudümüñle müşerref zâhrını

Yâ efendi seyyidî sen kıl kerem
Baş ayağın re’sime ey muhterem

Gör muqavvimler re’îsi n’eylemiş
Hâzreti bu hâle irzâ eylemiş

Çünkü başmış zâhrına kuṭb-ı cihân
Ol muqavvim neş’elenmişdi hemân

Vak‘adan akrânına fahr eylemiş
Kimse onlardan bu hâli görmemiş

Hîç bedâvetde görülmüş şey degil
Ser-muqavvim kendini etsin zelîl

670 Zillet ü taḥkîre katlanmaz ‘Arab
Bâ-huşûş kavminde şahş-ı münteḥab

Dâ'imâ tevķire ragbet eyler o
Etmez o şâh-ı cihâna ser-fürü [33]

Eñ faķiri zilleti etmez kabül
Böyledir onlarda âdâb u uşul

Ėşılı kâr eylemiş enfâs-ı pîr
O muķavvim kendini etmiş Ėaķîr

Evliyâ eyler taşarruf sũ-be-sũ
Belki Ėayvânlarda eyler ser-fürü

Evliyâ ağvâlini redd etme sen
Rağmetu'llâhu 'ale's-řeyĖi'l-Ėasen¹⁴³

Ėârîķa

Ėâfız AĞmed Ėazreti naķl eyledi
Ťarz-ı âti vechile o söyledi

Ėün Medîne şehrine varmış o pîr
Ėazret-i Ėilmî cenâb-ı dest-gîr

On sekiz gün Ėazret-i ķuŤb-ı cihân
Onda olmuşdu müsâfir ol zamân

¹⁴³ Allah'ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Orda olmuş şöyle bir hâl-i ‘acîb
Zevcesi olmuş yedi yıl muztarib

680 Var imiş o zevceniñ bir yarası
Olmuş onlar ‘illetiñ âvâresi

Göz verir ol yara on yerden vaḥîm
Zâhir olmuş onda bir hâl-i elîm

Çok eṭibbâ eylemiş sa‘y-i medîd
İzṭırâbı dem-be-dem olmuş mezîd

Hîç kabûl etmez o yara iltiyâm
Lâzım olmuş ‘uzvunu kesmek tamâm

Hâfız Aḥmed ḥâzrete ‘arz eylemiş
Zevceniñ aḥvâlini hep söylemiş

Bir teveccüh eylemiş kuṭb-ı be-nâm
Yara birkaç günde bulmuş iltiyâm

İşte on beş yıl tamâm olmuş bugün
Ḥastalıktan bir eṣer yokdur bütün

Evliyâ eyler tedâvî ḥastayı
İbtilâdan kırtarır dil-besteyi

İ'tikâd et ister etme sen bugün
Evliyâ ehl-i taşarrufdur bütün

Var cihânda evliyâ kurbânları
İşte o kurbânlar añlar onları

690 Evliyâyı añlamazlar münkerin
Evliyâ eyler bütün ihyâ-yı dîn

Evliyâdır vâriş-i peygamberî
Hâzretimdir o velîlerden biri

Hem velîdir hem de kuşb-ı evliyâ
Hâzret-i Hilmî fedâ-kâr-ı Ziyâ

Qıl maḥabbet ḥâzret-i Hilmî'ye sen
Raḥmetu'llâhu 'ale's-şeyḥi'l-ḥasen¹⁴⁴ [34]

Hâriqa

Şehr-i Yeşrib'de olurken ḥâzretim
Orda miḥmânken veliyy-i ni'metim

Mîr-alay varmış Ḥalîl Beg orda hem
İntisâb etmiş o zât-ı muḥterem

¹⁴⁴ Allah'ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Şöyle bir gün Һazretiñ nezdinde o
Bir Һavâtırla oturmuş rû-be-rû

Param olsa şeyhe verseydim biraz
Himmetiyle nefse olsam çâre-sâz

Bir hediyem yok ki versem Һazrete
Ol sebeble nâ'il olsam himmete

Böyle söylerken derûnundan o zât
Қalbini keşf eyler o 'âlî-şifât

700 Һazret-i Һilmî o şefkatlü peder
Der-‘aқab bir çok mebâlig lutf eder

Şöyle söyler Һazret-i pîr-i celîl
Var zarûret sende ey mîr-i Һalîl

Al da git def-i zarûret eyle sen
‘Â'ileñle var ziyâfet eyle sen

Böyle gördükde Һalîl Beg şeyhini
Һayrete müstağrak eyler kendini

Һayretinden ağlayıp âh eyler o
Naql eder bu mâcerâyı sû-be-sû

Hâfız Aḥmed ḥazretinden diñledik
Biz de naql etdik teberrük eyledik

Rabṭ-ı kalb et ḥazretiñ bil ḳadrini
Raḥmetu'llāhu 'ale's-şeyḫi's-seni¹⁴⁵

Hāriḳa

Şehr-i mezkūrda müsāfirken o pīr
Şāh-ı kevneynden olurken müstenīr

'Askerī kā'im-maḳāmından biri
Şeyḫ edinmişdi cenāb-ı reh-beri

O zamānda işte o ḳā'im-maḳām
Bir siyāsetle edilmiş ittihām

710 Hābs edilmiş zūlm edilmiş bir zamān
Dem-be-dem bī-çāre olmuş nātüvān

Hāzrete etmiş tevessül sīneden
Tā ki ḳurtulsun o maḥbūs-ḫāneden

O tevessülde ederken iştiḡāl
Zāhir olmuş Hīlmi-yi şāḫib-kemāl

¹⁴⁵ Allah'ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

Müjde etmiş nātüvân bî-çāreye
Merhem urmuş o derünî yaraya

Vāh yazık çekdiñ meşakḳat gerçi çok
Pek yakın oldu ḥalāşıñ şübhe yok [35]

Böyle söylerken cenāb-ı dest-gîr
İhtirāz etmiş sevincinden faḳîr

Bu zuhūrātdan biraz geçmiş hemān
Bir mübeşşir zāhir olmuş nāgehān

O faḳîri orda tebşîr eylemiş
Çık yürü taḥlîş-i cān etdiñ demiş

Şād u ḥandān olmuş ol ḳā'im-maḳām
Vaḳ'ayı şerḥ eylemiş bi'l-ihtimām

Müjdeyi evvelce aldım ben demiş
Şeyhîniñ tebşîrini zıkr eylemiş

720 Hāfız Aḥmed ḥazreti naḳl eyledi
Ol zamānki müjdeci kendi idi

Rabıt-ı alb et azrete bil udreti
Rametu'llāhu 'ale's-eyi's-seni¹⁴⁶

aria

Bir alife var cenāb-ı Mutaā
Bir mūrīd-i muttai ehl-i afā

azret-i Amed Ziyā'ya mūntesib
Ondan almı hem ilāfetden naīb

Bir birāder-zādesi var asta-āl
astalıktan āyet olmu bī-mecāl

o tedāvi eylemi nice abīb
Yo o derde āre bulmadan naīb

Hey'et-i tıbbiyye vermiler arār
Bu arāra eylemiler ibtidār

Maa-ı re'se gidip [de] bī-nevā
Eylesin tā orda tebdil-i hevā

Yo idi lākin ayātından ümid
Olmaz o tebdil-hevādan müstefid

¹⁴⁶ Allah'ın rahmeti yüce eyhin üzerine olsun!

‘Ammisi almış getirmiş hâzrete
İlticâ etmiş harîm-i şefkate

730 Hâzret-i Hilmî nazâr kılmış o dem
Şefkat etmiş zât-ı pâk-i muhterem

Şûretâ hiddetli sözler söylemiş
Bir teveccühle şifâ-yâb eylemiş

Setr-i ahvâl eylemekdi ‘âdeti
Şefkate perde edinmiş hiddeti

Gevherin gevherci bildi kudreti
Raḥmetu’llâhu ‘ale’s-şeyhi’s-seni¹⁴⁷

Hârîka

Zât-ı sâbık ki cenâb-ı Muştafâ
Bir hikâyetle verir şadra şafâ [36]

Der ki bir meczûba etdim iktirân
Hacca gitmişdi o dem kuṭb-ı cihân

Ehl-i Yünân hem muḥâribdi bize
Başlamışdı gitmege ilk müfreze

¹⁴⁷ Allah’ın rahmeti yüce şeyhin üzerine olsun!

Şaḥş-ı mezbūr eyledi ḥall-i nükāt
Çünkü erbāb-ı keşifdendi o zāt

Söyledi bir çok küşūfātdan ḥaber
Her biri şıḥḥatde ḳavl-i muʿteber

Şöyle oldu o küşūfātdan biri
Var ḳıyās et sen oña dīgerleri

740 Der ki ḥacc etdi Ḥasan Ḥilmī bu sāl
Ḥaḳḳımızda bu olur ferḥunde fāl

Bizlere çok luḫf-ı Ḥaḳḳ eyler zuhūr
Ehl-i ḥaccıñ ḥacları mebrūr olur

Hem muẓaffer eyler Allāḥ devleti
O ʿaziziñ āb-ı rüyı ḥürmeti

Muḫlaḳā Yūnāniyān maḡlūb olur
ʿAsker-i dūşmen bütün menkūb olur

Sāye-i Ḥilmī'dedir bu cilveler
Evliyāya Ḥaḳ neler vermiş neler

Çün bu dürlü mācerā oldu hemīn
Ġālib ü maḡlūb için yoḳdu yaḳīn

Başladı Yūnān ile h̄arb ü cidāl
Her taraf etdi cidāle iştigāl

Ġālib olduk ‘ākıbet Yūnān’a biz
Hürmet-i Hilmî idi h̄iç şübhesiz

Şüphe etme böyle h̄aller çok olur
Evliyādan eyler envā‘-ı zuhūr

Rabt-ı kalb et h̄azret-i Hilmî’ye sen
Raḥmetu’llāhu ‘ale’s-şeyḫi’l-ḥasen¹⁴⁸

H̄ariqa

750 Geyve’de meskūn iken ol nūr-ı cān
Köylü iḫvānlar gelirler bir zamān

Söyleşirler yolda bir ḫaylî kelām
Baş ederler hep kerāmetden müdām

Der ki onlar evliyādır şeyḫimiz
Şeyḫimizden çok kerāmet görmüşüz

Şübhemiz yok o velîniñ şânına
Luḫfunu ibzāl eder iḫvānına

¹⁴⁸ Allah’ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

Bu sefer de zâhir olmaz mı ‘aceb
Eylesek bizler de iṭmi’nân-ı kalb

Şöyle bir hâl eylese ondan zühür
Ḳalbimizde mevc urur nūr üzre nūr

Vâsıl olduḡda o ‘âlî ḡazrete
Ġarḡ olunca bir me‘âlî nisbete [37]

Bizlere emr eylese bi’l-iltizâm
Ḳalkıñ iḡzâr eyleyiñ siz bir ta‘âm

İsm ü resmiyle ta‘âmı söylese
Biz ne zıkr etdik onu zıkr eylese

İ’tikâdı biz de te’yîd eyleriz
Ḥubb-ı şeyḡi dilde tezyîd eyleriz

760 Vaḡ‘ayı ta‘yîn ederler yolda hep
Bu ḡarâr üzre gelirler der-‘aḡab

Ḥazretiñ nezdinde eylerler ḡarâr
Ḥazret eyler mâcerâyı âşikâr

Her ne söylendi ta‘âm yâḡud yemiş
Ḥazret-i şeyḡ öyle fermân eylemiş

O qarârdan bir naķîşa qalmadı
‘Ayn-ı taķrîr üzre fermân eyledi

Hem de zımmen keşfini te’yîd eder
Bu teşâdüfdür diye taķyîd eder

Setr için keşf-i şahîhi ol münîr
Şöyle söyler onlara ol dest-gîr

Bir kerâmet şanmayîñ etdi zühür
Hâdişâtda böyle hâller çok olur

Birdir Allâh evliyâya şark u ğarb
Tür huzûr-ı evliyâda bi’l-edeb

Rabṭ-ı kalb et evliyâ’u’llâha sen
Raḥmetu’llâhu ‘ale’s-şeyhi’l-ḥasen¹⁴⁹

Hâriķa

Şol Hirâ Tâĝı’nda vardır bir maķâm
Belki dört sâ‘at çeker Beytü’l-Ḥarâm

770 Şerḥ-i şadriñ olduĝu yerdir o yer
Zirveye çıķmaķ da bir sâ‘at çeker

¹⁴⁹ Allah’ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

O yeri eyler ziyâret ba'z-ı zât
Çıkmağa gencler çekerler müşkilât

Der Hafız Taḥsîn Efendi ḥādimi
Biz çıkardık orda pîr-i ekremi

Ḥazretim hem ḥasta hem pek pîr idi
Zirveye çıkmaklığa zor eyledi

Lâkin olmazdı o yerde iktidâr
Çünkü gencler o yere pek zor çıkar

Her iki yandan tutardı ḥazreti
Yok idi aşlâ o pîriñ tākati

Böyle zaḥmetli iken pîr-i celîl
Şöyle bir söz söyledi ol dem delîl

Nâzil oldu burda İkrâ' sūresi
Zâhir oldu burda dîn menşūresi

Burda hem «لَا أَقْسِمُ»¹⁵⁰ etdi nüzûl
Burda Cibrîl ḥazrete buldu vuşûl [38]

¹⁵⁰ “Yemin ederim...”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Beled, 90/1.

Böyle söylerken delîliñ âdemî
İhtizâz aldı o şeyh-i ekremi

780 Bunları bilmez degildi pîr-i Hâk
Tâzelendi âteş-i tenvîr-i ‘aşk

Bir gârîbe gösterip pîr-i münîr
Çırpınıp çıkdı yedimden dest-gîr

‘Âdetâ uçdu şanırsıñ hâzreti
Bizleri hayretde koydu hâleti

Tırmanıp çıkdı o müşkil yolları
Koydu hayretde bu ‘âciz kulları

Hîç yorulmağdan ‘alâmet vermedi
Gözlerim bu dürlü hâli görmedi

785 Kıl hamıyyet hâzret-i Hilmî’ye sen
Raḥmetu’llāhu ‘ale’s-şeyhi’l-ḥasen¹⁵¹

Hārîka

Cenâb-ı şeyh kuddise sırruhu efendimiz Geyve’de medrese
‘âleminde bir kedisi olup dâ’imâ kendisine mu’nis olmağıla, bir

¹⁵¹ Allah’ın rahmeti güzel şeyhin üzerine olsun!

gün ortada hazretiñ ayaklarına tolaşmağda iken cenâb-ı Hasan Hilmî kudde sırru hazretleri «kedi senden bıktım artık öl» demesiyle zavâllı hayvân üç defa kendi lisânıyla hazret-i kuşba tazarru' etdiginden sonra, ân-ı vâhidde bir kenâra çekilerek bir-rûh kalmışdır. Cenâb-ı Hağ evliyânıñ nazâr-ı celâlinden cümlemizi mahfûz buyursun.

Hârîka

Bir bayrâm şabâhı şeyhimiz, veliyy-i ni'met efendimiz hazretleri Mağmûd Paşa Câmî-i Şerîfi hazîresindeki hâne-i sa'adetlerinden câmî-i şerîfe gitmek üzere iken, zevce-i muhteremeleri Hanîfe ve Emîne hanım efendiler, namâzdan sonra dergâh-ı şerîfe getirmezdence evvel, devlet-hânelerine uğrayarak teberrüken kendilerine bir miqdâr bayrâm hediyyesi ihsânını temennî etmeleri üzerine cenâb-ı Hasan Hilmî efendimiz, mûmâ-ileyhümâyâ hitâben «size beşer gürüş versem elli gürüş eder» buyurdukları zamân onları iki hanım olmak münâsebetiyle ancak on gürüş edecek meblağın elli [39] gürüşa çıkarılmasına bir ma'nâ veremeyerek netîceye intizâr ederler. Ve nihâyet devlet-hâneye 'avdetde ihvândan sekiz hanımıñ gâyet erkenden ziyârete geldikleri ve zevce-i muhteremeler ile ona bâliğ olduğu ve 'umûmuna teberrüken bayrâm hediyyesi olarak birer miqdâr akça verildiği görülmekle, ol hazretiñ keşf-i kable'l-vukû' şüretiyle harclığın on nefer hanıma verileceğini beyân buyurmuş oldukları anlaşılır. Qaddesa'llâhu sırru l-'âlî.

Ĥārîka

Ĥazret-i Ĥasan Ĥilmî ħuddise sırruhu efendimizle sipih-sālâr-ı evliyâ cenâb-ı Aĥmed Žiyâ efendimiz ĥazretleriniñ ecille-i ĥulefâsından Bartınlı el-Ĥâc Ĥvâce Meĥammed Efendi ĥazretleri, birlikte Ebâ Eyyüb el-Enşârî ziyâret-i celîlesiyle o civârda bulunan ve cenâb-ı pîrimiz Žiyâ’üd-dîn-i dest-gîr efendimiz ĥazretleriniñ ĥademe-i ĥâşşalarından olan Ĥâcî Emîn Efendi’niñ ĥânesini teşrîf etdikleri şırada, aşdıka-yı mürîdândan Baĥriyeli Ĥabîb Efendi birâderimiz müşârün-ileyhümânîñ refâkat-i velâyetlerinde bulunmuş olmağıla ĥâne kapısına gelirken şu iki zât-ı melek-şıfâtdan her hangisi ĥâneye şeref-i duĥûlde taĥaddüm ederse, oña ma‘nen büyük nazarıyla baĥacağı ĥâtırası ĥalbinde zühür eder etmez, cenâb-ı Ĥasan Ĥilmî efendimiz ĥazretleri eñ soñraya ĥalaraq bir ĥâl-i fevka’l-‘âde ile Ĥâcî Meĥammed Efendi merĥûmu ileri sürer ve onu ta‘ķîben ĥâtırasıyla henüz mücâdelede bulunan mûmâ-ileyh Ĥabîb Efendi’yi ĥolundan arĥasından iterek ĥâneye idĥâl etdikden soñra, kendileri üçüncü olarak dâĥil-i ĥâne olmağıla ĥazret-i faĥr-ı risâlet efendimiziñ ekşeriyen teşrîf-i sa‘âdetlerinde aşĥâb-ı kirâmını ta‘ķîb etmek ‘âdet-i seniyyesine ittibâ‘ buyurmuş olduklarını pek ‘ârifâne işâret buyurmuş olurlar. ¹⁵²روح الله روحه.

[40]

¹⁵² Allah, onun ruhunu rahata erdirsin/dinlendirsın.

Ĥārıkā

Menâkıb-ı celîle-i cenâb-ı Aĥmed Ziyâ efendimiz ĥazretlerinde mezkûr bulunduğu üzere, mûmâ-ileyh Ĥabîb Efendi diğer bir refîķiyle Geyve'de ĥazret-i Ĥilmî efendimizi ziyâret ederek 'avdet eġnâsında ġâyet karanlık bir gecede Saķarya Őuyunu ta'ķîb eden dehşetli bir vâdî üzerinde ĥayvânlarâ râkiben yürümekdeler iken, geceniñ karanlığı, vâdiniñ ıssızlığı, ormanıñ vahŐeti, yoluñ zahmeti, her iki refîķ-i muĥteremi ĥavf u ĥaŐyete dũġar eder etmez cenâb-ı Ĥasan Ĥilmî efendimiz zuhûr eder. Onları birġok taltîfât ve ĥüsn-i mu'âŐeretle birġaç sâ'at teşyî' etdikden Őoñra, tulû'-ı fecrde ġaybûbet ederek evliyâ'u'llâh-ı nigeh-bân-ı mürîdân olduklarını ve her nerede ve her ne zamân kendilerine tevessül edilse ĥâzır bulduğıklarını Őarâĥaten göstermiŐ olurlar. اللهم اجعلنا في معيبتهم الطاهرة في الدنيا والاخرة¹⁵³

Ĥārıkā

Cenâb-ı pîr-i münîr ĥazret-i Aĥmed Ziyâ'ü'd-dîn efendimiz ĥazretleriniñ kendilerine ĥitâben «Ĥasan Efendi, bir ġabâĥat etdiñ 'afv etdiler, iki ġabâĥat etdiñ 'afv etdiler, üçüncüde beni geġdiñ» buyurmuş olduklarını lisân-ı 'âlîleriyle maĥrem ü eĥaŐŐ-ı mürîdânına mükerreren ifâde buyurmuş olmaları ve bende iki Şey yokdur «Biri kibir ve biri ĥased» dedikleri ve kendileri

¹⁵³ Allahım! Bize, dünya ve ahirette onların tertemiz maiyetinde (yani onlarla birlikte) olmayı nasip eyle!

zamānıñ ıuııb-ı a'zamı olduklarını birkaç defalar birkaç maıremlerine ifade etdikleri cihetle, müřārün-ileyh efendimizden ve onun emşali evliyā'u'llahdan ĥilāf-ı vākı' aıvāli üzerine kelām etmek ve mā-lā-ya'nı ile meşgöl olmak ĥāric-i imkān ve muĥāl olmağıla pır-i dest-girin zamānınıñ sultān-ı selātin-i ma'nevisi olduğundan şübhe yokdur. Cenāb-ı Haıı berekāt-ı enfās-ı kıdsiyyelerinden biz 'ācizleri dūr etmesin. [41]

Ĥāriıa

Cenāb-ı Hasan Ĥilmı efendimiziñ ĥulefāsından Tımürcalı Ĥācı Ĥāfız Emın Efendi ber-ā-berinde birinci defa olarak ziyāret etmek üzere Tımürcalı Ĥācı Ĥāfız Sa'ıd Efendi'yi hazretiñ ĥuzūruna ııkardığı zamān, henüz yüzünü görmüş olduğu bir talebeye «Sa'ıd Efendi gel baıalım» tarzındaki iltifāt-ı 'aliyyele-riyle mūmā-ileyhi müstağraı-ı sürūr buyurduklarını Ĥāfız Sa'ıd Efendi birāderimiz her zamān ĥikāye buyurarak ĥazret-i řeyĥiñ keşfine delil getirirler idi. Kıddesa'llāhu sırruhu'l-'ālā.

Ĥāriıa

Ĥazret-i pır-i münirimiz řeyĥu'l-meřāyih Hasan Ĥilmı kıddise sırruhu efendimiz pek maıbūbu'l-ıulūb olup ĥattā milel-i ĥayr-ı müslimeniñ bile maıabbetini celb etmiş olduğundan, bāb-ı 'ālı civārında bir ĥristiyān baıııalıñ ve daha diğer ĥayr-ı müslim eřnāfiñ müřārün-ileyhle alışveriş etmezse bile her gün bir defa

olsun dükkânîñ önünden geçdiyiyle teberrük eylediklerini ‘alenen söylerler idi. Hattâ cenâze günü o gibi müteberriklerden ba‘zıları âlâ-yı vâlâyı ta‘kîb eyledikleri görülmüşdür. Bir Bulğâr bağçevân her gün ve ba‘zı günaşırı dergâh-ı ‘âliniñ báb-ı mu‘allâsına gelerek sebze ‘arz etmek ve hâzretiñ dîdârıyla müşerref olmağ meslegini i‘tiyâd etmiş ve bir gün bir sepet incir getirip hâzrete taqđim etmekle iftihâr u ihtisâsını izhâr eylemiş idi. Cenâb-ı pîr daği dergâh-ı şerîf bağçesinde mezkûr meyve mebzûl olduğundan i‘âdesini fermân buyurmağla merķûm, gâyet maħzûn ve mükedder olarak şü hediyyesiniñ muṭlaķâ kabûlünü istirhâm ve kabûlünden ṭolayı baḥtiyâr ve be-kâm olacağını i‘lâm etmekle cenâb-ı kuṭbu’l-evliyâ, eṣmânınıñ bağçevân tarafından kabûlü şartıyla luṭfen kabûl buyurmuş olmalarıyla merķûm bağçevân, sürûru’l-fu’âd olarak dönmüş [42] gitmişdir. Cenâb-ı Hağ evliyâsına maḥabbet gösteren ğayr-ı müslimlere îmân naşib etmekle ber-â-ber biz ‘âcizleri de evliyâ zümresine tuṭeylî eyleye.

Hâriķa

Hâzret-i pîriñ mürîdelerinden Trabzonî H’âce Hanım’ını ba‘z-ı a‘zâsına ve huşuşuyla ellerine ṭarî olan bir ‘illet-i müdhişeniñ te’şiriyle âb-dest ü namâza ṭavranmağda gâyet müşkilâta dūçâr olduğunu ve her namâz vaḳtinde şiddet-i ıztırâbdan bükâ etmekte bulunduğ ve nihâyet bir gün artık taḥammül edemediginden seccâde üzerinde başı örtülü olduğ hâlde cenâb-ı Hağğ’a

tazarru^ç ve hâzret-i şeyhe tevessül eylediği bir sırada, açıktan açığa hâzret zühür ederek elleriyle ta^çrîf ü işâret etmekle ber-â-ber «Öyle de olur böyle de olur kadın beni kendiñe acındırdıñ» buyurmuş ve gözleri yaşarmış olduğu hâlde o mişâl müstahsenleri hanımıñ nazarından gaybûbet eder etmez eski iztîrâbdan eşer görülmemiş ve vaç^ç-a-i mezkûreniñ üzerinden sînîni-i müte^çaddide mürûr etdiği hâlde şîhhat u selâmetde berdevâm bulunmuşdur. Cenâb-ı Hâk cümlemizi ehlu'llâh maḥabbetinde pây-dâr eyleye.

Ḥārîka

Eyyâm-ı şitâdan bir günde efrâd-ı Bahriyye'ye mensûb genc bir mürîd Oğmeydâni'ndan Hâşkøy'e inmekde iken havânîñ tipi ve borasından ve karlarıñ şiddetle yağmağda bulunmasından istifâde eden vahşî kurdlardan birkaç dânesi zavâllı mürîde hücum ederler. Mu^çâvenet ü müdâfa^ç-a-i mâddiyyeden maḥrûm olan mûmâ-ileyh, hemân hâzerât-ı sâdâta tevessül eylediği ânda cenâb-ı Hasan Ḥilmî efendimiziñ elinde bir 'aşâ bulunduğu hâlde orada zühür etmesiyle, hayvânât-ı mezkûre firâr ederler ve o hâzret, mürîdini iltifâtlara ğark ederek Hâşkøy kapısına kadar teşyî^ç [43] etdikden soñra gaybûbet etmiş olduğunu mürîd-i mezkûr mükerreren ifâde eylemiştir. قدس الله سره و تقضا الله بعز دولته¹⁵⁴

¹⁵⁴ Allah, onun sırrını/ruhunu takdis etsin ve Allah, devletinin izzetini/şanını tamamlasın.

Ĥārıkā

Ĥazretiñ mürīdlerinden biri, ‘askerī biñbaşı olan zevciniñ bir derece terfī‘ etmesi için müşārün-ileyhden himmet ü du‘ā taleb eylediği zamān, o terfī‘-i rütbeniñ hayırsız olacağı ve ondan ehl-i ĥāneye fā’ide gelmeyeceğini cenāb-ı şeyḫ ifade buyurmuş olduğdan soñra, çok geçmeden mūmā-ileyhāniñ zevci kıā’im-makām olarak ‘akīb-i terfī‘de vefāt eylemiş olmağıla ĥazretiñ keşf-i kıble’l-vuķū’u zāhir olmuştur. اللهم روح روحه.¹⁵⁵

Ĥārıkā

Bir gece nezd-i celīl-i feyż-i delīl-i şeyḫde nevbet vazīfesiyle mükellef idim. Ĥazret-i pīr-i münīrim cenāb-ı Ĥasan Ĥilmī destgīrim, kemāl-i istirāhatla uyumaķda ve gece de nişfini geçirmekde iken faķīre ziyādesiyle bir açlık tārī olmağıla, lā-cerem bir parça ekmek tedārük etmek lāzım geldi. Eṭrāfıma nazar etdiğimde açıkda bir yiyecek şey göremediğim için ĥücre-i velāyetlerine müdāvim bulunan ĥādım ü ihvāniñ ma‘lūm-ı ‘ālīleri olduğu üzere ĥazret-i şeyḫiñ nefis-i nefis-i velāyet-penāhilerine maḥşūş ve bir teneke kıtu derūnunda maḥfūz olan et kıavurması ĥātırıma geldi ve ondan bir miķdār gizlice alıp yemeği kıaviyyen kıasd etdiğim anda idi ki ol pīr-i münīr birden firāş-ı ‘ālīsinden yere inerek aḥşāmdan beri uyku görmemiş gibi bir tavr-ı müteyakķuzāne ve kemāl-i inbisāt ile tebessüm buyurarak «Kātib,

¹⁵⁵ Allahım! Onun ruhunu rahata erdir/dinlendir!

ğarnım açıkdı. Haydi ıavurma ıuıusunu getir de seniñle yiye-
lim.» buyurdular. Ben de cānıma minnet bir ĥāl ile ‘acele getir-
dim. Kendisi bir loıma [44] aldı ve benim ıarnım ıoyuncaya
ıadar müsā‘ade buyurdu. ¹⁵⁶اللهم جعلنا من المحبوبين لديهم.

Ĥāriıa

Eyyām-ı aĥırede emr-i reıādet-penāhileri ile Perıembe gūnleri
ĥücre-i celileleriniñ ġasil-ĥānesinde kendilerini ġasl etmek
vaııfesiyle mütefaĥĥir olduğum zamānlarda, vaııfe-i muıadde-
se-i mezbūreyi cānıma minnet bilerek ĩfā ederdim. Bir gūn is-
tiĥmām eıñāsında kemāl-i inbisāıla «Kātib zāhirde beni yıııyor,
ben de ma‘nen onu yıııyorum» buyurmalarıyla ĥālīm taėayyūr
ederek o ĥāldeki inbisāt-ı ma‘neviyyeniñ lezzet ü ĥalāvet-i
ma‘neviyyesi ta‘rifinden ‘āciz bulunmağıla ber-ā-ber kendisine
olan maĥabbet ü merbūııyyetimiñ derecesi ta‘yın edilemeyecek
bir ĥāle geldigini ĥiss eyledim. Cenāb-ı Ĥaı bütūn iĥvānımı ve
bu ‘āciz cānımı sādāt-ı ‘ızām ve Ĥilmī-yi kerāmet-ittisām efendi-
lerimiz ĥazerātınıñ ‘aıı u maĥabbetinden dūr etmesin.

Ĥāriıa

Merĥūm pederim veliyy-i ni‘met-i bī-minnetimiz ĥazret-i Ĥasan
Ĥilmī ĥuddise sırruhu efendimize intisāb etmek ārzūsunu izĥār
ederek kendisini ĥazret-i ıuıbuñ ĥuzūruna ‘arz eylemekligimi ve

¹⁵⁶ Allahım! Bizi, onların katında sevilenlerden kıl!

fağat her neye mebnî ise pederim olduğunu hâzrete söyleme-
mekligimi baña ısrâr eylemiş ve ben de bi'l-ķabûl cum'anîñ
ğayrı bir günde müteveffâ pederimle pîr-i dest-gîrimiñ hücre-i
sa'âdetlerine dâhil olduğumuzda, o veliyy-i Kirdgâr «Kâtib ba-
basını getirmiş, çok iyi» kelâm-ı kerâmet-merâmlarıyla peder-i
merhûmu keşfen bilmekde olduklarını izhâr buyurdular. Hattâ
merhûm pederim, vefâtına kadar bu hâli zîkr ederek
maħcûbiyyetini söyler ve hâzret-i pîr-i münîre izhâr-ı
maħabbetde sa'y-ı balîğ eyler idi. اللهم اسكنهما بالمعية في حبوحة
الجنة.¹⁵⁷ [45]

Hârîķa

Pederimiñ büyücek bir hastalıķa dūçâr olduđu zamânda idi ki
faķîri ufaķ bir me'mûriyyete ta'yîn etdiler fağat mûmâ-ileyhiñ
belki bir günlük hayâtından ümmîdim olmadığı hâlde
me'mûriyyet-i mezkûre on üç gün devâm etmiş idi. Der-i 'Aliy-
ye'ye 'avdetimde hemân pederimiñ nezdine gitdim. Elimi eline
alıp şıķarak «Pek râhatsızım, seni bekliyorum» dedi. Ve o
şüretle elim elinde olduğu hâlde birkaç sâ'at soñra vefât etdi.
Raħmetu'llâhi 'aleyh. Ferdâsı günü hâzret-i Hasan Hîlmî efen-
dimizi ziyâret üzere hużûruna dâhil olduğumda pederimiñ
vefâtını haber vermek niyyetinde iken hâzret-i ķuţb-ı velâyet
«Kâtib, babañ pek iħlâşlı imiş, seni beklemiş Allâh raħmet eyle-

¹⁵⁷ Allahım! O ikisini, cennetin en gözde yerinde birlikte ikamet ettir!

اللهم اجعلهما في الملاأ
ye» buyurmalarıyla fakîre hayret verdiler. الاعلى بالمعية المصطفى عليه ازكى التحايا¹⁵⁸

**Menâkıb-ı Celîle-i Hâzret-i Aḥmed Ziyâ'ü'd-dîn Efendimizde
Olduğu Gibi Şeyḫ Ḥasan Ḥilmî Kıddise Sırruhu Hâzretlerinden
Müstahlef Olan Hılefânın İsimleri Teberrük Şüretiyle Ber-
Vech-i Zîr Tahrıri Münâsib Görüldü.**

«Ermiyeli Muştafâ Necib, Kaştamonulu Hâfız Aḥmed, Tîmürca-
lı Hâfız Meḥemmed Emîn, Bursalı el-Hâc 'Alî, İslimiyeli el-Hâc
'Alî, Beşiktaşlı Meḥemmed Hâzım, Yeñişehirli el-Hâc 'Oşmân,
Bosnalı Hâcî İbrâhîm, Karaḫişâr-ı Şarḫîli Hâcî Meḥemmed,
Hemşinli Hamîd, Kırımî el-Hâc 'Abdu'llâh, Medîneli el-Hâc
Hâfız Aḥmed, Aydınli Muştafâ Ḥilmî, Ispartalı Şerîf, Tîmürçalı
el-Hâc Hâfız Muştafâ Ḥilmî, Bayrâmiçli el-Hâc 'Alî, Debrelî el-
Hâc 'Oşmân, Pirlpelî Ḥasan Ḥüsnî, Kazanlı Dost Meḥemmed,
Kazanlı Şalaḫü'd-dîn, Şâmlı Şâlih, Şâmlı Ḥalîl, Bilecikli el-Hâc
Meḥemmed, Âsitâneli el-Hâc Meḥemmed Muḫyi'd-dîn, Amas-
yalı el-Hâc [46] Eyyüb Şabri, Kâtib el-Hâc Muştafâ Fevzî,
Tîmürçalı el-Hâc Meḥemmed Sa'îd, Şâmlı Çerkes 'Ömer
Ḥulûşî, Ünyeli Mûsâ Kâzım, İnebolulu Hâfız 'Abdu'r-Raḥmân,
Kazanlı Süfyân, Bolvadinli Aḥmed, Anḫaralı Hâcî Rif'at, Atina-
lı Ḥasan, Sürmeneli Ḥüseyn, Bosnalı Ḥalîl, Aḫapazarlı Aḥmed,
Aluçralı 'Oşmân, Aluçralı Hâcî 'Alî, Karaḫişârlı 'Alî Rızâ, Oflu

¹⁵⁸ Allahım! O ikisini, mele-i a'lâ (yani yüce topluluk)ta en hoş selamların üzerinde olduğu Mustafa'nın maiyetinde (yani onunla birlikte) kıl!

Meḥemmed, Cürcanlı Şatlık el-Hâc ‘Abdu’llâh, Hendeḳli İsmâ’îl, Ünyeli ‘Oşmân, Ünyeli Meḥemmed, Kaşseriyyeli ‘Alî Rızâ, Tağıstânlı Hâcî Meḥemmed, Mar‘aşlı H‘vâce Meḥemmed, Ereglili Hâcî ‘Oşmân, Yozḡadlı Meḥemmed ‘Alî, Kaşanlı ‘Abdu’llâh, Oflu Hüseyn, Tekfürtâḡlı Hâfız Emîn, Kaşaşarlı Meḥemmed, Oflu Resûl, Geyveli el-Hâc Yûsuf Baḡrî» efendiler cenâb-ı Ḥasan Hilmî ḳuddise sırruhu efendimiz ḫazretlerinden müteḫallem bulduḡlarından defter-i maḫşûşunda görüldüḡü üzere işbu menâkıb-ı celîle risâlesine derc edildi. والحمد لله على نعمه والصلوات والسلام على رسوله وعلى آله و اصحابه العظام و على جميع ساداتنا الكرام اللهم صل على سيدنا و نبينا محمد و على آل سيدنا محمد عليه السلام.¹⁵⁹

Evvelce tertîb edilmiş olan âdâb-ı zıkr ta‘rifelerinde zıkr-i ḫafnîñ âdâbı pek muḫtaşar olmaḡıla mübtedî ihvânîñ añlayacaḡı derecede biraz taşriḫi münâsib görülmekle ber-vech-i zîr dercine ictisâr olundu.

Ṭarîḳ-i Hâlidî’de zıkrîñ yigirmi ḳadar âdâbı olup bunlardan dördü “Ebvâb-ı İlâhiyye” tesmiyye edilmiştir.

Onlardan birincisi bâb-ı şerî‘atdır ki ibtidâ-yı îmân-ı ḳavî ile ferâ’iz ü evâmir-i İlâhiyyeyi îfâ ve menâhî ve münkerâtı terk ederek neticede nârdan ḫalâş ve cennete duḡûle lâyıḳ olacaḡ bir ‘abd-i İlâhî ḫâlî kesb etmektedir. [47]

¹⁵⁹ Ve hamd, nimetlerinden ötürü Allah’a mahsustur. Salat ve selam, O’nun peygamberinin, peygamberinin ailesinin, ulu ashabının ve tüm değerli sadat-ı kiram (şerefli büyükler)imizin üzerine olsun! Allahım! Efendimiz ve peygamberimiz Hz. Muhammed’e (sav) ve efendimiz Hz. Muhammed’in (sav) ailesine salat et!

İkincisi bāb-1 ʔarīkatdır ki ibtidā, bir mürşid-i kāmile teslīmīyet-i kāmile ile imānīñ taqviyye vü tenvīri ve ʔalbiñ tezkiyye vü tekmīli için bütün ādāb-1 celīleye ri‘āyet ederek ezkār-1 mevdū‘aya devāmda şebāt eylemekdir.

Üçüncüsü bāb-1 haḳīkatdır ki aḳkām-1 şerī‘at ve ādāb-1 ʔarīkatle tezyīn-i zat u şifāt ederek şerī‘at-i muḫahharanīñ bāḫınına nüfūz etmek ve ihlāş-1 tām ile kesb-i ‘ayān edip insān-1 kāmil olmaḳdır.

Dördüncüsü bāb-1 ma‘rifetdir ki şerī‘at, ʔarīkat ve haḳīkati nefsi-‘azīzinde birleştirmek şüretiyle mā-sivādan selāmet-i ʔalb hāşıl edip kendisinde ‘irfān-1 Muḫammedī’niñ zuhūrudur.

Zikriñ ādābından yedisi ‘ādāb-1 zāhir’dir.

1. ʔaşd-1 ‘ibādet ve şeyḫāna silāḫ için āb-destli olmaḳdır.
2. Ta‘zīm-i ‘ibādet ve def‘-i ḫavāḫır için ḫālī bir yerde ʔıbleye ʔarşı oturmaḳdır.
3. İstirāḫat-1 beden ve ittibā‘-1 aḫḫāb için ‘aks-i teverrūkdür.
4. Taḫḫīr-i zünüb için beş yā on beş veyā yigirmi beş istiḡfār etmektedir.
5. İstimdāda vesīle olmaḳ için üç İhlāş ve bir Fātiḫa okuyup ervāḫ-1 sādāta hediye etmektedir.

6. Nefs ü şeytânîñ iştihâ vü vesvesesinden hâlâş-ı medâr olmak için sādât-ı ‘izâmîñ ervâhını mevcūd bilerek onlardan şefâ‘at ve yardım taleb etmektir.
7. Havâtır-ı mâ-sivâyı kolay terk etmek için rābıta ve zıkr esnâsında gözlerini yummağdır.

Zıkrîñ yigirmi âdâbından yedisi ‘âdâb-ı bâtın’dır.

1. Nefse zillet ü rikâat vermek için «rābıta-i mevt» ya‘nî ölümü düşünmektir.
2. Seyr-i sülûkde kuvvet ü imdād-ı ma‘nevî hâşıl olmak için «rābıta-i mürşid» [48] ya‘nî kemâl-i maḥabbet ü ihlâş ile huzûr-ı mürşid-i kâmilde olduğunu taḥayyül ederek kalbinden kalbe feyz-i İlâhî geldigini mülâhaza etmektir.
3. Maḫşad-ı aşlî olan huzûr ve âgâhlık hâşıl olmak için «rābıta-i huzûr» ya‘nî evvelki iki rābıtanîñ mülâhazasından soñra sâlik, bütün mevcūdiyyetiyle mâ-sivâyı nisyân ederek huzûr-ı Rabbü’l-‘âlemінде bulunduğunu düşünmektir.
4. «Vuḫûf-ı Qalbî» mâ-sivâdan kaṭ‘-ı ‘alâka için sâlik bütün kuvvetiyle kalbine nâzır olarak Ḥaḫḫ’dan mâ-‘adâyı oradan çıkarmağa meşğül olmağdır.
5. «Vuḫûf-ı Zıkrî» ya‘nî zıkr-i şerif ile ülfet ü ünsiyyet ederek mâ-sivâ lezzetini terk etmek için sâlikiñ kal-

binde ism-i Celâl yazılı olduğunu taḥayyül edip ismiñ şāhibini düşünerek zikre devām etmektir.

6. «Vuḳūf-ı ‘Adedî» ya‘nî beş biñ veyāḥud ziyāde ‘adediñ ifāsında noḳşān ḥāşıl olmamak için tesbîhiñ kaç def‘a devr edildiğini bilmektir.
7. Zikr eşnāsında ḥavātır hücüm etdikce taşḥîḥ-i niyyet için «*İlāhî ente maḳşūdî ve rızāke maṭlūbî*»¹⁶⁰ demektir.

Ādābıñ ikisi ‘te’sîr’dir.

1. Rābıtalar eşnāsında vücūd-ı sālîkde bir te’sîr-i ma‘nevî ḥāşıl olduğunu añlamağa çalışmak ve oña göre rābıtaya ri‘āyet etmek lâzımdır.
2. Eşnā-yı zikirde keşf ü kerāmet, dünyā vü āḥiret mülāḥaza etmeyip zikriñ lezzet-i ma‘nevîsini idrāke çalışmaktır. Bu da ihlās ve ‘aşḳ-ı İlāhî şemeresidir. *Ve mina’llāhi’t-tevfîk*.¹⁶¹

¹⁶⁰ Nakşî zikirlerinden olan söz “Ey Allah’ım, benim maksadım sensin ve senin rızanı isterim.” anlamına gelir. Bkz. Necdet Tosun, “Nakşibendiyye (Ādāb ve Erkân)”, *DİA*, C. 32, s. 342.

¹⁶¹ “Muvaffakiyet sadece Allah’tandır.”

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Fikri, *Kâtib Mustafa Fevzi b. Nu‘man Efendi’nin Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Van 2006.
- ARSLAN, Mehmet, “Metin Neşrinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler*, (Haz. Hatice Aynur - Müjgân Çakır - Hanife Koncu - Ali Emre Özyıldırım), Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 28-42.
- AŞKAR, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul 2006.
- ATEŞ, Ahmet, “Metin Tenkidi Hakkında (Dâsitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, 1942, s. 253-267.
- AVŞAR, Ziya, “Tenkitli Metin Neşrinde İmla Sorunu Üzerine Yeni Düşünce ve Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, s. 75-111.
- CHITTICK, William, *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, İz Yay., İstanbul 2006.
- ÇALDAK, Süleyman, “Türkçe Metin Neşirlerinde Arapça İbarelere Aktarımına Dair”, *Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler*, (Haz. Hatice Aynur - Müjgân Çakır - Hanife Koncu - Ali Emre Özyıldırım), Klasik Yay., İstanbul 2017, s. 106-130.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Bir Divan Neşri Üzerine Notlar”, *Erdem*, C. I, S. 3, Eylül 1985, s. 801-824.

- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1999.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981.
- GÖLPINARLI, Abdülbâkî, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Yay., İstanbul 1997.
- HORATA, Osman, “Klasik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ ile İlgili Bazı Problemler”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.)
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş), C. 2, Kitabevi Yay., İstanbul 2011.
- İbnü’l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, (Haz. Müjgan Cunbur), C. I, AKMB Yay., Ankara 1999.
- İNCE, Adnan, “Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara – tebliğ olarak sunulmuştur.)
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001.
- İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yay., İstanbul 1969.
- KABAKLI, Ahmet, *Tasavvuf Tarikat Edebiyat*, TEV Yay., İstanbul 2013.
- KANIK, Mahmut; KAVUKÇU Fatma Zehra, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, Hece Yay., Ankara 2003.

- KARA, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2014.
- , *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2014.
- , *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, Dergâh Yay., İstanbul 2010.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudağ Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, *Turkish Studies*, V. 3/6, Fall 2008, s. 458-481.
- KAVAKÇI, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usul*, Emel Matbaacılık, Ankara 1976.
- KILIÇ, Atabey, “Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Nu: 1, Yıl 2004, s. 331-345.
- KILIÇ, Mahmud Erol, *Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- , *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2018.
- , *Tasavvufa Giriş*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017.
- KİREMİTÇİ, Ferdi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017.
- KORKMAZ, Zeynep, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayımında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, *Türkoloji Dergisi*, C. VIII, s. 67-78.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Metin Neşrinin Ana Esasları”, *TÜBAR*, S. 31, s. 179-209.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

- Kubbealtı Lugatı*, www.lugatim.com. (erişim: 10.12.2021)
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara 2015.
- MACİT, Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- Mustafa Fevzî b. Nu'mân, *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*, İstanbul, 1323. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 6227.
- , *İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1434.
- , *Kitâbu İsbâti'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/03.
- , *Mîzânü'l-'İrfân*, İstanbul 1325. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/01.
- , *Orduya Arz-ı Hâl*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2432.
- , *Risâle*, İstanbul [tarihsiz]. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2834.
- , *Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd*, Matbaa-i Ahmed İhsân ve Şürekâsı, İstanbul 1320. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2803/02.
- , *Risâle-i Ziyâ'iyye (Kitâb-ı Ziyâ'iyye)*. (Numan Erdem şahsî kütüphanesinde, müellif hatlı yazma.)
- , *Şümûsu's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1998.

- , *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Menkıbeleri*, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İnsan Yay., İstanbul 2010.
- , *Hediyyetü'l-Hâlidîn fi Menâkıb-ı Kutbi'l-Ârifin Mevlânâ Ahmed Ziyâ'eddîn b. Mustafa el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 4346 ve 7011.
- OKUYUCU, Cihan; KARTAL, Ahmet; KÖKSAL, Fatih, *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yay., İstanbul 2012.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Tarikat", *DİA*, C. 40, Yıl 2011, s. 95-105.
- , "Tasavvuf", *DİA*, C. 40, Yıl 2011, s. 119-126.
- ÖZTÜRK, Erdem Can, *Mustafa Fevzî bin Nu'mân Mîzânü'l-İrfân (İnceleme-Metin-Dizin)*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2019.
- , "Mustafa Fevzî'nin Menâkıb-ı Haseniyye fi Ahvâli's-Seniyye İsimli Eserine Dair", *Toplumsal Araştırmalar Kitabı* (Editör: Ökkeş Narinç), Yüzde İki Yayınları, Ankara 2021, s. 101-127.
- PEKOLCAY, Neclâ; vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- REDHOUSE, Sir James, *Turkish And English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yay., İstanbul 2007
- , *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yay., İstanbul 2007.
- STEINGASS, F., *Persian-English Dictionary*, Çağrı Yay., İstanbul 2005.

ŞAHİN, Mehmet, *Mustafa Fevzî b. Numan'ın Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Ankara Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2006.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2005.

TANYILDIZ, Ahmet, “Sürelî Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları”, *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 526-534.

TOSUN, Necdet, “Nakşibendiyye (Âdâb ve Erkân)”, *DİA*, C. 32, Yıl 2006, s. 342-343.

-----, “Nakşibendiyye”, *DİA*, C. 32, Yıl 2006, s. 342-343.

-----, *Türkiye’de Tarikatlar*, İSAM Yay., İstanbul 2015.

TULUM, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, TDK Yay., Ankara 2011.

-----, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl (Menâkıb-ı Kudsiyye Üzerine Bir Deneme)*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.

-----, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, S. 27, s. 1-8.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “Fevzî Efendi”, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1986.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul 2005.

-----, *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Toplumlarında Sûfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2010

UZUN, Mustafa, “Fevzi Efendi, Kâtib”, *DİA*, C. 12, Yıl 1995, s. 509-510.

- ÜNVER, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara 1993, s. 51-89.
- , “Arap Harfli Türkçe Metinlerin Çevrisinde Karşılaşılan Yanlışlar, (Bu makale I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu’nda – 17-18 Ocak 1992 İlesam, Ankara, tebliğ olarak sunulmuştur.)
- , “Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız”, *Türk Dili*, S. 500, s. 118-126.
- YAKIT, İsmail, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.
- YILDIZ, Fatih, *Kitâb-ı Ziyâiyye-I Mir’âtü’ş-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012.
- , *Kitâb-ı Ziyâiyye-II İsbâtü’l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012.
- YILMAZ, H. Kâmil, *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2017,
- , *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2010.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- , *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013.

IKSAD
Publishing House

ISBN: 978-625-8061-79-6